

**UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK: POLITOLOGIJA
USMJERENJE: EVROPSKE INTEGRACIJE**

**VANJSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE
I ARAPSKI SVIJET
-magistarski rad-**

Kandidat

Muamera Ganić

Broj indeksa: 132-EI/15

Mentor

Doc.dr.Hamza Karčić

Sarajevo, jul 2018.

SADRŽAJ

UVOD.....	4
1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI DIO	7
1.1. Problem istraživanja	7
1.2. Predmet istraživanja	7
1.3. Kategorijalno pojmovni sistem istraživanja	8
1.4. Prostorno određenje predmeta istraživanja	11
1.5. Vremensko određenje predmeta istraživanja	11
1.6. Ciljevi istraživanja (naučni i društveni ciljevi)	11
1.6.1. Naučni cilj	11
1.6.2. Društveni cilj	11
1.7. Sistem hipoteza	12
1.7.1. Glavna hipoteza	12
1.7.2. Pomoćne hipoteze	12
1.8. Metode istraživanja	12
1.9. Vremenski plan istraživanja	13
2. VANJSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE	14
2.1. Vanjska politika EU kroz ugovore	14
3. VANJSKA POLITIKA EU I ARAPSKI SVIJET	20
3.1. Euro-arapski dijalog (1973.-1989.)	21
3.2. Globalna mediteranska politika (1972.-1992.)	23
3.3. Obnovljena mediteranska politika (1992.-1995.)	26
3.4. Euro-mediteransko partnerstvo (EUROMED) (1995.-2008.)	27
3.5. Evropska politika susjedstva (ENP)	30
3.6. Unija za Mediteran (UfM)	33
3.7. EU i Vijeće za saradnju zemalja Zaliva (GCC), Iran, Irak i Jemen ...	35
3.8. Dijalog 5 + 5 (zapadni Mediteran)	38
3.9. Arapska liga	39
3.10. Mediteranski forum „FOROMED“	41
4. PALESTINSKO-IZRAELSKI SUKOB	41
5. ARAPSKO PROLJEĆE	70
5.1. Razlozi Arapskog proljeća	73
5.2. Rezultati Arapskog proljeća	74

5.3.	Odgovor EU na Arapsko proljeće	75
5.4.	Egipat	79
5.5.	Sirija	87
5.6.	Libija	95
	5.6.1. Zajednička sigurnosna i odbrambena politika - misije i operacije u Libiji	104
	5.6.1.1. EUNAVFOR Med Operacija Sofija	104
	5.6.1.2. EUBAM Libija	106
	5.6.1.3. EULPC – Kancelarija EU za vezu i planiranje	107
	ZAKLJUČAK	108
	BIBLIOGRAFIJA	116
	SKRAĆENICE.....	135

UVOD

Zajednička vanjska i sigurnosna politika (ZVSP) kao drugi stub Evropske unije (EU) uvedena je Ugovorom o EU (1992./1993.). Ona predstavlja nastavak evropske političke saradnje (1970.). Ciljevi zajedničke vanjske i sigurnosne politike su da štiti zajedničke vrijednosti i interese te ojača sigurnost EU, očuva mir i ojača međunarodnu sigurnost, promovira međunarodnu saradnju i razvija demokratiju i vladavinu prava, uključujući ljudska prava. Njen cilj je da osnaži identitet EU na međunarodnoj sceni i stvaranje zajedničke odbrambene politike,¹ te razvijanje diplomatskih, političkih, ekonomskih i kulturnih odnosa. Zajednička vanjska i sigurnosna politika je Ugovorom iz Amsterdama (1997./1999.) i Ugovorom iz Nice (2001./2003.) dalje razvijana i značajno ojačana.²

Ugovorom iz Lisabona (2007./2009.) uvedene su neke institucionalne novine u oblast vanjske i sigurnosne politike EU. „Stubovska” struktura EU je ukinuta, ali i dalje de facto važe jednoglasnost i druge glavne odlike međuvladine procedure odlučivanja u oblasti vanjske politike. Vijeće EU i države članice su zadržale ključnu ulogu u procesu odlučivanja. To je glavno strukturalno ograničenje jedinstvenog i jasnog evropskog nastupa na međunarodnoj sceni.

Novina je neka vrsta prezidencijalizacije (personalizacije) u pozicijama Predsjednika Evropskog vijeća i Visokog predstavnika EU za vanjske poslove i sigurnosnu politiku. Predviđeno je da ključnu ulogu ima Visoki predstavnik EU za vanjske poslove i sigurnosnu politiku koji će biti i potpredsjednik Evropske komisije. Visokom predstavniku EU za vanjske poslove i sigurnosnu politiku pomaže Evropska služba za vanjsko djelovanje (European External Action Service - EEAS) kojom je područje vanjske politike EU znatno ojačano. Uvedene su nove procedure i strukture i u oblast Zajedničke sigurnosne i odbrambene politike (ZSOP) EU.³

Zajednička vanjska politika od svog utemeljenja do danas je doprinijela afirmaciji EU u svijetu kao globalnog ekonomskog i geopolitičkog aktera i njenom pozicioniranju u odnosu

¹ Grupa autora, Pojmovnik evropskih integracija, Direkcija za evropske integracije BiH, Vijeće ministara BiH, Sarajevo, 2010., str.264.

² Ibidem str.264.

³ Novičić, Žaklina, „Novine u spoljnoj i bezbednosnoj politici EU posle Ugovora iz Lisabona“, Časopis: Međunarodni problemi, Vol. LXII, br. 3, 2010. (str. 397–417)

na druge velike sile, sile u usponu i sve druge države i regije u svijetu. Akteri vanjske politike EU koriste brojne instrumente za ostvarivanje svojih ciljeva. Zajedničkim djelovanjem 28 država članica EU ostvaruje se znatno veći uticaj nego što bi to bio slučaj da svaka od njih slijedi samo vlastite politike.

Aktuelna vanjska politika EU predstavlja rezultat 60-godišnjeg postojanja evropskih integracija i izraz nastojanja osiguranja trajnog mira i sigurnosti, kako na prostoru evropskog kontinenta, tako i u njegovom bližem i daljem okruženju. Veoma blisko okruženje EU sa juga predstavljaju upravo arapske zemlje. Evropska unija ima vitalni interes u promovisanju svojih ciljeva u toj oblasti. Geografski samo 14 km dijeli Španiju od Maroka. Ako se uzmu u obzir španske enklave na afričkom kontinentu tj. Ceuta i Melilla, možemo reći da EU graniči sa arapskom zemljom. Pored toga jake su i istorijske veze koje najmoćnije članice EU imaju sa zemljama arapskog svijeta s obzirom na njihovu kolonijalnu prošlost. Evropska susjedna politika (ENP) upravlja odnosima EU sa njenih 16 južnih i istočnih susjeda.

Politike EU prema zemljama Mediterana i Bliskog istoka u proteklim decenijama tretirale su više oblasti kao što su: energiju, tržište, sigurnost... Ponekad su se te politike i inicijative preklapale i bile vođene istovremeno. Poznate su pod sljedećim nazivima:

- Globalna mediteranska politika (1972.-1992.),
- Euro-arapski dijalog (1974.-1989.),
- Obnovljena mediteranska politika (1990.-1996.),
- Euro-mediteransko partnerstvo (EUROMED) (1995.-2008.),
- Evropska politika susjedstva (ENP) (2004.-2012) i
- Unija za Mediteran (UfM)(2008.-2012.).⁴

Uloga EU u rješavanju palestinsko-izraelskog sukoba postoji. Postavlja se pitanje efekta te politike? Strateški američki interesi na Bliskom istoku i dinamika odnosa između EU i SAD su doveli EU do sekundarne uloge u mirovnom procesu na Bliskom istoku.⁵

⁴ Detaljnije: Khader, Bichara, *L'Europe Pour La Méditerranée De Barcelone À Barcelone* (1995-2008), L'Harmattan, 2009.

⁵ Musu, Constanza, „European Union Foreign Policy And The Middle East Peace Process: 1991-2002“, ProQuest LLC 789 East Eisenhower Parkway, 2014., str.6., <https://theses.lse.ac.uk/1717/1/U183179.pdf> (pristupljeno 17.06.2018.)

Evropske zemlje su direktno i indirektno uključene u konflikt na Bliskom Istoku zbog svoje geografske blizine, zavisnosti od bliskoistočne nafte i sigurnosnih potreba, kao i zbog historijske uloge koju je nekoliko njih imalo u regionu.⁶

Arapsko proljeće je uveliko iznenadilo Evropu. Zašto je Evropa tako malo znala o civilnom društvu u arapskim zemljama? Čime se može objasniti da je EU kao globalni promotor demokratije usko saradivala sa autoritarnim režimima u pojedinim arapskim zemljama? Da li je strah od islamističkih partija izabranih putem slobodnih izbora doveo do pomaka u stavovima EU od promocije demokratije ka osiguranju stabilnosti podobnih „prijateljskih“ režima?

Reakcija EU na Arapsko proljeće nije bila percipirana kao brza i efikasna. Događaji zaista potvrđuju ideju Evropske sigurnosne strategije i Evropske politike susjedstva: samo tamo gdje vlade garantuju svojim državljanima sigurnost, prosperitet, slobodu i jednakost, mir i stabilnost mogu trajati - u suprotnom, ljudi će se pobuniti. U praksi u svom južnom susjedstvu EU je postupala upravo suprotno tako da se Arapsko proljeće desilo više uprkos, nego zahvaljujući politici EU.⁷

Dupli standardi u provđenju politike EU postoje i u kontekstu izbjegličke krize koja u pojedinim segmentima predstavlja eklatantan primjer selektivne primjene proklamovanih vrijednosti EU. Dok EU aktivno promovise mir u svijetu kroz preko 30 vojnih i civilnih operacija i misija, Velika Britanija i Francuska vojno interveniše u Libiji u okviru NATO operacije. Postavljaju se brojna pitanja koja i ostaju otvorena. Da li su stavovi i akcije EU prema arapskom svijetu naslijeđena matrica ponašanja kao posljedica viševjekovne politike i kolonijalne prošlosti ili je na djelu licemjerstvo sadašnjih političkih elita rukovođenih isključivo vlastitim interesima i profitom? Da li su dupli standardi vanjske politike EU prema arapskom svijetu samo posljedica sveukupne zapadne politike prema orijentu i arapskim zemljama posebno? Da li EU ima instrumente da se odupre uticaju vanjske politike SAD-a i gradi svoje vlastite stavove prema pitanjima globalne politike?

⁶ Ibidem str.6.

⁷ Biscop, Sven and Balfour, Rosa and Emerson, Michael, „An arab springboard for EU foreign policy?“ Academia Press for Egmont – The Royal Institute for International Relations, 2012., str.3., <https://www.ceps.eu/system/files/book/2012/01/Arab%20Springboard%20for%20EU%20Foreign%20Policy.pdf> (pristupljeno 17.06.2018.)

1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI DIO

1.1. Problem istraživanja

U elaboraciji rada „Vanjska politika Evropske unije i arapski svijet“ ćemo objasniti na koji način su vanjska politika Evropske unije i arapski svijet povezani s obzirom da se radi o dvije komplementarne regije geografski i istorijski upućene jedna na drugu. Kako bi sagledali oblast vanjske politike EU prema arapskom svijetu te utvrdili moguća angažovanja u budućem periodu, neophodno je sagledati navedene oblasti sa šireg aspekta. Kroz ovo istraživanje sagledat ćemo historijski razvitak vanjske politike EU kroz ugovore i različite etape evropskih integracijskih procesa. Pokušat ćemo dati kritički prikaz i analizu djelovanja vanjske politike EU prema arapskim zemljama.

Problem istraživanja ovog rada predstavljaju razlozi nedosljednosti vanjske politike Evropske unije prema arapskom svijetu od početka evropskih integracija do danas.

Preciznije, ključni problem ovog istraživanja su dupli standardi vanjske politike EU u odnosu prema arapskim zemljama i selektivna primjena proklamovanih vrijednosti EU u odnosu na arapske zemlje i njihove državljane.

1.2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja proizilazi iz problema istraživanja. Stoga će predmet ovog istraživanja biti vanjska politika EU prema arapskim zemljama. Iako vanjska politika EU ima globalni karakter, u ovom radu dominantno ćemo kao predmet istraživanja posmatrati prostor Evrope i arapskih zemalja.

Krenut ćemo od teorijskih okvira sintagmi vanjska politika, Evropska unija i arapski svijet. Osvrnut ćemo se na njihova značenja i upotrebu. Nastojat ćemo pojmovno odrediti termin vanjska politika Evropske unije u kontekstu njenog odnosa prema zemljama arapskog svijeta. Termin arapski svijet će biti pobliže istorijski i geografski obrazložen. Takođe će biti korišteni i pojmovi kojima arapski svijet može biti obuhvaćen, odnosno koji obuhvataju dio arapskog svijeta, npr. Mediteran, sjeverna Afrika, Bliski istok, Zaliv.

Uvažavajući konstataciju da je djelovanje vanjske politike EU sadržano u gotovo svim sferama politike EU, ovaj rad ima interdisciplinarni karakter. Ipak, centralni predmet istraživanja ovog naučnog rada je vanjska politika. Razradom predmeta istraživanja daje se

potpunija slika o teorijskoj osnovi istraživanja i konkretizuju oblasti koje će biti istražene tokom realizacije ovog rada, te će istraživanje biti usmjereno na sljedeća područja:

1. Vanjska politika EU,
2. Vanjska politika EU i arapski svijet,
3. Uloga EU u rješavanju palestinsko-izraelskog sukoba,
4. Reakcija EU na Arapsko proljeće,
 - 4.1. Egipat,
 - 4.2. Sirija,
 - 4.3. Libija.

1.3. Kategorijalno pojmovni sistem istraživanja

U istraživanju će pojmovi biti jednoznačno određeni i u datom značenju upotrijebljeni. Osnovni kategorijalni pojmovi u ovom istraživačkom radu su: vanjska politika, Zajednička vanjska i sigurnosna politika EU, Evropska unija, vanjski odnosi Evropske unije, arapski svijet, Bliski istok.

- a) vanjska politika – U svom djelu Teorija vanjske politike Radovan Vukadinović kaže da je vanjska politika organizirana aktivnost države kojom ona nastoji maksimalizirati svoje vrijednosti i interese u odnosu spram drugih država i ostalih subjekata koji djeluju u vanjskom okruženju.⁸ Definicija vanjske politike prema Enciklopediji Britannica glasi: Opšti ciljevi koji vode aktivnosti i odnose jedne države u njenim interakcijama sa drugim državama. Na razvoj vanjske politike utiču unutrašnja pitanja, politika ili ponašanje drugih država, ili planovi za unapređenje specifičnih geopolitičkih projekata. Leopold von Ranke je naglasio primat geografije i vanjskih prijetnji u oblikovanju vanjske politike, ali su kasnije pisci naglasili domaće faktore. Diplomacija je sredstvo vanjske politike, a ratovi, savezi i međunarodna trgovina mogu biti njene manifestacije.⁹
- b) Zajednička vanjska i sigurnosna politika EU ustanovljena je Ugovorom o Evropskoj uniji (Ugovorom iz Maastrichta) kao nastavak ranije Evropske političke saradnje. Ona pruža okvir za zajedničku politiku odbrane koja bi u budućnosti

⁸ Vukadinović, Radovan, Teorije vanjske politike, Zagreb, 2005., Politička kultura, str.17.

⁹ Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/foreign-policy> (pristupljeno 20.08.2017.)

mogla postati zajedničkom odbranom. Sve odluke zajedničke vanjske i sigurnosne politike moraju se donijeti jednoglasno u Vijeću. Ugovorom iz Lisabona uvedena je funkcija Visokog predstavnika Unije za vanjske poslove i sigurnosnu politiku, koji predstavlja Evropsku uniju na međunarodnoj sceni.¹⁰

- c) vanjski odnosi Evropske unije - Pojam vanjski odnosi EU obuhvata sve aspekte vanjske politike EU. Vanjski odnosi kao politika Evropske unije podrazumijevaju upravljanje složenom mrežom bilateralnih i multilateralnih sporazuma koji pokrivaju većinu zemalja i regija svijeta. U okviru vanjskih odnosa EU ključni su odnosi sa Sjedinjenim Američkim Državama, Japanom, Kanadom, Rusijom, istočnom Evropom i centralnom Azijom, Mediteranom i Bliskim istokom te jugoistočnom Evropom¹¹.
- d) Evropska unija - Evropska unija jedinstvena je ekonomska i politička unija 28 evropskih država koje zajedno pokrivaju velik dio kontinenta. Evropska unija osnovana je nakon Drugog svjetskog rata. Sve je počelo poticanjem ekonomske saradnje. Vjerovalo se da će zemlje koje međusobno trguju postati ekonomski ovisne jedna o drugoj i zbog toga vjerovatno izbjevati sukobe. Tako je 1958. nastala Evropska ekonomska zajednica (EEZ) u okviru koje je u početku pojačana ekonomska saradnja šest zemalja: Belgije, Njemačke, Francuske, Italije, Luksemburga i Nizozemske. Od tada je stvoreno golemo jedinstveno tržište, koje se i dalje razvija kako bi doseglo svoj puni potencijal¹².
- e) Međunarodni odnosi područje su javnog djelovanja i grana političkih nauka koja se bavi vanjskom politikom države unutar međunarodnog sistema. To uključuje i uloge međunarodnih organizacija, nevladinih organizacija i međunarodnih korporacija. Međunarodni odnosi se bave analizom i formulacijom vanjske politike. Postoji niz pristupa teoriji međunarodnih odnosa, uključujući konstruktivizam, institucionalizam, marksizam. Najdominantnije su škole realizma i liberalizma.
- f) arapski svijet – Izraz arapski svijet obuhvata skup zemalja na Arabijskom poluostrvu, Sjevernoj Africi i Bliskom istoku, koje imaju zajednički arapski jezik i arapsku kulturu. Iako je u širokoj upotrebi, ovaj izraz ne upućuje na određenu listu

¹⁰ Grupa autora, Mali leksikon Evropskih integracija, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija RH, Zagreb, 2010., str. 80.

¹¹ Grupa autora, Pojmovnik evropskih integracija, Direkcija za evropske integracije BiH, Vijeće ministara BiH, Sarajevo, 2010., str.265.

¹² Evropska unija, EU ukratko https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_hr (pristupljeno 17.08.2017.)

zemalja, i za razliku od Arapske lige, nije zvanično političko tijelo. Može se primjeniti više kriterija za pripajanje neke zemlje arapskom svijetu: upotreba arapskog jezika, lokacija (geografski kriterij) i pripadništvo Arapskoj ligi (politički kriterij). Zemlje arapskog svijeta su generalno grupisane u pet regija:

Magreb: Mauritanija, Maroko, Alžir, Tunis i Libija,

Dolina Nila: Egipat i Sudan,

Rog Afrike: Đibuti, Somalija i Komori,

Plodni polumjesec: Palestina, Liban, Jordan, Sirija i Irak.

Arabijsko poluostrvo: Saudijska Arabija, Jemen, Oman, Ujedinjeni Arapski Emirati, Katar, Bahrein i Kuvajt.

Postoji i sljedeća podjela na:

Magreb: Mauritanija, Maroko, Alžir, Tunis i Libija, i

Mašrik: Egipat, Sudan, Palestina, Liban, Jordan, Sirija, Irak, Saudijska Arabija, Jemen, Oman, Ujedinjeni Arapski Emirati, Katar, Bahrein i Kuvajt.

- g) Bliski istok – Geografski pojam čije se granice baziraju na strateškim interesima hegemonističkih sila. Strateški prostor razmjene između Istoka i Zapada je izmišljen da osigura prosperitet Indijskog carstva, pogotovo pod britanskom administracijom. Njegove granice se pomjeraju prema geopolitičkim interesima pokazujući da su mape instrumenti moći¹³. Ovo područje obuhvata najmanje plodni polumjesec (Iran, Irak, Turska, Sirija, Palestina, Jordan, Liban i Izrael), Arabijsko poluostrvo (Saudijska Arabija, Jemen, Oman, Ujedinjeni Arapski Emirati, Katar, Bahrein, Kuvajt) i dolinu Nila (Egipat). Ponekad mu se dodaje Pakistan i Afganistan (naslijeđe britanske imperijalne definicije). Sjedinjene Američke Države na oklijevaju da uključe i države Magreba (Mauritanija, Maroko, Alžir, Tunis, Libija), kako to pokazuje projekat „Veliki Srednji Istok“.¹⁴

¹³ Crouzet, Guillemette, Les Britanniques et l'invention du Moyen-Orient : essai sur des géographies plurielles, Esprit, 2016/5 (May), p. 31-46. URL : <http://www.cairn.info/revue-esprit-2016-5-page-31.htm> (pristupljeno 21.08.2017.)

¹⁴ David, Olivier et Suissa, Jean-Luc, La dissertation de géopolitique https://fr.wikipedia.org/wiki/Moyen-Orient#cite_ref-1 (pristupljeno 21.08.2017.)

1.4. Prostorno određenje predmeta istraživanja

Iako predmet istraživanja ima globalni karakter, u ovome radu dominantno ćemo posmatrati prostor Evropske unije i arapskog svijeta, odnosno prostore na kojima se odvijaju aktivnosti vanjske politike Evropske unije prema arapskom svijetu.

1.5. Vremensko određenje predmeta istraživanja

Vremensko određenje predmeta istraživanja u širem smislu obuhvata period od osnivanja Evropske unije 1993.godine pa do danas te eventualna predviđanja za predstojeću deceniju uvidom u Globalnu strategiju vanjske i sigurnosne politike EU iz juna 2016.g.

1.6. Ciljevi istraživanja (naučni i društveni ciljevi)

1.6.1. Naučni cilj

Naučni cilj ovog rada je višedimenzionalan. Naučni cilj u većem dijelu rada predstavlja naučna deskripcija i naučna eksplikacija, a u manjem, završnom dijelu rada to je naučna prognoza. Opšti cilj rada je dodatno objasniti sfere uticaja vanjske politike EU na arapski svijet kroz uspostavu veze između teorijskih postavki i praktičnih ostvarenja, te ustanoviti eventualno potrebna prilagođavanja za buduću uspješniju saradnju dvije regije.

1.6.2. Društveni cilj

Rezultati istraživanja predmetne pojave će koristiti brojnim stručnjacima u daljim analizama i istraživanjima pitanja odnosa EU i arapskog svijeta, te podstaći razvoj svijesti društva o važnosti izučavanja ovoga odnosa i njegovog uticaja na regionalni i ukupni svjetski poredak. Shodno tome, istraživanje će značajno doprinijeti fondu naučno teorijskog saznanja o vanjskoj politici EU općenito, a naročito politici prema arapskim zemljama. Društvena opravdanost istraživanja se prvenstveno ogleda kroz mogućnost korištenja rezultata istraživanja za identifikaciju i prepoznavanje stvarnih motiva, ciljeva i interesa vanjske politike Evropske unije prema drugim regijama u svijetu, a naročito arapskim zemljama.

1.7. Sistem hipoteza

Prilikom razvoja pitanja koja definišu predmet istraživanja, kako bi dobili odgovor na njih, postaviti ćemo generalnu i posebne - razrađujuće hipoteze istraživanja.

1.7.1. Glavna hipoteza

Glavna hipoteza ovog magistarskog rada jeste: Vanjsku politiku Evropske unije prema arapskom svijetu dobrim dijelom karakterizira primjena duplih standarda.

1.7.2. Pomoćne hipoteze:

- EU treba pokazati stvarnu uključenost u rješavanje palestinsko-izraelskog konflikta i deklarativnu politiku zamijeniti konkretnim akcijama.
- Arapsko proljeće nudi Evropskoj uniji priliku da pokaže liderstvo i nametne se kao kredibilan akter na svjetskoj političkoj sceni.
- EU ne pokazuje dosljednost u promovisanju svojih proklamovanih temeljnih vrijednosti prema arapskim zemljama, nego ih dobrim dijelom selektivno provodi zavisno od svojih interesa.

1.8. Metode istraživanja

Metode koje su korištene u izradi ovog rada uključuju analizu sadržaja, komparativnu, deskriptivnu, te metodu kompilacije.

Analiza sadržaja je metoda prikupljanja podataka iz naučnih izvora i raznih sredstava informisanja. Primarni izvor naučnog materijala je stručna literatura (knjige i udžbenici), a informacijski izvor su medijska sredstva, dnevna i periodična štampa, te druge publikacije i tekstovi objavljeni na internetu.

Komparativnom metodom će se utvrditi po čemu se vanjska politika EU prema arapskim zemljama razlikuje od vanjske politike SAD-a, te ukazati na uticaj vanjske politike SAD-a i njenih strateških interesa na Bliskom istoku na vanjsku politiku EU prema ovom regionu.

Deskriptivnom metodom i kompilacijom će se opisati sve aktivnosti i inicijative koje je EU poduzimala prema zemljama Mediterana, Sjeverne Afrike, Bliskog istoka i Zaliva u okviru djelovanja svoje vanjske politike.

1.9. Vremenski plan istraživanja

Planirano vremensko određenje za realizaciju ovog projekta je 12 mjeseci, a pri istraživanju će se koristiti slijedeći vremenski plan:

- a) Prijava i odobrenje projekta: decembar 2016. godine,
- b) Prikupljanje podataka za izradu projekta: januar – mart 2017. godine,
- c) Analiza dobijenih podataka: april – jun 2017. godine,
- d) Pisanje izvještaja o realizovanom projektu: jul – decembar 2017. godine.

2. VANJSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE

2.1. Vanjska politika EU kroz ugovore

U teoriji vanjske politike kao osnovni i najvažniji akteri vanjskopolitičkog djelovanja ističu se države. Od njihovih akcija i reakcija stvara se vanjska politika, a glavna suma tih vanjskih politika, zajedno sa drugim međunarodnim aktivnosima, stvara međunarodne odnose.¹⁵ Međutim, integracijom evropskih država i nastankom Evropske zajednice (EZ), a kasnije Evropske unije, ukazaće se potreba za razvijanjem vanjske politike jedne takve nadnacionalne sui generis tvorevine. U uvodu Pariškog ugovora od 18.aprila 1951.godine kojim je utemeljena Evropska zajednica za uglj i čelik (EZUČ) predstavljena je vizija osnivača koja je naglašavala ekonomsku saradnju kao „temelj za dalju i dublju zajednicu među narodima“.¹⁶ To znači da su od samog početka evropskih integracija postavljeni još ambiciozniji ciljevi zajednice u pogledu daljih integracija. Njihovo ostvarivanje nije bilo ni jednostavno ni brzo s obzirom da su se države članice teško odricale svog suvereniteta i nadležnosti u pojedinim oblastima. Najveći otpor integracijama pružale su u oblasti zajedničke vanjske i sigurnosne politike jer se nisu bile spremne odreći svoje isključive nadležnosti i vlastitog suvereniteta u tom za svaku državu važnom domenu. Stoga integracije u oblasti vanjske politike imaju svoj dugi istorijat.

Planirano formiranje Evropske odbrambene zajednice (European Defence Community), tj. integracija na bezbjednosno-političkom nivou i stvaranje evropskih oružanih snaga sa presudnim uticajem Francuske i Njemačke nije, međutim, uspjelo zbog odbijanja francuskog parlamenta. Istovremeni pokušaj stvaranja političke unije, tj. Evropske političke zajednice (European Political Community), propao je još tokom pregovora i bio je odložen na neodređeno vrijeme.¹⁷ Kao zamjena došlo je do osnivanja Zapadno-evropske unije 1954. kao način kontrole naoružavanja Njemačke. Ekonomska integracija je nastavljena potpisivanjem Rimskih ugovora 1957.godine kojima su formirane još dvije zajednice: Evropska zajednica za atomsku energiju (European Atomic Energy Community) i Evropska ekonomska zajednica (EEZ) (European Economic Community). Vanjska politika i općenito bliža politička koordinacija na nivou Evropske zajednice je izostala. Naredni prijedlog koji je u sebi sadržavao i koordinaciju vanjskih politika došao je početkom šezdesetih godina XX vijeka od

¹⁵ Vukadinović., Radovan i Čehulić Vukadinović, Lidija, Politika evropskih integracija, Zagreb, 2011.g., str.82.

¹⁶ Web stranica Ministarstva evropskih poslova Crne Gore:

http://www.mep.gov.me/organizacija/dep/o_eu/Istorija-evropskih-integracija (pristupljeno 15.08.2017.)

¹⁷ Novičić, Žaklina, „Novine u spoljnoj i bezbednosnoj politici EU posle Ugovora iz Lisabona“, Časopis: Međunarodni problemi, Vol. LXII, br. 3, 2010 (str. 397–417)

francuskog predsjednika Charles de Gaulle. Prijedlog je razradio komitet koji je vodio francuski diplomata Christian Fouchet. Foucheovim planovima iz 1960. i 1962.godine Francuska je predložila stvaranje unije sa evropskom vanjskom i politikom odbrane izvan okvira EEZ na osnovu čisto međuvladine saradnje. Pregovori su propali 1964. jer se većina partnera iz EEZ bojala da su planovi predsjednika De Gaullea imali za cilj podrivanje Atlanskog saveza, kao i EEZ i njenog komunitarnog metoda.¹⁸

Sljedeći korak u procesu političkih integracija predstavlja tzv.Davignon izvještaj usvojen 27.10.1970. godine u Luksemburgu kojim je napravljen napredak u oblasti političkog ujedinjenja kroz saradnju u vanjskopolitičkim pitanjima. Izvještaj je predviđao uspostavljanje saradnje između šest država članica tadašnje Evropske ekonomske zajednice (Belgija, Francuska, Holandija, Italija, Luksemburg i Njemačka) u oblasti vanjske politike te preporučio da države članice treba da govore jednim glasom na međunarodnom nivou. Ovaj izvještaj dovodi do koordinacije nacionalnih vanjskih politika kroz redovne konsultacije kao početnu fazu, tako da se ovaj izvještaj smatra prethodnicom zajedničke vanjske i sigurnosne politike.¹⁹ Izvještaj je označio početak Evropske političke saradnje (EPS) koja je izmijenjena i ojačana Izvještajima iz Kopenhagena (1973.) i Londona (1981.).

Jedinstveni evropski akt (1986.) je formalizirao međudržavnu saradnju u vanjskoj politici bez promjene njene postojeće prirode ili načina rada. Poglavlje III Jedinstvenog evropskog akta se posebno bavilo odredbama o evropskoj saradnji u sferi vanjske politike i potvrdilo da države članice treba da se informišu i konsultuju uzajamno "kako bi se osiguralo da se njihov zajednički uticaj vrši što efikasnije kroz koordinaciju, konvergenciju njihovih stavova i sprovođenje zajedničke akcije" (član 30.2.a) i da se "postepeno razvijaju i definišu zajednički principi i ciljevi" (član 30.2.c).²⁰ Na kraju je evropska politička saradnja predstavljala mješoviti uspjeh. Tokom 1970-ih godina bila je aktivna u vezi sa sukobima na Bliskom istoku te uključena u stvaranje Konferencije o sigurnosti i saradnji u Evropi, prethodniku Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi. Ipak, sovjetski rat u Afganistanu (1979.) i jugoslovenski ratovi (1991.-1995.) su pokazali slabost evropske političke saradnje jer nije bila u mogućnosti da adekvatno reaguje.

Odnos EU prema dezintegraciji bivše Jugoslavije bio je vrlo dobra ilustracija evropske razjedinjenosti. Usred debata, Njemačka (i Vatikan) su najavili jednostrano priznanje

¹⁸ Keukeleire, Stephan and Delreux, Tom, *The Foreign Policy of the European Union*, Palgrave Macmillan, London, 2014., str.41.

¹⁹ Halilović, Safet, *Evropske integracije i Bosna i Hercegovina*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2013., str.30.

²⁰ Bindi, Federiga, *The Foreign Policy of EU*, Brookings Institution press Washington DC, Washington 2010., str.24.

Slovenije i Hrvatske (23. decembra 1992.). Ostali Evropljani nisu imali drugog izbora nego da ih prate. Rat u bivšoj Jugoslaviji, koji je započeo u junu 1991. godine, je školski primjer neuspjeha evropske vanjske politike.²¹ Ovi kao i drugi događaji na geopolitičkom planu tog razdoblja (kraj hladnog rata, izgledno proširenje na zemlje centralne i istočne Evrope) su potakli težnju Zajednice za važnijom ulogom na međunarodnoj sceni. Prvi korak u tom pravcu je učinjen Ugovorom iz Maastrichta koji je stupio na snagu 1993.godine. Ovim Ugovorom je ekonomski zasnovana EZ transformisana u viši nivo integracija te je ustanovljena Evropska unija. Unija se temelji na vrijednostima poštovanja ljudskog dostojanstva, slobode, demokratije, jednakosti, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, uključujući i prava pripadnika manjina. Te su vrijednosti zajedničke državama članicama u društvu u kojem prevladavaju pluralizam, nediskriminacija, tolerancija, pravda, solidarnost i jednakost žena i muškaraca.²²

Saradnja država članica Evropske unije u oblasti vanjske politike i sigurnosti Ugovorom iz Maastrichta je konstituisana kao relativno poseban, nezavisan dio EU u kome se primjenjuje postupak odlučivanja značajno različit od komunitarnog modela, i u kome se usvajaju odluke specifične pravne prirode. Do usvajanja Lisabonskog ugovora, osnovna karakteristika procesa odlučivanja u oblasti Zajedničke vanjske i sigurnosne politike (ZVSP) (Common Foreign and Security Policy) bila je apsolutna dominacija institucija u kojima su predstavljene države članice: Evropskog vijeća i Vijeća.²³ Njeno djelovanje funkcioniše na međuvladinom sistemu, što znači jednoglasno donošenje odluka u Vijeću ministara i mali uticaj drugih institucija. Neslaganje u ZVSP, kao što je to bio slučaj u vezi sa ratom u Iraku, nije neuobičajeno. Dok su se zajedničkim stajalištima i zajedničkim akcijama oblikovali odgovori zajedničke vanjske politike, ZVSP se uglavnom temelji na međuvladinim postupcima i konsenzusu.²⁴

Ugovor iz Amsterdama, koji je potpisan 1997., a stupio na snagu 1999.godine, propisuje nove principe i odgovornosti u oblasti zajedničke vanjske i sigurnosne politike s

²¹ Ibidem str.31.

²² Pročišćene inačice Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o funkcioniranju Europske unije, Ugovor o EU, čl.2. <http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/pregovori/111221-lisabonski-prociscena.pdf> (pristupljeno 17.06.2018.)

²³ Novičić, Žaklina, „Novine u spoljnoj i bezbednosnoj politici EU posle Ugovora iz Lisabona“, Časopis: Međunarodni problemi, Vol. LXII, br. 3, 2010 (str. 397–417)

²⁴ Evropski parlament, Informativni članci o EU, Vanjska politika: ciljevi, instrumenti i postignuća, <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/158/vanjska-politika-ciljevi-instrumenti-i-postignuca> (pristupljeno 29.06.2018.)

naglaskom na projektovanje vrijednosti EU u vanjskom svijetu štiteći svoje interese i reformu svog načina djelovanja. Ugovorom iz Amsterdama uveden je učinkovitiji proces donošenja odluka što je obuhvatalo pozitivnu suzdržanost i glasanje kvalifikovanom većinom. Ugovorom je ustanovljena funkcija Visokog predstavnika za Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku EU.²⁵ Time je zajedno sa Predsjednikom Evropskog vijeća i Evropske komisije, dato "ime i lice" politici EU prema vanjskom svijetu. Ugovor iz Amsterdama nije regulisao zajedničku odbranu, ali je njime povećana odgovornost EU za mirovni i humanitarni rad. Ugovor iz Amsterdama je ojačao vezu između Evropske unije i Zapadno-evropske unije. Evropska unija je dobila pristup operativnim mogućnostima Zapadno-evropske unije za humanitarne i operacije spašavanja, operacije očuvanja mira (peacekeeping), operacije borbenih snaga u upravljanju krizama (crisis management) uključujući uspostavljanje mira (peacemaking) (Peterburški zadaci).²⁶

Ugovorom iz Nice (2001./2003.) uvedene su promjene kako bi se pojednostavio proces odlučivanja te je Politički i sigurnosni odbor, osnovan odlukom Vijeća u januaru 2001., ovlašten da provodi politički nadzor nad operacijama upravljanja kriznim situacijama i strateški ih usmjerava. Ugovor iz Lisabona je stupio na snagu u decembru 2009.godine i doveo do okončanja stubovnog sistema. Stupanjem na snagu Ugovora iz Lisabona Unija je postala pravni subjekt. Dok se nadnacionalna saradnja Lisabonskim ugovorom širi i na kaznenopravnu saradnju među državama, područje zajedničke vanjske i sigurnosne politike na izvjestan način i dalje ostaje zaseban stup. Naime, u tim se politikama države nisu pristale odreći kontrole nad donošenjem odluka te će se one, u većini situacija, i dalje donositi jednoglasno. U cilju stvaranja veće koordinacije i konzistentnosti u vanjskoj politici EU, Ugovorom iz Lisabona je uspostavljena pozicija Visokog predstavnika Unije za vanjske poslove i sigurnosnu politiku, de facto ujedinjujući ranije pozicije Visokog predstavnika za ZVSP i evropskog komesara za vanjske odnose. Visoki predstavnik obnaša i funkciju potpredsjednika Evropske komisije i predsjedavajućeg Vijeća za vanjske poslove. Visoki predstavnik je zadužen za Evropsku službu za vanjsko djelovanje (European External Action Service (EEAS), koja je formirana Lisabonskim ugovorom. Predviđeno je da EEAS bude zajednički ured ili diplomatsko tijelo EU.

Pedesetak godina nakon prvih integracija izborom Predsjednika Evropskog vijeća i Visokog predstavnika za vanjske poslove i sigurnosnu politiku bliska saradnja se ostvaruje ne

²⁵ Radić, Ivana, „Zajednička spoljna i bezbedonosna politika, Centar za slobodne izbore i demokratiju, Beograd, 2005., str.24.

²⁶ Keukeleire, Stephan and Delreux, Tom, The Foreign Policy of the European Union, Palgrave Macmillan, London, 2014., str.52.

samo u ekonomskim već i u vanjskopolitičkim, sigurnosnim i pitanjima odbrane čime se jača identitet Unije u odnosu prema vanjskom svijetu.

Lisabonski ugovor je poništio „stubovsku“ strukturu EU, ali sam Ugovor o EU naglašava da Zajednička vanjska i sigurnosna politika podliježe posebnim pravilima i procedurama. Zbog toga se može reći da, iako se ukidaju „stubovi“ EU, ne dokida se bitna razlika u ovlaštenjima koje institucije imaju u različitim oblastima djelovanja.²⁷ Najnovije izmjene odredaba o ovoj oblasti ne mijenjaju, dakle, suštinski prirodu odnosa između EU i država članica. Zajednička vanjska i sigurnosna politika podliježe posebnim pravilima i postupcima. Utvrđuju je i provode Evropsko vijeće i Vijeće odlučujući jednoglasno, osim ako je Ugovorima drukčije predviđeno. Usvajanje zakonodavnih akata je isključeno. Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku provode Visoki predstavnik Unije za vanjske poslove i sigurnosnu politiku i države članice u skladu s Ugovorima.²⁸

Ranije je Ugovor o EU propisivao da Vijeće usvaja principe i opšte smjernice, zajedničke strategije, zajedničke akcije i zajedničke stavove, a sada navodi da EU definiše opšte pravce aktivnosti u ovoj oblasti i usvaja odluke kojima utvrđuje: akcije koje vodi EU, stavove EU i načine sprovođenja tih akcija i stavova.²⁹

Pravni osnov vanjskog djelovanja Evropske unije nalazimo u Ugovoru u Evropskoj uniji (UEU) i Ugovoru o funkcionisanju Evropske unije (UFEU). Glava V UEU sadrži Opće odredbe o vanjskom djelovanju Unije i posebne Odredbe o Zajedničkoj sigurnosnoj i odbrambenoj politici (članovi 21.-46.). U UFEU je vanjsko djelovanje Unije obuhvaćeno članovima 205. – 222. gdje pored vanjskog djelovanja spadaju zajednička trgovinska politika, saradnja sa trećim zemljama i humanitarna pomoć, mjere ograničavanja, međunarodni sporazumi, odnosi Unije sa međunarodnim organizacijama i trećim zemljama te delegacije Unije.³⁰ Međutim, i dalje postoji bitna razlika između ovlaštenja EU u oblasti vanjske politike i sigurnosti i ostalih oblasti vanjskih aktivnosti.

Prema članu 21. Ugovora o EU djelovanje Unije na međunarodnoj sceni vodi se načelima koja su nadahnjivala njezino stvaranje, razvoj i proširenje i koja ona nastoji promicati u ostatku svijeta: demokratiji, vladavini prava, univerzalnosti i nedjeljivosti ljudskih prava i temeljnih sloboda, poštovanju ljudskog dostojanstva, načelima jednakosti i

²⁷ Detaljnije: Novičić, Žaklina, „Novine u spoljnoj i bezbednosnoj politici EU posle Ugovora iz Lisabona“, Časopis: Međunarodni problemi, Vol. LXII, br. 3, 2010.

²⁸ Ugovor o EU, čl.24.

²⁹ Novičić, Žaklina, „Novine u spoljnoj i bezbednosnoj politici EU posle Ugovora iz Lisabona“, Časopis: Međunarodni problemi, Vol. LXII, br. 3, 2010. (str. 397–417)

³⁰ Pročišćene inačice Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o funkcioniranju Europske unije <http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/pregovori/111221-lisabonski-prociscena.pdf> (pristupljeno 17.06.2018.)

solidarnosti te poštovanju načela Povelje Ujedinjenih naroda i međunarodnog prava. Unija nastoji razvijati odnose i graditi partnerstva s trećim zemljama i međunarodnim, regionalnim ili globalnim organizacijama s kojima dijeli navedena načela. Ona promoviše multilateralna rješenja zajedničkih problema, osobito u okviru Ujedinjenih naroda. Unija utvrđuje i provodi zajedničke politike i djelovanja i nastoji ostvariti visok stepen saradnje u svim područjima međunarodnih odnosa. Unija osigurava koherentnost među različitim područjima svog vanjskog djelovanja, kao i između njih i svojih drugih politika. Vijeće i Komisija, uz pomoć Visokog predstavnika Unije za vanjske poslove i sigurnosnu politiku, osiguravaju tu koherentnost i saradnju u tu svrhu.³¹

Nadležnost Unije u pitanjima zajedničke vanjske i sigurnosne politike obuhvata sva područja vanjske politike i sva pitanja koja se odnose na sigurnost Unije, uključujući i postepeno oblikovanje zajedničke odbrambene politike koja bi mogla voditi prema zajedničkoj odbrani.³² U okviru načela i ciljeva svog vanjskog djelovanja, Unija vodi, utvrđuje i provodi zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku na temelju razvoja uzajamne političke solidarnosti među državama članicama, identifikacije pitanja od općeg interesa i ostvarenja sve većeg stepena konvergencije djelovanja država članica.³³

Globalna strategija za spoljnu i sigurnosnu politiku Evropske unije je najnovija doktrina Evropske unije koja ima za cilj poboljšanje efikasnosti odbrane i sigurnosti Unije i njenih država članica, zaštitu civila, saradnju između raznih oružanih snaga država članica, upravljanje migracijama, upravljanje krizama itd. Usvojena 28. juna 2016. godine, Globalna strategija zamenjuje Evropsku sigurnosnu strategiju iz 2003.g. U Globalnoj strategiji EU-a utvrđuje se pet prioriteta za vanjsku politiku EU-a: sigurnost Unije, otpornost država i društava istočno i južno od EU, integrirani pristup sukobima, regionalni poreci koji saraduju i globalno upravljanje za 21. stoljeće. EU će u cilju provedbe nove Strategije revidirati postojeće sektorske strategije te osmisliti i provesti nove tematske ili geografske strategije u skladu s prioritetima Globalne strategije EU-a za vanjsku i sigurnosnu politiku. One će uključivati sektorsku strategiju kojom se preciziraju civilna i vojna ambicija, zadaće, uvjeti i prioriteti u pogledu sposobnosti EU-a.³⁴

³¹ Ugovor o EU, čl.21.

³² Ugovor o EU, čl.24.

³³ Ibidem

³⁴ Europski parlament, Informativni članci o EU, Vanjska politika: ciljevi, instrumenti i postignuća http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hr/displayFtu.html?ftuid=FTU_6.1.1.html (pristupljeno 24.08.2017.)

3. VANJSKA POLITIKA EU I ARAPSKI SVIJET

Odnosi Evrope sa arapskim svijetom se grade na milenijskim istorijskim vezama Evrope sa zemljama južnog i istočnog Mediterana. Evropa i mediteranske zemlje vezane su poviješću, geografijom i kulturom. Pored brojnih iskušenja i sukoba Mediteran u biti predstavlja organsko jedinstvo u istorijskom, geografskom, klimatskom pogledu. Uprkos brojnim konfrontacijama kao što su ekspanzija Arapa, krstaški ratovi, kolonijalizam itd. Mediteran je raskrsnica razmjene i zbližavanja svjetova i civilizacija koje su nastajale i cvjetale u ovom izvanrednom prostoru, susretale se, suočavale i otvarale jedna prema drugoj. Činjenica je da je ovaj prostor kolijevka triju religija Knjige i velikih civilizacija čovječanstva. Odnos naroda i zemalja oko Mediterana je evoluirao od sukoba, strateške dominacije do svijesti o susjedstvu iz koje se javljaju obrisi saradnje koja predstavlja jedan od velikih izazova s kojima se suočavaju zemlje EU i arapskog svijeta.

Arapski svijet uključujući zemlje sjeverne Afrike, Bliskog istoka i zemlje Vijeća za saradnju arapskih država Zaliva³⁵ predstavlja važnu dimenziju vanjske politike EU. Karakteristika ove politike su višedimenzionalni odnosi - politički, istorijski, ekonomski, kulturni, jezički i međuljudski - između EU i arapskih država. Veliki broj arapskih zemalja su bivše kolonije evropskih zemalja. Tako npr. čak osam od 22 države članice Arapske lige³⁶ su bivše kolonije, prekomorske službe, protektorati ili mandatne teritorije Francuske Republike. Južni Mediteran tradicionalno znači arapsku naciju, to jest danas dvadeset i dvije države članice Arapske lige. Euro-mediteranski odnos je u suštini euro-arapski odnos. Prvi veliki pokušaj saradnje između dvije obale nakon stvaranja EEZ je razvijen u obliku euro-arapskog dijaloga koji je iniciran tokom sedamdesetih godina prošlog vijeka.³⁷ Veze između Evropske ekonomske zajednice (EEZ), kasnije Evropske unije (EU) i arapskih zemalja se mogu hronološki svrstati u sljedeće četiri kategorije:

1. Euro-arapski dijalog (1973.-1989.)
2. Mreža multilateralnih i bilateralnih ugovora u okviru:
Globalne mediteranske politike (1972.-1992.)

³⁵ Vijeće za saradnju (arapskih) država Zaliva poznato kao Vijeće za saradnju u Zalivu (Gulf Cooperation Council –GCC) je regionalna međudržavna politička i ekonomska unija koja se sastoji od arapskih država Perzijskog zaliva, osim Iraka. Njene države članice su Bahrein, Kuvajt, Oman, Katar, Saudijska Arabija i Ujedinjeni Arapski Emirati. Povelja Vijeća za saradnju u Zalivu je potpisana 25. maja 1981.

³⁶ Arapska liga je savez arapskih država osnovan u Kairu, Egipat, 1945. godine. Danas broji 22 zemlje članice: Alžir, Bahrein, Džibuti, Egipat, Ujedinjeni Arapski Emirati, Irak, Jordan, Jemen, Kuvajt, Komori, Liban, Libija, Mauritanija, Maroko, Palestina, Katar, Saudijska Arabija, Somalija, Sudan, Tunis, Sirija, tj. sve zemlje u kojima žive Arapi.

³⁷ Saint-Prot, Charles, Les aleas d'un partenariat indispensable, str.8, [http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream / 10609/54321/5/Geopolitique des relations euro-arabes](http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/54321/5/Geopolitique%20des%20relations%20euro-arabes) (pristupljeno 05.12.2017.)

- Obnovljene mediteranske politike (1992.-1995.),
 Euro-mediteranskog partnerstva (EUROMED) ili Barcelonskog procesa (1995.-2008.),
 Evropske politike susjedstva (ENP) (2004.-2012.) i
 Unije za Mediteran (UfM) (2008.),
3. Multilateralni ugovori sa podregionalnim organizacijama kao što je ugovor EU i Vijeća za saradnju zemalja Zaliva (GCC) (1988.),
 4. Drugi podregionalni odnosi između evropskih zemalja i arapskih ili mediteranskih zemalja kao što su:
 - Dijalog 5+5 (1990.) i
 - Francusko-egipatska inicijativa Mediteranski forum (FOROMED) (1992.).³⁸

3.1. Euro-arapski dijalog (1973.-1989.)

Euro-arapski dijalog je pokrenut početkom 1970-ih i uglavnom je zasnovan na politici Francuske prema arapskim zemljama. Ideja euro-arapskog dijaloga ostvarena je 1973. godine nakon rata Yom Kippur³⁹ i naftne krize kada su članovi Organizacije arapskih zemalja izvoznica nafte (OAPEC)⁴⁰ proglasili embargo na naftu usmjeren na nacije za koje se smatralo da su predstavljale podršku Izraelu tokom rata, a to su bile Kanada, Japan,

³⁸ Khader, Bichara, The European Union and the Arab World: from the Rome Treaty to the Arab Spring, 17 PAPERS IEMed European Institute of the Mediterranean, Euromesco, 2013. str.11., <http://ftp.euromesco.net/images/papers/papersiemed17.pdf> (pristupljeno 25.06.2018.)

³⁹ Jom Kipurski rat (poznat još i kao Oktobarski rat) je vođen između Izraela i koalicije arapskih zemalja pod vodstvom Egipta i Sirije između 6. i 26. oktobra 1973. Rat je počeo na dan jevrejskog praznika Yom Kippur iznenadnim napadom Egipta i Sirije na Sinaj i Golansku visoravan, koje je Izrael zauzeo 1967.

⁴⁰ OAPEC - Organizacija arapskih zemalja izvoznica nafte (engl. Organization of Arab Petroleum Exporting Countries) broji 11 članica. Među njima su četiri države s najvećim svjetskim rezervama nafte: Saudijska Arabija, Irak, Kuvajt i Ujedinjeni Arapski Emirati, zatim Egipat, Alžir, Bahrein, Katar, Libija, Sirija i Tunis. Sjedište OAPEC-a je u Kuvajtu. OAPEC je osnovan 9. januara 1968. u Bejrutu radi koordinacije arapske naftne industrije i stvaranje bloka suprotnog OPEC-u, u koji ulaze i ne-arapske države, između ostalih Iran i Venecuela. Osnivači su bili: Kuvajt, Libija i Saudijska Arabija. Tokom naftne krize 1973. OAPEC je imao važnu ulogu. Već prvih dana Jom Kippurskog rata susreću se nadležni ministri arapskih država i odlučuju obustaviti isporuku nafte Zapadu. OAPEC ukida embargo na isporuku nafte SAD-u 18. aprila 1974., izuzev Libije koja je obustavila embargo 31. decembra 1974. OAPEC odlučuje 17. aprila 1979. isključiti iz članstva Egipat, jer je ovaj potpisao mirovni ugovor s Izraelom. Sveukupno OAPEC kontroliše oko 50% svjetskih naftnih rezervi i danas se smatra jednom značajnom tehničkom organizacijom za unutšnju arapsku saradnju u sektorima nafte i plina.

OPEC je Organizacija zemalja izvoznica nafte (eng. Organization of the Petroleum Exporting Countries). Ovu međunarodnu organizaciju čine Alžir, Angola, Ekvador, Irak, Iran, Kuvajt, Libija, Nigerija, Katar, Saudijska Arabija, Ujedinjeni Arapski Emirati i Venecuela. Osnovan je 1960-tih. Od 1965. sjedište Organizacije se nalazi u Beču. Glavni cilj OPEC-a prema njenom Statutu je koordinacija i ujednačenje naftne politike zemalja članica. Arapsko-izraelski sukob je doveo do prerastanja OPEC-a iz jednog vida kartela u oblik organizacije s političkom snagom. Nakon Šestodnevog rata 1967. godine, arapske članice OPEC-a su se izdvojile stvarajući Organizaciju arapskih zemalja izvoznica nafte (OAPEC), radi vršenja pritiska na zapadne zemlje koje su pružale podršku Izraelu. Egipat i Sirija, koje nisu proizvođači nafte, su se pridružili organizaciji da bi joj pomogli artikulirati političke ciljeve. Jom Kippurski rat 1973. godine još je više ujedinio arapske zemlje, i potakao arapske zemlje proizvođače nafte da uvedu embargo na naftu.

Holandija, Velika Britanija i SAD. Embargo je kasnije proširen na Portugal, Rodeziju i Južnu Afriku. Do kraja embarga u martu 1974.godine cijena nafte je porasla sa 3 dolara za barel na skoro 12 dolara na globalnom nivou. Embargo je prouzrokovao naftnu krizu ili "šok" sa mnogo kratkoročnih i dugoročnih efekata na globalnu politiku i globalnu ekonomiju. U ovakvim okolnostima na inicijativu Francuske nastaje euro-arapski dijalog između Evropske zajednice i Arapske lige, a pokrenut je na Evropskom vijeću u Kopenhagenu u decembru 1973. Cilj je bio temeljito preispitati samu prirodu euro-arapskih odnosa i redefinirati odnose među partnerima na temelju ravnopravnosti i poštivanja interesa svakog od njih. Istovremeno, euro-arapski dijalog je imao snažan politički sadržaj i bio je usmjeren na stvaranje euro-arapske saradnje uprkos američkoj politici na Bliskom istoku. Što se tiče Evropljana, to je trebao biti forum za raspravu o ekonomskim pitanjima, ali ga je arapska strana više vidjela kao priliku za raspravu o političkim problemima te bila zainteresovana za definisanje zajedničkog i koherentnog evropskog stava prema palestinskom pitanju.⁴¹

Zahvaljujući tzv.Dablinskom kompromisu iz februara 1975.godine postignutom na sastanku ministara vanjskih poslova Evropske zajednice u Dublinu Palestinska oslobodilačka organizacija (Palestine Liberation Organization, PLO) je bila u mogućnosti učestvovati u dijalogu u kolektivnoj arapskoj delegaciji.⁴² Godine 1979. kao posljedica neslaganja sa Evropljanima u pogledu Sporazuma u Camp Davidu⁴³ i isključenja Egipta iz Arapske lige aktivnost dijaloga je obustavljena. Ponovo na inicijativu Francuske Evropsko vijeće je usvojilo Venecijansku deklaraciju 13. juna 1980. EEZ je Venecijanskom deklaracijom odlučila da je vrijeme za rad na političkim aspektima dijaloga. Tekst Venecijanske deklaracije označava politički snažnu poziciju Evrope u korist priznavanja nacionalnih prava palestinskog naroda. Ovaj tekst sadrži suštinske osnove evropskog stava o palestinskom pitanju i definiše niz principa: priznavanje prava na samoopredjeljenje Palestinaca, kraj izraelske okupacije, nelegalnost jevrejskih naselja, nezakovitost demografskih promjena na okupiranim arapskim teritorijama i jednostrano promijenjeni status Jerusalima, potrebno učešće PLO u mirovnim pregovorima.⁴⁴ Nakon povratka Egipta u Arapsku ligu 1989. slijedi pokušaj ponovnog

⁴¹ Khader, Bichara, *The European Union and the Arab World: from the Rome Treaty to the Arab Spring*, str.12.

⁴² Guasconi, Maria Eleonora, *Europe and the Mediterranean in the 1970s. The Setting Up of the Euro-Arab Dialogue*, *Les cahiers Irice* 2013/1 (n° 10), p. 163-175., DOI 10.3917/lci.010.0163, <https://www.cairn.info/revue-les-cahiers-irice-2013-1-page-163.htm> (pristupljeno 04.03.2018.)

⁴³ Sporazum iz Camp Davida su 17. septembra 1978. u Bijeloj kući pod pokroviteljstvom američkog predsjednika Jimmyja Cartera potpisali egipatski predsjednik Anwar el-Sadat i izraelski premijer Menahem Begin nakon dvanaest dana tajnih pregovora u Camp Davidu. Sporazum se sastojao iz dva osnovna dijela i to: Okvira za mir na Bliskom istoku i Okvira za zaključivanje mirovnog sporazuma između Egipta i Izraela. Njime je predviđeno rješenje u obliku postupnog napuštanja Zapadne obale od strane Izraela, dok bi se ostali problemi odgodili na pet godina.

⁴⁴ Saint-Prot, Charles, *Les aleas d'un partenariat indispensable*, str.8.

uspostavljanja dijaloga u decembru te godine, još jednom na inicijativu Francuske koja je u to vrijeme predsjedavala Evropskom komisijom. Euro-arapska ministarska konferencija je održana u Parizu u junu 1990.godine, ali su zalivska kriza i arapska podijeljenost s tim u vezi ponovo blokirale dijalog.

3.2. Globalna mediteranska politika (1972.-1992.)

Još od potpisivanja Rimskog ugovora (1957.) mediteranska politika EEZ-a je obilježena istorijskim odnosom Francuske i zemalja Magreba.⁴⁵ EEZ već od svog osnivanja prepoznaje postojanje privilegovanih odnosa nekih zemalja članica i njihovih bivših kolonija. U „Izjavi o namjeri u cilju pridruživanja EEZ-i nezavisnih zemalja zone valute franak“,⁴⁶ koja je priložena Rimskom ugovoru prepoznaje se privilegovani odnos koji povezuje Francusku i njene bivše kolonije uzimajući u obzir sporazume i konvencije ekonomske, finansijske i monetarne prirode sklopljene između Francuske i ostalih nezavisnih zemalja koje pripadaju zoni valute franak. Izjavom je izražena spremnost da se, nakon stupanja na snagu Ugovora, tim zemljama predlože pregovori u cilju sklapanje sporazuma o ekonomskom pridruživanju Zajednici. Od 1960-ih euro-mediteranski odnosi su organizovani u okviru sporazuma obnavljenih četiri puta. 1960-ih godina su zaključeni prvi bilateralni sporazumi sa Marokom i Tunisom trgovinske prirode (poljoprivredni izvoz, citrus, maslinovo ulje, konzervirane ribe). Sporazumi iz 1970-ih su dio primjene Globalne mediteranske politike. Oni su se ticali tri centralne države Magreba, zemalja Mašrika, Izraela kao i zemalja južne Evrope. Ovi sporazumi o saradnji uključili su trgovinske sporazume 1960-ih godina i otvorili se prema tehničkim i finansijskim aspektima saradnje.⁴⁷ Svi sporazumi o saradnji uključuju dva elementa: finansijske protokole (potpora i zajmovi Evropske investicijske banke) i preferencijalne trgovinske aranžmane. Cjelokupni cilj je povećati evropsku trgovinu na Sredozemlju pod strogim uslovima otvarajući evropsko tržište mediteranskim industrijskim i poljoprivrednim proizvodima. Oni uključuju i socijalnu klauzulu koja se odnosi na

⁴⁵ Tunis i Maroko su stekli nezavisnost od Francuske jednu godinu prije potpisivanja Rimskog sporazuma, dok je Alžir i u vrijeme potpisivanja Rimskog sporazuma još uvijek bio francuska kolonija, a nezavisnost će steći 1962.godine.

⁴⁶ Traités de Rome, 25 mars 1957, Déclaration d'intention en vue de l'association à la Communauté économique européenne des pays indépendants appartenant à la zone franc http://www.m-pep.org/IMG/pdf/Acte_final_traite_de_Rome.pdf (pristupljeno 04.03.2018.)

⁴⁷ Lerin, François; Costesec, Cecile, „Les relations Union Européenne - zone méditerranéenne : Les relations institutionnelles entre l'Union Européenne et la zone méditerranéenne“. In: Jacqu et F. (ed.), Lerin F. (ed.). Libre-échange, agriculture et environnement : L'Euro-Méditerranée et le développement rural durable : état des lieux et perspectives. Montpellier: CIHEAM, 2003. p.211 -235 (Options Méditerranéennes: Série A. Séminaires Méditerranéens; n.52) <http://ressources.ciheam.org/om/pdf/a52/03400088.pdf> (pristupljeno 04.03.2018.)

upravljanje problemom migracija, što je postalo velika briga za Europu, uglavnom zatvaranjem evropskih teritorija za nove migracijske tokove nakon 1973.godine.⁴⁸

EEZ je trebala oko petnaest godina za početak definiranja opšte politike prema svojim mediteranskim susjedima te je početkom 1970-ih nastala potreba da se stvori globalni okvir mediteranske politike EEZ. Ta je potreba očito dio saradnja Zajednice s Trećim svijetom. Pod pritiskom raznih političkih i ekonomskih faktora dolazi do svijesti država članica o potrebi koherentnijeg djelovanja na Mediteranu i usklađivanja mnogih već zaključenih sporazuma.⁴⁹

Na Pariškoj konferenciji 1972. godine Evropska zajednica je formulisala "Globalnu mediteransku politiku" u cilju globalnog pristupa svim tzv.mediteranskim trećim zemljama. Ovaj pristup se primjenjuje na obalne države Mediterana (kao i Jordan) koje su tražile ili željele odnose sa Zajednicom. Libija je bila isključena iz procesa. Sveobuhvatnost tog pristupa je bila dvostruka. Nastojalo se uspostaviti široku saradnju koja nadilazi samo puki komercijalni aspekt i proširiti je na različita druga područja kao što su ekonomska, tehnička, finansijska i društvena saradnja. Pokušala se stvoriti homogena struktura od različitih postojećih sporazuma obilježenih nedostatkom koordinacije. Ti sporazumi su nastali kao rezultat paralelnih pregovora između EEZ i svake mediteranske zemlje, odnosno nisu bili dio multilateralne ili regionalne saradnje, kao što je to bio slučaj sa ACP zemljama, odnosno zemljama Afrike, Kariba i Pacifika. Sveobuhvatni sporazumi o saradnji su sklopljeni sa Izraelom (1975.), Tunisom, Alžirom i Marokom (1976.), kao i Egiptom, Jordanom, Sirijom i Libanom (1977.), tj.sa svim priobalnim zemljama južnog i istočnog Mediterana izuzev Libije.⁵⁰

Svi sporazumi su sadržavali tri glavna poglavlja:

-Komercijalna saradnja: EEZ uvozi po povlaštenim cijenama poljoprivredne, agroindustrijske i hortikulturene proizvode u skladu s kvotama utvrđenim ovisno o evropskoj ekonomskoj situaciji (kako ne bi ometala Zajedničku poljoprivrednu politiku). Industrijski proizvodi su oslobođeni od plaćanja carine, iako je uvoz tekstila i rafiniranih naftnih derivata podložan sistemu kvota.

⁴⁸ Khader, Bichara, „The EU and the Arab World: from the Rome Treaty to the Arab Spring“, str.14.

⁴⁹ Berdat, Christophe, „L'avènement de la Politique Méditerranéenne Globale de la CEE“ Presses Universitaires de France | « Relations internationales » 2007/2 n° 130 | pages 87 à 109 <https://www.cairn.info/revue-relations-internationales-2007-2-p-87.htm> (pristupljeno 04.03.2018.)

⁵⁰ Frisch, Dieter, La politique de développement de l'Union européenne. Un regard personnel sur 50 ans de coopération internationale, 2008. str.16., (Rapport ECDPM 15). Maastricht: ECDPM. www.ecdpm.org/pmr15fr (pristupljeno 11.03.2018.)

-Financijska i ekonomska saradnja: Financijski protokoli navode nivo pomoći koja se dodjeljuje trećim mediteranskim zemljama u vidu pomoći, zajmova Evropske investicijske banke sa nižim tržišnim kamatnim stopama i zajmova Komisije uz kamatnu stopu od 1%.

-Socijalna saradnja: EEZ se obvezuje unaprijediti životni standard imigrantskih radnika (najviše iz Sjeverne Afrike i Turske), legalizirajući spajanje porodica i dajući im socijalna prava koja su jednaka onima evropskih građana.⁵¹

Sporazumi su dopunjeni petogodišnjim financijskim protokolima. Četvrti skup protokola istekao je 1996. Sveukupno za vrijeme trajanja protokola financijske dotacije su se sastojale od 60% kredita Evropske investicijske banke i 40% sredstava budžeta Zajednice. Sličnost instrumenata razvojne politike i režima razmjene s onima iz Konvencije Lome sa zemljama ACP-a je neporeciva. Glavna razlika između dvije vrste sporazuma leži u činjenici da je Konvencija Lome sklopljena s grupom zemalja u razvoju, dok su mediteranski sporazumi morali biti zaključeni sa pojedinim zemljama zbog vladavajuće političke situacije u regiji.⁵²

Globalna mediteranska politika je doprinijela afirmaciji EEZ-e kao igrača u međunarodnim odnosima. Bila je instrument za dijalog, ali i alat za prikrivanje odnosa ekonomske dominacije koji su postojali između južne i sjeverne strane Mediterana. Svojim dvosmislenim tekstom, željom za globalnošću, ovom politikom EEZ je željela ići dalje od čisto tarifnog aspekta dijaloga kako bi proširila svoje ambicije i uspostavila korelaciju između poljoprivredne, industrijske, financijske i društvene komponente sporazuma. Za veću učinkovitost ove politike trebalo je više operativne volje, bolje definiranje ciljeva i brže razmatranje zahtjeva Mediteranskih partnera koji su se suočavali sa demografskom eksplozijom i sve neuravnotežnijim ekonomskim uslovima.⁵³ Svi sporazumi o saradnji potpisani s arapskim zemljama Mediterana postavljali su i pitanje ljudskih prava bez izričitog navođenja specifične i snažne "demokratske uvjetovanosti" i odražavali su regionalni pristup EU zasnovan na vrijednostima. Međutim, kredibilitet EU uvjetovanosti ponekad je dovođen u pitanje pristupom zemalja članica koji je bio rukovođen interesima.⁵⁴ Treba

⁵¹ MEDEA European Institute for Research and Mediterranean and Euro-Arab cooperation, Euro-Mediterranean cooperation (historical) <http://www.medeabe/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/euro-mediterranean-cooperation-historical/> (pristupljeno 01.12. 2017.)

⁵² Frisch, Dieter, La politique de développement de l'Union européenne. Un regard personnel sur 50 ans de coopération internationale, str.16.

⁵³ Berdat, Christophe, L'avènement de la Politique Méditerranéenne Globale de la CEE, Presses Universitaires de France | « Relations internationales » 2007/2 n° 130 | pages 87 à 109

⁵⁴ Leigh, Michael, Europe's Response to the Arab Spring, The German Marshall Fund of the United States (GMF), Policy Brief, Foreign Policy Program (oktobar 2011.) <http://www.gmfus.org/publications/europes-response-arab-spring> (pristupljeno 11.03.2018.)

napomenuti da je Maroko 1984. podnio zahtjev za priključenje EEZ, koji je odbijen u oktobru 1987.godine uz obrazloženje da nije evropska zemlja.

3.3. Obnovljena mediteranska politika (1992.-1995.)

Devedesetih godina prošlog vijeka EEZ je usvojila Obnovljenu mediteransku politiku. Ovo "obnavljanje" se uglavnom odnosi na politička pitanja: mir, sigurnost, ljudska prava, demokratiju.⁵⁵ Obnovljena mediteranska politika je imala veći budžet na raspolaganju za finansijske protokole s užim ciljevima i strategijama, kao što su:

- podrška programima strukturnih reformi koje je izradio MMF i Svjetska banka s posebnim ciljem ublažavanja njihovih socijalnih kontra-efekata,
- promoviranje stvaranja i razvoja malih i srednjih preduzeća,
- poticanje zaštite okoliša,
- finansijske aktivnosti regionalnog obima i jačanje horizontalne saradnje,
- isticanje važnosti ljudskih prava novom klauzulom koja će Evropskom parlamentu omogućiti zamrzavanje proračuna finansijskog protokola ako ozbiljna kršenja ljudskih prava to opravdavaju,
- pomoć društvenim akterima, kao što su univerziteti, mediji i opštine, uspostavljanjem "MED" programa decentralizirane saradnje sa aktivnim učešćem civilnog društva,⁵⁶ npr.:

MED-CAMPUS - program podrške saradnji između univerziteta,
MED-INVEST - program podrške malim i srednjim preduzećima,
MED-URBS, program podrške saradnji između lokalnih vlasti,
MED-MEDIA, program podrške medijskim organizacijama,
MED-AVICENNE, program podrške istraživačkim institucijama,
CIHEAM, program podrške za obuku i poljoprivredne istraživačke institucije u zemljama južnog i istočnog Mediterana.

Usvajanje Obnovljene mediteranske politike je predstavljalo želju da se pomogne smanjenje ekonomske i socio-kulturne neravnoteže između različitih zemalja Mediterana i

⁵⁵ Lerin, Francois, et Costesec, Cecile, „Les relations Union Européenne - zone méditerranéenne : Les relations institutionnelles entre l'Union Européenne et la zone méditerranéenne“. In: Jacqu et F. (ed.), Lerin F. (ed.). Libre-échange, agriculture et environnement : L'Euro-Méditerranée et le développement rural durable : état des lieux et perspectives. Montpellier: CIHEAM, 2003. p.211 -235 (Options Méditerranéennes: Série A. Séminaires Méditerranéens; n.52) <http://ressources.ciheam.org/om/pdf/a52/03400088.pdf> (pristupljeno 04.03.2018.)

⁵⁶ MEDEA European Institute for Research and Mediterranean and Euro-Arab cooperation, Euro-Mediterranean cooperation (historical) <http://www.medeas.be/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/euro-mediterranean-cooperation-historical/> (pristupljeno 01.12. 2017.)

podrži regionalni, a ne samo bilateralni pristup. Obnovljena mediteranska politika uvodi horizontalno finansiranje, isključujući bilateralne finansijske protokole, posvećeno projektima od zajedničkog interesa za nekoliko zemalja u sektorima kao što su transport, telekomunikacije, okoliš. Sastav finansijskih protokola je zadržan, ali je ukupno opterećenje "četvrte generacije" (1992.-1996.) naglo povećano (+ 40%).

3.4. Euro-mediteransko partnerstvo - EUROMED (1995.-2008.)

Nekoliko događaja iz 1990-ih godina će učiniti Mediteran jednim od prioritea EU te stoga dolazi do proširenja obima euro-mediteranske saradnje. Ovakav razvoj događaja će doživjeti svoj vrhunac u Barcelonskom procesu, odnosno Euro-mediteranskom partnerstvu.

Kako bi se shvatila nova orijentacija politike EU prema Mediteranu, odnosno Bliskom istoku i sjevernoj Africi (Middle East and North Africa – MENA region), potrebno ju je situirati u svjetski, regionalni i lokalni geopolitički kontekst kojeg su obilježili i sljedeći događaji: pad Berlinskog zida (1989.) i ujedinjenje Njemačke te geopolitički preustroj istočne Evrope, zalivski rat (1991.), alžirska kriza počevši od 1992.godine, Madridska konferencija (1991.), Proces iz Osla (1993.).⁵⁷ Ovome svakako treba dodati i ratne sukobe na tlu bivše Jugoslavije koji su dramatično upozorili na mogući razvoj događaja i u drugim područjima geografski bliskim EU i mogućoj sigurnosnoj prijetnji po EU. S obzirom na otvaranje pregovora u cilju priključenja Uniji deset zemalja istočne i centralne Evrope, pažnja EU je svakako bila fokusirana više na istok nego na Mediteran. Ne može se nikako reći da je mediteranski bazen bio zapostavljen od strane EU, naprotiv. Barcelonski proces je predstavljajući partnerstvo 39 vlada i više od 700 miliona ljudi pružio okvir za kontinuirani angažman i razvoj. Barcelonski proces je bio forum u kojem svi euro-mediteranski partneri razmjenjuju mišljenja i sudjeluju u konstruktivnom dijalogu. Predstavljao je snažnu predanost miru, demokratiji, regionalnoj stabilnosti i sigurnosti kroz regionalnu saradnju i integraciju.⁵⁸

Evropsko vijeće je u junu 1992.godine na sastanku u Lisabonu utvrdilo da su "južna i istočna obala Mediterana, kao i Bliski istok, geografski područja u vezi sa kojim Unija ima snažne interese u smislu sigurnosti i društvene stabilnosti".⁵⁹ U skladu s tim stavom Evropsko vijeće je u junu 1994. godine i kasnije Vijeće za vanjske poslove pozvalo Komisiju da razradi

⁵⁷ Khader, Bichara, L'Europe pour la Méditerranée, De Barcelone à Barcelone (1995-2008), L'Harmattan, 2009., str.15.

⁵⁸ Union for the Mediterranean, Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean, Paris, 13 July 2008, <http://ufmsecretariat.org/history/> (pristupljeno 11.03.2017.)

⁵⁹ Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Strengthening the Mediterranean Policy of the European Union: Establishing A Euro-Mediterranean Partnership, Brussels, 19.10.1994., COM(94) 427 final, str.2., <http://aei.pitt.edu/2950/1/2950.pdf> (pristupljeno 04.03.2018.)

smjernice za kratkoročno i srednjoročno jačanje mediteranske politike Unije u cilju jačanja mira, stabilnosti, sigurnosti i društveno-ekonomskog razvoja regije. Vijeće je trebalo da razmotri mogućnost euro-mediteranske konferencije 1995.godine.⁶⁰ Evropska komisija je 19.oktobra 1994.godine uputila Vijeću i Evropskom parlamentu Saopštenje o jačanju mediteranske politike EU i uspostavljanju Euro-mediteranskog partnerstva. Aktivnosti EU prema zemljama Mediterana u toj dekadi su bile zaokružene tzv.Barcelonskim procesom.

Barcelonski proces ili Euro-mediteransko partnerstvo (EUROMED) je inaugurisano na Konferenciji koja je održana 27.-28.11.1995.godine u Barceloni. Javier Solana, tadašnji ministar vanjskih poslova Španije, je kao predstavnik Vijeća EU otvorio Konferenciju rekavši da su se okupili kako bi ispravili "sukob civilizacija" i nesporazume između njih i da je dobar predznak što se to dešava upravo na 900. godišnjicu prvog krstaškog rata.⁶¹ Organizovla ga je EU kako bi ojačala svoje odnose sa zemljama regije Mašrika i Magreba, kao i Turskom, Izraelom, Kiprom i Maltom. Konferenciji su prisustvovali ministri vanjsih poslova tadašnjih zemalja članica EU i 12 mediteranskih zemalja: osam arapskih zemalja - Alžir, Egipat, Jordan, Liban, Maroko, Sirija, Tunis, Palestinska samouprava plus Izrael, Turska, Malta, Kipar. Libija ima status promatrača od 1999. godine. U usvojenoj Deklaraciji su postavljeni ciljevi ambiciozniji od prethodnih pokušaja u cilju podsticanja promjena kod južnih susjeda, otvaranja društava kroz dijalog, trgovinu, privatne investicije, kretanje ljudi i slobodu informacija. Euro-mediteransko partnerstvo pokriva široka područja i strukturirano je u tri glavne oblasti:

- Političko i sigurnosno partnerstvo,
- Ekonomsko partnerstvo i
- Socijalno-kulturno partnerstvo.

Prva dimenzija je naglasila potrebu da se podstakne saradnja o političkim i sigurnosnim pitanjima. Političko i sigurnosno partnerstvo obuhvatilo pitanja kao što su borba protiv terorizma, upravljanje krizama i sprečavanje sukoba, civilna zaštita i dobro upravljanje, politička reforma i promocija ljudskih prava. Druga dimenzija Partnerstva nastojala je da unaprijedi ekonomsku i finansijsku saradnju i imala je za cilj stvaranje područja zajedničkog prosperiteta kroz održiv i uravnotežen društveno-ekonomski razvoj podsticanjem ekonomske tranzicije na tri važna načina: stvaranjem zone slobodne trgovine do 2010.godine, ekonomskom te finansijskom saradnjom. Cilj treće oblasti Partnerstva je bio poboljšanje

⁶⁰ Ibidem, str.2.

⁶¹ Web stranica: The Barcelona Process or Euro-Mediterranean Partnership
https://www.barcelona.com/barcelona_news/the_barcelona_process_or_euro_mediterranean_partnership
(pristupljeno 09.05.2018.)

interkulturalnog dijaloga približavajući ljude i organizacije sa obje strane Mediterana. Naglašen je značaj interkulturalnog dijaloga, poštovanja osnovnih prava, suštinskog doprinosa koje civilno društvo može dati EUROMED-u i potreba za saradnjom u oblasti imigracije, borbe protiv terorizma, međunarodnog kriminala i korupcije.⁶²

Uprkos novoj inicijativi ekonomski učinak regiona je stagnirao te je u odnosu na centralnu i istočnu Evropu i većinu zemalja Azije pogoršan. Političke reforme skoro da nisu postojale. Društveni trendovi, npr.tendencije u korist radikalnog islama, duboko su zabrinjavajući.

Može se, ipak reći da je Barcelonski proces stvorio konstruktivnu političku i institucionalnu infrastrukturu sveobuhvatnog partnerstva između regiona i Evrope koja je imala potencijal da se izgradi i ojačala u ranim decenijama 21.stoljeća. Barcelonski proces sigurno nije bio u kategoriji strateške greške, stvarajući neočekivane i kontraproduktivne efekte, kao što su izazivanje sukoba, destabilizirajućih društava ili stvaranje tenzija između evropske i arapske zajednice. Naprotiv, odnosi između EU i njenih partnera su bili relativno konstruktivni i na taj način pružali pouzdanu osnovu za produbljivanje interkulturalnog dijaloga i za saradnju u oblasti imigracije, borbe protiv terorizma, međunarodnog kriminala i korupcije.⁶³

Prema autoru Bichara Khader jasno je da Barcelonski proces nije bio osmišljen radi promocije reformi na južnom Mediteranu, nego radi promocije „reda“ i „stabilnosti“⁶⁴ u susjedstvu EU kako EU ne bi uvozila probleme. Isti autor navodi da su rezultati na polju političke reforme razočaravajući⁶⁵ uprkos politici i stavu EU iz Evropske sigurnosne strategije iz 2003.godine u kojoj je navedeno da je "najbolja zaštita naše sigurnosti svijet dobro upravljanih demokratskih država“.⁶⁶ EU je nastavila da saraduje sa autoritarnim režimima. Politička uslovljenost koja je sastavni dio Sporazuma o pridruživanju nikada nije primjenjena. Još gore, neki evropski lideri čak su pozdravili napredak postignut od strane pojedinih arapskih režima, poput tuniškog režima Ben Alija.⁶⁷ Sve ove nedosljednosti proističu iz straha od islamskih stranaka koje su došle na vlast putem slobodnih izbora. To je dovelo do

⁶² Barcelona Declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference 27-28/11/95, https://ec.europa.eu/research/iscep/pdf/policy/barcelona_declaration.pdf (pristupljeno 11.03. 2018.)

⁶³ Emerson, Michael, and Noutcheva, Gergana, „From Barcelona Process to Neighbourhood Policy, Assessments and Open Issues“, Centre for European Policy Studies (CEPS), Brussels, CEPS Working Document No. 220/March 2005, str.6.-7., http://aei.pitt.edu/6664/1/1209_220.pdf (pristupljeno 24.06.2018.)

⁶⁴ Khader, Bichara, The European Union and the Arab World: from the Rome Treaty to the Arab Spring, str.24.

⁶⁵ Ibidem str.25.

⁶⁶ European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World, Brussels, 12 December 2003 <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world> (pristupljeno 11.03.2018.)

⁶⁷ Khader, Bichara, The European Union and the Arab World: from the Rome Treaty to the Arab Spring, str.25.

pomjeranja evropskih prioriteta od promocije demokratije do osiguranja stabilnosti pijateljskih režima koji su igrali na kartu tog straha tako što su se predstavljali kao borci protiv međunarodnog terorizma, čuvari evropskih vrata od ilegalnih migracija ili jednostavno pribjegavali kozmetičkim reformama kako bi prikrili svoju autoritarnu prirodu. Poslije 2000.godine postalo je jasno da se inicijalna strategija kooperativne sigurnosti pomjera na politiku sigurnosne saradnje. Prvi znaci ove smjene bili su vidljivi tokom alžirske krize (1992.-1999.), ali je postala još očiglednija nakon terorističkih napada 11.septembra 2001.godine, egipatskih izbora 2005.godine na kojima su Muslimanska braća osvojila 88 mjesta u Parlamentu od ukupno 454. Njena najeklatantija demonstracija je bila reakcija EU na pobjedu Hamasa na palestinskim izborima 2006.godine kada je strah od "islamske" alternative jednostavno nadmašio demokratski imperativ. Ideali EU o "dobro upravljanim partnerima" su jednostavno zamijenjeni potrebom da imaju „stabilne i dobro kontrolisane partnere“.⁶⁸

Glavni finansijski instrument za provedbu EUROMED-a je bio MED program. Za razdoblje od 1995. do 2004.godine iznosio je 6,2 milijarde eura od ukupno 8,8 milijardi eura budžetskih sredstava namijenjenih finansijskoj saradnji između EU i njenih mediteranskih partnera.⁶⁹

3.5. Evropska politika susjedstva (ENP)

Evropska politika susjedstva je pokrenuta 2004.godine na osnovu saopštenja Evropske komisije pod nazivom „Šira Evropa - susjedstvo: novi okvir za odnose sa našim susjedima istoka i juga“⁷⁰ koju je Komisija usvojila godinu dana ranije. Politika je postavljena kao okvir za upravljanje odnosima EU sa 16 južnih i istočnih susjeda. Zemlje obuhvaćene Evropskom politikom susjedstva na jugu su: Alžir, Maroko, Egipat, Izrael, Jordan, Liban, Libija, Palestina*, Sirija, Tunis, a na istoku: Armenija, Azerbejdžan, Bjelorusija, Gruzija, Moldavija i Ukrajina. EU kroz ENP nudi intenzivniji politički dijalog, bolji pristup programima i politikama EU, te pojačanu saradnju na temelju predanosti zajedničkim vrijednostima i zajedničkim načelima uglavnom na području vladavine prava, uključujući prava manjina,

⁶⁸ Ibidem str.26.

⁶⁹ European Union, Factsheet, The Euro-Mediterranean Partnership (EMP) - The Barcelona Process, Februar 2005., http://www.economy.gov.lb/public/uploads/files/5957_3250_6640.pdf (pristupljeno 05.03.2018.)

⁷⁰ Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Wider Europe - Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours, Brussels, 11.3.2003, Com(2003) 104 Final, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0104:FIN:EN:PDF> (pristupljeno 05.03.2018.)

*Ova oznaka neće se tumačiti kao priznanje države Palestine i ne prejudicira pojedinačne pozicije država članica o ovom pitanju.

promociji dobrosusjedskih odnosa i načela tržišne ekonomije i održivog razvoja. Radi se o stvaranju „kruga prijatelja“⁷¹ EU koji je okružuju i nalaze se uz njene kopnene i pomorske granice nakon promjene geopolitičke slike do koje je došlo velikim proširenjem na zemlje centralne i istočne Evrope te Kipar i Maltu. Istima se nudi partnerstvo koje podrazumijeva „sve osim institucija“ (all but institutions). U političkom smislu, četiri glavna domena su u srcu ENP:

- (1) dobro upravljanje, demokratija, vladavina prava i ljudska prava,
- (2) ekonomski razvoj,
- (3) sigurnost i
- (4) migracije i mobilnost.⁷²

Nema sumnje da se EU nastojala udaljiti od kulturološkog diskursa Huntingtona i opasnih pojmova poput "krstaškog rata dobra protiv zla" ili "rata protiv terora", koji su u mnogim muslimanskim zemljama shvaćeni kao novi krstaški rat Zapada protiv njihove religije.⁷³ EU je upravo tih godina objavila dva važna dokumenta o svom odnosu prema arapskom svijetu: Jačanje odnosa EU-a s arapskim svijetom (2003.) (Strengthening the EU's Relations with the Arab World) i Privremeni izvještaj o strateškom partnerstvu EU s Mediteranom i Bliskim istokom (2004) (Interim Report on the EU Strategic Partnership with the Mediterranean and the Middle East).

Ta dva dokumenta ukazuju na važnost očuvanja meke snage (soft power) EU-e za razliku od tvrde snage (hard power) SAD-a, promovisanje multilateralizma za razliku od američkog unilateralizma, nužnosti sveobuhvatne vanjske politike i, prije svega, opredijeljenosti za demokratsku reformu.⁷⁴ U istom razdoblju SAD su usvojile Inicijativu velikog Srednjeg Istoka (2004.) (Greater Middle East Initiative), a Grupa osam (G8) objavila je Partnerstvo za napredak i zajedničku budućnost (jun 2004.) (Partnership for Progress and a Common Future).⁷⁵ U Sigurnosnoj strategiji EU iz 2003.g. se navodi da je zadatak EU promovirati prsten dobro upravljanih zemalja na istoku EU i na granicama Mediterana s kojima se može uživati u bliskim odnosima i odnosima saradnje.⁷⁶

⁷¹ Prodi, Romano, A Wider Europe - A proximity policy as the key to the stability, SPEECH/02/619, Peace, Security And Stability – International Dialogue and the Role of the EU, Sixth ECSA-World Conference, Jean Monnet Project, Brussels, 5-6 december 2002

⁷² European External Action Service, European Neighbourhood Policy (ENP), https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/330/european-neighbourhood-policy-enp_en (pristupljeno 05.03.2018.)

⁷³ Khader, Bichara, The European Union and the Arab World: from the Rome Treaty to the Arab Spring, str.27.

⁷⁴ Ibidem, str.27.

⁷⁵ Ibidem, str.27.

⁷⁶ European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World, Brussels, 12 December 2003, p.8.

Ovaj niz inicijativa EU prema arapskom svijetu odražava izvjestan konsenzus da režimi u arapskom svijetu čine problem, a ne rješenje te se i na ovaj način pokazuje interes za reformama i uključivanjem civilnog društva kao aktera promjena. Nakon terorističkih napada u Madridu (2004.) i Londonu (2005.) i pojačanog vala neregularnih migracija u EU, ponovo se u opciju vraća paradima sigurnosti.⁷⁷ ENP je revidirana 2011. godine nakon arapskih ustanaka. Važna novina bio je takozvani princip "više za više", pri čemu su dodatni reformski napori zemalja partnera bili nagrađeni dodatnom finansijskom i drugom podrškom. Od svog pokretanja ENP se značajno razvila usljed brojnih radikalnih promjena i izazova u zemljama partnerima u smislu stabilnosti, prosperiteta i sigurnosti. U novembru 2015.godine ENP je ponovo revidirana od strane Evropske službe za vanjsko djelovanje i Evropske Komisije s obzirom da veliki broj susjednih zemalja EU prolazi kroz društvene i ekonomske promjene usljed globalizacije i unutrašnjih reformi. Ovaj proces je tekao paralelno sa radom na Globalnoj strategiji Evropske unije za vanjsku i sigurnosnu politiku, koja između ostalog ima za cilj stabilizaciju susjedstva EU kroz izgradnju otpornosti država i društava istočno i južno od EU jer je to u interesu građana EU.⁷⁸ Zajednički izvještaj Evropske komisije i Visoke predstavnice o implementaciji ENP objavljen u maju 2017.godine analizira razvoj i pristup pojedinim zemljama na bilateralnoj ili multilateralnoj osnovi. Izražava se odlučnost da politika postane relevantnija za interese zemalja partnera i članica EU i pomogne razvoju odnosa u cilju boljeg suočavanja sa zajedničkim izazovima u skladu sa Globalnom strategijom. Iako izazovi u regionu ostaju ogromni, EU djeluje sa više fleksibilnosti i osjetljivosti prema svojim partnerima, primjenom ograničenih resursa sa većim uticajem. Ključni principi politike - diferencirani pristup i veće vlasništvo - i dalje će voditi njenu implementaciju u narednim godinama kroz diplomatske akcije, trgovinske i investicione odnose, finansijsku pomoć i dugoročne regionalne okvire. EU će nastaviti da povećava vidljivost ENP-a, naročito kroz isticanje kratkoročnih, srednjih i dugoročnih koristi od svoje saradnje sa susjedima.⁷⁹

ENP je uglavnom bilateralna politika između EU i svake partnerske zemlje. Dopunjena je sljedećim inicijativama regionalne i multilateralne saradnje: Istočno partnerstvo i Unija za Mediteran.

⁷⁷ Khader, Bichara, The European Union and the Arab World: from the Rome Treaty to the Arab Spring, str.28.

⁷⁸ A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy, June 2016, http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (pristupljeno 28.09.2017.)

⁷⁹ European Commission, High Representative Of The Union For Foreign Affairs And Security Policy, Report on the Implementation of the European Neighbourhood Policy Review, Brussels, 18.5.2017, JOIN(2017) 18 final, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/2_en_act_part1_v9_3.pdf (pristupljeno 11.03.2018.)

EU pruža podršku partnerima u susjedskom regionu uglavnom putem Instrumenta evropskog susjedstva (ENI) sa više od 15 milijardi eura za period 2014.-2020.⁸⁰ Osim dodjele potpora, EU nastoji iskoristiti značajna dodatna sredstva kroz saradnju s međunarodnim finansijskim institucijama putem investicijskih subvencija iz Fonda za investicije u susjedstvo.⁸¹

3.6. Unija za Mediteran (UfM)

Tokom predizborne kampanje za predsjedničke izbore u Francuskoj 2007.godine Nicolas Sarkozy je objavio svoju namjeru da osnuje Uniju za Mediteran. Cilj je bio razvoj regionalne saradnje u oblasti Mediterana zasnovane na zoni slobodne trgovine. Nova organizacija bi se razvila izvan EU i stoga su sve ne-mediteranske zemalje članice EU bile isključene. S obzirom da se zajednička trgovinska politika vodi u kontekstu načela i ciljeva vanjskog djelovanja Unije,⁸² EU uživa isključivu nadležnost u oblasti vanjske trgovine. Stoga bi bilo pravno nemoguće napraviti takvu zonu slobodne trgovine samo sa mediteranskim zemljama članicama EU. Dakle, Sarkozyev projekat je morao biti preformulisan. Projekat je u svom konačnom formatu posljedica kompromisa te samo predstavlja obnovljeno i ojačano Euro-mediteransko partnerstvo. Unija za Mediteran okuplja 43 zemlje uključujući 28 država članica EU i 15 zemalja južnog i istočnog Mediterana tj. Albaniju, Alžir, Bosnu i Hercegovinu, Egipat, Izrael, Jordan, Liban, Mauritaniju, Monako, Crnu Goru, Maroko, Palestinu, Siriju (suspendirana), Tunis i Tursku. Libija ima status posmatrača.⁸³ Liga arapskih država će učestvovati na svim sastancima na svim nivoima Unije za Mediteran.⁸⁴

Službeni datum nastanka Unije za Mediteran je 13.juli 2008.godine kada su se na Samitu u Parizu okuplili čelnici zemalja učesnica i potpisali „Parišku deklaraciju“. Samit je predstavljao obnovljeni politički zamah u euro-mediteranskim odnosima ili pokušaj Sarkozya da stekne prestiž. U Parizu su šefovi država i vlada pristali na izgradnju i jačanje uspješnih elemenata Barcelonskog procesa unapređivanjem svojih odnosa, uključivanjem više suvlasništva u njihov multilateralni okvir saradnje i pružanjem konkretnih koristi građanima.⁸⁵ Deklaracija usvojena na Samitu predstavlja izraz zajedničke političke volje za preobrazbu

⁸⁰ European External Action Service, European Neighbourhood Policy (ENP)

⁸¹ Ibidem

⁸² Ugovor o funkcioniranju EU, čl.207.

⁸³ European External Action Service, Union for the Mediterranean, 2 May 2016

https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/union-mediterranean-ufm/329/union-for-the-mediterranean-ufm_en (pristupljeno 25.decembar 2017.)

⁸⁴ Union for the Mediterranean, Final Statement, Marseille, 3-4 November 2008, <http://ufmsecretariat.org/history/> (pristupljeno 11.03.2017.)

⁸⁵ Union for the Mediterranean, Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean, Paris, 13 July 2008

Mediterana u područje mira, demokratije, saradnje i prosperiteta. Sačinjena je na temelju ranije Deklaracije iz Barcelone i njenih ciljeva postizanja mira, stabilnosti i sigurnosti, kao i pravne stečevine Barcelonskog procesa. Fokus će biti na multilateralnom partnerstvu u cilju povećanja potencijala regionalne integracije i kohezije. Naglašena je potreba za boljim suvlasništvom svih partnera i većom relevantnošću i vidljivošću za građane.⁸⁶ Ova je inicijativa izraz zajedničke težnje za postizanjem mira i regionalne sigurnosti, kao što je bila i Deklaracija iz Barcelone iz 1995.godine koja je, između ostalog, promovirala regionalnu sigurnost djelujući u korist neproliferacije nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja.⁸⁷ Ciljevi i tri područja saradnje (politički dijalog, ekonomska saradnja i slobodna trgovina te ljudski, socijalni i kulturni dijalog) su ostali središnje teme u euro-mediteranskim odnosima.⁸⁸ Od ključne je važnosti prevesti ciljeve postavljene Deklaracijom iz Barcelone u regionalne konkretne projekte. Kao prva faza, odlučeno je pokrenuti niz ključnih inicijativa za čiju realizaciju je bio zadužen Sekretarijat Unije za Mediteran i to: smanjenje zagađenosti na Mediteranu, pomorski i kopneni putevi, civilna zaštita, alternativne energije, euro-mediteransko područje visokog obrazovanja, znanosti i istraživanja, mediteranska inicijativa za razvoj poslovanja.⁸⁹ Cilj UfM-a je unaprijediti regionalnu saradnju, dijalog i provedbu konkretnih projekata i inicijativa s konkretnim uticajem na građane.

Što se tiče institucionalnog upravljanja Unijom za Mediteran, u cilju poboljšanja, ravnoteže i zajedničkog vlasništva nad saradnjom odlučeno je da se uspostavi supredsjedništvo. Jedan od supredsjedatelja je iz EU, a drugi iz mediteranskih zemalja partnera. Supredsjedništvo se primjenjuje na samite, na sve ministarske sastanke, na sastanke visokih dužnosnika, na Zajednički stalni odbor i, kada je to moguće, na sastanke stručnjaka / ad hoc sastanke unutar inicijative. Uspostavljanje supredsjedavanja s EU strane mora biti kompatibilno s vanjskim zastupanjem EU, a iz zemalja južnog Mediterana supredsjedatelj mora biti izabran konsenzusom na neobnovljivi period od dvije godine.⁹⁰ Zajednički Sekretarijat sa sjedištem u Barceloni ima ključnu ulogu unutar institucionalne arhitekture. Sekretarijat UfM-a osnovan je u Barceloni 2010. godine kao operativna institucija koja omogućava regionalni dijalog između država članica UfM potičući sinergije i koordinaciju između njih promicanjem regionalnih projekata i inicijativa koji imaju direktan uticaj na živote građana. U prvoj fazi od 2008. do 2011. pod supredsjedavanjem Francuske i Egipta

⁸⁶ Ibidem, str.8.

⁸⁷ Ibidem, str.9., tačka 5.

⁸⁸ Ibidem, str.12., tačka 11.

⁸⁹ Ibidem, str.18.

⁹⁰ Ibidem, str.14. tačka 21.

odlučeno je o pokretanju Unije za Mediteran i uspostavljanju Sekretarijata u Barceloni. Druga faza od 2012. do 2015. pod supredsjedavanjem EU i Jordana bilježila je stalni porast broja aktivnosti.⁹¹ Tokom 2016. Visoki zvaničnici UfM-a su na svojim redovnim sastancima odobrili 10 novih projekata, povećavajući broj projekata UfM-a sa 37 na kraju 2015. na ukupno 47, u vrijednosti od 5,3 milijarde eura, krajem 2016.godine.⁹²

3.7. EU, GCC, Iran, Irak i Jemen

Euro-arapski dijalog nastao 1973.godine kao forum između EEZ i zemalja Arapske lige je predstavljao prvi okvir za odnose između EEZ i zemalja Arabijskog poluostrva.⁹³ Vijeće za saradnju zemalja Zaliva (Gulf Cooperation Council – GCC) je regionalna organizacija koja ima šest zemalja članica: Kraljevina Bahrein, Država Kuvajt, Sultanat Oman, Katar, Kraljevina Saudijske Arabije i Ujedinjeni Arapski Emirati. Osnovano je 1981.godine, a njegovi ciljevi su unaprijediti koordinaciju, integraciju i međusobnu povezanost među zemljama članicama, dok mu je stvarni cilj zaustaviti širenje iranskog uticaja. Svi članovi GCC-a su članovi Arapske lige. Katar, Saudijska Arabija, Kuvajt i Ujedinjeni Arapski Emirati su istaknuti članovi OPEC-a. GCC danas služi kao glavna veza za odnose EU-a sa tih šest zemalja. U više prilika EU i GCC su zauzeli zajedničko stajalište o problemima na Bliskom istoku.⁹⁴ EU je uspostavila bilateralne odnose sa zemljama GCC-a kroz Sporazum o saradnji iz 1988.godine čiji ciljevi su jačati stabilnost u regiji, olakšati političke i ekonomske odnose, proširiti ekonomsku i tehničku saradnju, proširiti saradnju na području energetike, industrije, trgovine i usluga, poljoprivrede, ribarstva, ulaganja, nauke, tehnologije i okoliša.⁹⁵ Sporazum predviđa godišnja zajednička vijeća / ministarske susrete između EU i GCC-a i saradnju na nivou visokih dužnosnika. Sporazumom su dogovoreni glavni ciljevi saradnje:

⁹¹ Union for the Mediterranean, Roadmap for Action: The Union For The Mediterranean: An Action-Driven Organisation With A Common Ambition, Adopted by the UfM Ministers of Foreign Affairs, on 23 January 2017 in Barcelona, str.8., <http://ufmsecretariat.org/wp-content/uploads/2017/10/UfM-Roadmap-for-action-2017.pdf> (pristupljeno 17.06.2018)

⁹² Union for the Mediterranean, 2016 Annual Report UfM, <http://ufmsecretariat.org/wp-content/uploads/2017/05/2016-Annual-Report-UfM.pdf>, str.16., (pristupljeno 05.03.2018.)

⁹³ MEDEA European Institute for Research and Mediterranean and Euro-Arab cooperation, Euro-Arab Dialogue, Information Sheet, retrieved on 12 November 2012, <http://www.medeas.be/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/euro-arab-dialogue> (pristupljeno 01.12.2017.)

⁹⁴ Europski parlament, Informativni članci o EU, Zemlje Perzijskog zaljeva, Iran, Irak i Jemen [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2017/N54379/04A_FT\(2017\)N54379_HR.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2017/N54379/04A_FT(2017)N54379_HR.pdf) (pristupljeno 05.03.2018.)

⁹⁵ European External Action Service, Gulf Cooperation Council (GCC) and the EU, 2 May, 2016, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/338/gulf-cooperation-council-gcc-and-eu_en (pristupljeno 05.03.2018.)

(a) ojačati odnose između zemalja EEZ i GCC-a stavljajući ih u institucionalni i ugovorni okvir,

(b) proširiti i konsolidovati privredne i tehničke odnose saradnje, kao i saradnju u navedenim oblastima uzimajući u obzir razlike u nivoima razvoja strana,

(c) pomoći u jačanju procesa privrednog razvoja i diversifikacije zemalja GCC-a i tako ojačati ulogu GCC-a u doprinosu miru i stabilnosti u regiji.⁹⁶

Saradnja u područjima ekonomije i trgovine je posebno uređena. EU u okviru svoje politike susjedstva nastoji da djeluje dalje od svog neposrednog susjedstva, tj. sa „susjedima svojih susjeda“, kao npr. u Centralnoj Aziji ili u Zalivu.⁹⁷ Sporazum o saradnji iz 1988. godine sadrži obavezu obje strane da uđu u pregovore o sporazumu o slobodnoj trgovini. Pregovori su otvarani i obustavljeni nekoliko puta od 1990. godine. EU ostaje predana zaključivanju sporazuma. Premda se EU nada da će razviti političke veze sa zemljama te regije, odnose između EU-a i GCC-a u najvećoj mjeri određuju ekonomske i trgovinske veze.⁹⁸ GCC je peto po veličini izvozno tržište EU-a, a EU je najveći trgovinski partner GCC-a. Zauzvrat, GCC predstavlja 4,4% ukupne trgovine EU.⁹⁹ GCC je 2016. godine bio četvrti najveći trgovinski partner EU-a, a EU je bio glavni trgovinski partner GCC-a.¹⁰⁰

EU i GCC su se složili oko zajedničkog akcijskog programa za razdoblje od 2010. do 2013. kojim se utvrđuje plan uže saradnje u pogledu pitanja kao što su informacijske i komunikacijske tehnologije, nuklearna sigurnost, čista energija, istraživanja i ekonomski dijalog. Obnova tog programa je odgođena, prije svega zbog izostanka napretka u vezi s trgovinskim pitanjima. Pregovori o sporazumu o slobodnoj trgovini počeli su 1990., ali su od 2008. prekinuti zbog neslaganja oko izvoznih carina. Od 1. januara 2007. na raspolaganju su sredstva u okviru Instrumenta za partnerstvo (i njegova prethodnika Instrumenta za saradnju s industrijaliziranim državama i ostalim zemljama i teritorijama s visokim dohotkom) kojim se finansiraju mjere za provedbu Sporazuma o saradnji između EU-a i GCC-a. Zemlje GCC-a koriste programe Erasmus Mundus.¹⁰¹

⁹⁶ EU-GCC Cooperation Agreement, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/september/tradoc_140300.pdf (pristupljeno 05.03.2018.)

⁹⁷ Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Strengthening the European Neighbourhood Policy, COM(2006)726 final, Brussels, 4.12.2006
http://www.iemed.org/docs_oficials_migracio/regionals/COM_2006_726_Strengthening/Strengthening_com06_726_en.pdf (pristupljeno 05.03. 2018.)

⁹⁸ Europski parlament, Informativni članci o EU, Zemlje Perzijskog zaljeva, Iran, Irak i Jemen

⁹⁹ European External Action Service, Gulf Cooperation Council (GCC) and the EU, 2 May, 2016

¹⁰⁰ Europski parlament, Informativni članci o EU, Zemlje Perzijskog zaljeva, Iran, Irak i Jemen

¹⁰¹ Ibidem

Odnosi EU-a i Jemena utemeljeni su na Sporazumu o saradnji iz 1997. kojim su obuhvaćeni trgovina, razvojna saradnja, kultura, komunikacije i informacije, okoliš i upravljanje prirodnim resursima te politički dijalog. U martu 2015. međunarodna vojna koalicija predvođena Saudijskom Arabijom je pokrenula akciju protiv pobunjenika koji su svrgnuli predsjednika s vlasti. EU podupire posredovanje pod vodstvom UN-a kako bi se došlo do političkog rješenja tog sukoba. Unija je povećala pomoć namijenjenu suočavanju s dramatičnim stanjem u toj zemlji, gdje većina stanovništvo očajnički treba humanitarnu pomoć. Unija je od 2015. izdvojila ukupno 171 milion eura humanitarne pomoći za Jemen. Taj je iznos dodan iznosu od 440 miliona eura za razvojnu saradnju s Jemenom u višegodišnjem finansijskom okviru za razdoblje od 2016. do 2020. Od februara 2015. Delegacija EU-a u Republici Jemenu djeluje iz sjedišta u Briselu.¹⁰²

EU je mnogo pomagala Iraku od izbivanja rata 2003. U maju 2012. potpisan je Sporazum o partnerstvu i saradnji između EU i Iraka kojim je utvrđen okvir za dijalog i saradnju u nizu oblasti uključujući politiku, borbu protiv terorizma, trgovinu, ljudska prava, zdravlje, obrazovanje i okoliš. U okviru Sporazuma o partnerstvu i saradnji u maju 2014. godine održana je prva sjednica Vijeća za saradnju između EU-a i Iraka, a druga 18. oktobra 2016. Komisija se obvezala da će u razdoblju 2014. – 2020. Iraku pružiti pomoć u iznosu od 75 miliona eura za saradnju u području ljudskih prava, vladavine prava, obrazovanja i održive energije. 2010. godine EU i Irak su potpisali Memorandum o razumijevanju o saradnji u području energije. Tim se Memorandumom utvrđuje saradnja u području sigurnosti snabdijevanja energijom, obnovljivih izvora energije i energetske učinkovitosti.¹⁰³

EU podupire globalnu koaliciju za borbu protiv takozvane Islamske države u Siriji i Iraku. EU je opredijeljena za jedinstvo, suverenost i teritorijalnu cjelovitost Iraka te smatra da su politička uključivost i nacionalno pomirenje ključni za poraz tzv. Islamske države. S obzirom na sigurnosno i humanitarno stanje u Iraku, Komisija je povećala humanitarnu pomoć toj zemlji te je ona 2016. iznosila 159 milion eura, a do septembra 2017. godine 72,5 miliona eura. Komisija je od 2015. pružila više od 340 miliona eura u humanitarnoj pomoći i omogućila provođenje operacija kojima su spašeni brojni životi diljem Iraka.¹⁰⁴

Odnosi EU i Irana su velikim dijelom obilježeni stavom međunarodne zajednice u pogledu iranskog nuklearnog programa te je EU podržala i koordinirala grupu E3+3

¹⁰² Ibidem

¹⁰³ Ibidem

¹⁰⁴ Ibidem

(Francuska, Njemačka, Ujedinjena Kraljevina, Kina, Rusija i SAD) tokom dugotrajnih pregovora s Iranom. Zajednički sveobuhvatni akcijski plan konačno je dogovoren 14.jula 2015. u Beču kojim se Iran službeno odriče vojne upotrebe nuklearne energije i pristaje znatno prilagoditi svoju infrastrukturu kako bi nuklearna postrojenja imala isključivo civilnu upotrebu. Iran je time prihvatio i nekoliko važnih ograničenja u pogledu obogaćivanja urana i plutonija tokom provedbene faze glavnih odredbi sporazuma (između 10 i 15 godina). Neke druge odredbe, npr.o nadzoru iranske proizvodnje „žute pogače” urana, imaju trajanje od 25 godina. Uspostavljen je pouzdan sistem Međunarodne agencije za atomsku energiju namijenjen ispitivanju i praćenju. Nakon što je potvrđeno da se Iran pridržava svojih obveza, 16.januara 2016. ukinute su sankcije UN-a, SAD-a i EU-a povezane s pitanjem nuklearnog oružja. Sankcije se mogu ponovo nametnuti ukoliko Iran prekrši svoje obveze iz Zajedničkog sveobuhvatnog akcijskog plana. Stalno iransko testiranje balističkih i krstarećih projektila, kojim se tehnički ne krši Zajednički sveobuhvatni akcijski plan, izazvalo je uzbunu u EU i šire. Sankcije EU-a u vezi sa stanjem ljudskih prava u Iranu i s njegovom podrškom terorizmu nisu dio Zajedničkog sveobuhvatnog akcijskog programa i ostaju na snazi.¹⁰⁵

3.8. Dijalog 5 + 5 (zapadni Mediteran)

Prvi prijedlog za formiranja Dijaloga 5+5¹⁰⁶ je dao francuski predsjednik François Mitterrand početkom osamdesetih godina. Ideju je ponovo pokrenuo italijanski predsjednik Bettino Craxi i španski premijer Felipe González u drugoj polovini desetljeća. Inicijativa se odnosi na 10 zemalja zapadnog Mediterana: Mauritaniju, Maroko, Alžir, Tunis i Libiju na južnoj obali Mediterana te Portugal, Španiju, Francusku, Italiju i Maltu na sjevernoj obali. Ova regionalna inicijativa ima za cilj uspostavljanje odgovarajućeg okvira za dijalog i saradnju zemalja članica kako bi se riješila pitanja kao što su sigurnost i stabilnost, ekonomska integracija i regionalne migracije. Prvi sastanak ministara vanjskih poslova održan je u Rimu u oktobru 1990. Proces je naišao na mnoge prepreke koje su onemogućile njegovu dalju realizaciju, posebno Zalivski rat, slučaj Lockerbie, razlike između zemljama Magreba i sporovi između Francuske, Italije i Španije o vođenju inicijative. Nakon dugog prekida Dijalog je nastavljen u Lisabonu u januaru 2001. Poslije toga su održani sastanci ministara vanjskih poslova (Tripoli, Libija u maju 2002. i Saint Maxime, Francuska, u aprilu 2003.).

¹⁰⁵ Ibidem

¹⁰⁶ Grupa se inicijalno zvala „4+5“, ali je nakon pristupanja Malte ovoj inicijativi nazvana „5+5“.

U decembru 2003. prvi put su se sastali šefovi država i vlada na Forumu. Predsjednik Komisije Romano Prodi i Visoki predstavnik za Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku Javier Solana su bili pozvani na Samit. Glavne teme o kojima se raspravljalo tokom Samita bile su stabilnost i sigurnost, razvoj i ekonomska integracija na Magrebu, migracije i kulturni dijalog. Budući da je ponovno pokrenuta, zainteresirane zemlje pridaju veliku važnost ovom forumu jer omogućava neformalnu i konstruktivnu saradnju ističući specifičnost Zapadnog Mediterana. Dijalog 5+5 nadopunjuje druge inicijative saradnje na Mediteranu, poput Mediteranskog foruma.

3.9. Arapska liga

Odnosi između Arapske lige i Evropske unije počinju da se razvijaju 2007. godine, kada je Arapska liga usvojila diplomatsku politiku usmjerenu na partnerstvo s drugim regionalnim organizacijama i glavnim ekonomskim partnerima, uključujući Evropsku uniju, ASEAN, Kinu, Indija, Japan i Južna Amerika. Odnosi između dviju organizacija razvili su se održavanjem ministarskih sastanaka, od kojih je prvi organizovan u La Valleti 2008., drugi u Kairu 2012., zatim u Atini 2014. i Kairu 2016.

Visoki predstavnik EU za Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku Javier Solana je bio prisutan na 19. samitu Arapske lige koji je održan 28.marta 2007.godine u Saudijskoj Arabiji. Dao je punu podršku EU mirovnoj inicijativi Arapske lige iz 2002.godine za rješenje palestinsko-izraelskog sukoba.¹⁰⁷ Dijalog i saradnja između EU i Arapske lige su ušli u novu fazu tokom krize u Libiji 2011. godine. Od tada se redovno održava dijalog na visokom nivou između EU i Arapske lige posvećen regionalnim izazovima. Deklaracija usvojena na trećem ministarskom sastanku u Atini 2014. uspostavila je "strateški dijalog EU-Arapska liga", potičući redovan dijalog o političkim i sigurnosnim pitanjima (uključujući upravljanje krizom, protuterorizam itd.).¹⁰⁸

2015. godine potpisan je Memorandum o razumijevanju o saradnji između Evropske službe za vanjsko djelovanje (EEAS) i Generalnog sekretarijata Arapske lige koji omogućuje, između ostalog, praktičnu saradnju i razmjenu diplomata. Regionalni projekt EU "Obuka i informativni kurs o euro-arapskoj diplomaciji" (El Hiwar) olakšava protok informacija i

¹⁰⁷ Summary of remarks by Javier SOLANA, EU High Representative for CFSP at the 19th Arab League Summit Riyadh, 28 March 2007, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/discours/93397.pdf (pristupljeno 05.03.2018.)

¹⁰⁸ European External Action Service, Declaration Adopted at Third European Union–League of Arab States Foreign Affairs Ministerial Meeting Athens, Greece, June 10-11, 2014 https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/7987/declaration-adopted-third-eu-las-foreign-affairs-ministerial-meeting-june-2014_en (pristupljeno 05.03.2018.)

promoviše dijalog i saradnju između službenika organizacija. Projekat je proveden u dvije faze od 2013.-2015. i 2015.-2017. Pokrenut je u junu 2013. sa početnim rokom trajanja od 2 godine, a u maju 2015. je produžen do juna 2017. Cilj projekta je bio poboljšanje protoka informacija i unapređenje dijaloga između službenika koji rade u institucijama EU i Sekretarijatu Arapske lige. Iz tog razloga je nazvan El Hiwar, što je arapska riječ za dijalog.¹⁰⁹

Nedavno je sigurnost i stabilnost postala prioritarna briga EU i Arapske lige. Usredotočena je na rješavanje regionalnih izazova kao što su borba protiv terorizma i regionalnih sukoba, naročito u Libiji, Siriji i Jemenu. Euro-arapska saradnja ima za cilj osigurati integrirane regionalne odgovore na ove strateške izazove, sprečavanje i suzbijanje kriza kako bi se izgradio mir u regiji. Saradnja je posvećena sprečavanju sukoba ranim upozoravanjem i reagiranjem na krizne situacije. Inicijativa se provodi od 2010. godine kroz projekt "Jačanje sposobnosti kriznog reagiranja zemalja Arapske lige". Njegova prva faza vođena je od 2010. do 2014.godine u sljedećim etapama:

1. osnivanje centra Arapske lige za reagovanje na krizu,
2. povećanje relevantnih tehničkih znanja i vještina osoblja Arapske lige i
3. održavanje institucionalnih dijaloga i umrežavanje s relevantnim partnerima.

Druga faza započela je 2015. godine i pratila je potpisivanje pisma namjere EU i Arapske lige za pojačanu saradnju na području ranog upozoravanja i upravljanja krizama.¹¹⁰

Predstavnici EU i stalni predstavnici Arapske lige održali su šesti sastanak Odbora za politička i sigurnosna pitanja 28.novembra 2017. u Bruxellesu. Od pokretanja strateškog dijaloga između EU i Arapske lige u novembru 2015. dogovoren je nastavak razvoja euro-arapske operativne saradnje, posebno u području sprečavanja sukoba, ranog upozoravanja i upravljanja krizama, humanitarne pomoći, borbe protiv terorizma, transnacionalnog organiziranog kriminala, nuklearnog razoružanja i neproliferacije.¹¹¹

¹⁰⁹ Web stranica College of Europe, El Hiwar project–Building a partnership between the EU and the League of Arab States, <https://www.coleurope.eu/news/el-hiwar-project-building-partnership-between-eu-and-league-arab-states> (pristupljeno 05.03.2018.)

¹¹⁰ European External Action Service, League of Arab States (LAS), 8 August, 2016, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/7933/league-arab-states-las_en (pristupljeno 08.03.2018.)

¹¹¹ Council of the European Union, EU–League of Arab States relations: joint communiqué of the EU Political and Security Committee and the League of Arab States Permanent Representatives, Press Release 709/17, 28/11/2017, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/11/28/eu-league-of-arab-states-relations-joint-communique-of-the-eu-political-and-security-committee-and-the-league-of-arab-states-permanent-representatives/pdf> (pristupljeno 05.03.2018.)

3.10. Mediteranski forum FOROMED

Tokom krize Dijaloga 5+5 zbog sankcija protiv Libije 11 mediteranskih zemalja (Alžir, Egipat, Francuska, Grčka, Italija, Malta, Maroko, Portugal, Španija, Tunis i Turska) je uspostavilo Mediteranski forum FOROMED na sastanku u Aleksandriji 1994. FOROMED je funkcionisao kao think tank za Barcelonski proces. Sastanci FOROMED-a su zatim održavani u Sainte Maximeu, Francuska (1995.), Ravellu, Italija(1996.), Alžiru (1997.), Palma de Mallorcai, Španija (1998.), St. Juliansu, Malta (1999.), Funchalu, Portugal (2000.), Tangeru, Maroko (2001.), Mykonosu, Grčka (2002.), Delosu, Grčka (2002.), Antalyi, Turska (2003.), Parizu, Francuska (2004.), Hammamet, Tunis (2005.) i Alicanteu 2006. Forum je održao dva izvanredna zasjedanja u Tabarki, Tunis (1995.) i Agadiru, Maroko (2001.). Fleksibilna priroda Foruma i nepostojanje zemalja izravno uključenih u sukob na Bliskom istoku omogućile su sudionicima jačanje veza prije sastanka 43 članice Unije za Mediteran (UfM). Vraćanjem Dijaloga 5+5 FOROMED gubi snagu, iako su se ministri vanjskih poslova sastali u Rimu u februaru 2012. FOROMED je inicijativa međudržavnog dijaloga. Jedno od njegovih posebnih obilježja je neformalni karakter. Ciljevi su uglavnom kulturni, odnosno razvijanje razumijevanja i međusobnih odnosa. Odluke se donose jednoglasno.

4. PALESTINSKO-IZRAELSKI SUKOB

Palestinsko-izraelski sukob je vrlo kompleksna neriješena kriza koja traje još od osnivanja države Izrael 1948.godine. Okončanje ovog sukoba u fokusu je međunarodne politike već decenijama. Palestinska memorija pamti mnogo duže i niz drugih događaja vezanih za Evropu, kao što su krstaški ratovi (1099.-1290.), ekspedicija Napolena u Egipat i Palestinu (1798.-1799.), osnivanje prvih evropskih konzulata na Bliskom istoku u 19.stoljeću, evropska obećanja Arapima (1915.), tajni Sykes-Picot sporazum (1916.), Balfurova deklaracija (1917.), britanski mandat nad Palestinom (1922.-1948.) i plan podjele Palestine (1947.).¹¹²

Rješavanje sukoba ima svoj veliki značaj za Evropsku uniju zbog ekonomskih, političkih i sigurnosnih razloga te je stabilizacija Bliskog istoka jedan od prioriteta vanjske

¹¹² Khader, Bichara, The European Union and the Palestinian Question (1957-2013): soft diplomacy and hard realities, http://cejm.udl.cat/wp-content/uploads/2013/10/khader_eu_palestine_1957_-2013_general.pdf (pristupljeno 09.03.2018.)

politike Unije. Neke države iz EU imaju posebno važne političke, istorijske, geografske, ekonomske, vjerske i kulturne veze sa zemaljama i narodima na Bliskom Istoku. Stoga ne mogu imati pasivan stav prema regionu koji je tako blizu njih.¹¹³ EEZ, a kasnije EU, je od ranih sedamdesetih godina poduzimala određene aktivnosti u tom smislu. Na to svakako utiče geografska blizina dva regiona kao i istorijske veze pojedinih članica EU sa stranama u palestinsko-izraelskom sukobu. Konkretno, britanski mandat u Palestini od 1922. do 1948.godine¹¹⁴ i tragični događaji tokom II svjetskog rata, odnosno holokaust, mogu se dati kao dokaz historijske povezanosti nekih evropskih država sa sukobljenim stranama.¹¹⁵

U Globalnoj strategiji EU za vanjsku i sigurnosnu politiku iz 2016. navodi se da je u interesu građana EU ulagati u otpornost država i društava prema istoku do srednje Azije i na jugu do srednje Afrike jer nestabilnost izvan granica EU predstavlja prijetnju svim njenim ključnim interesima.¹¹⁶ U vezi s palestinsko-izraelskim sukobom EU će blisko sarađivati s Kvartetom za Bliski istok (kojeg čine Kvartet za Bliski istok kojeg čine SAD, Rusija, UN i EU), Arapskom ligom i svim ključnim akterima kako bi se očuvala perspektiva održivog dvodržavnog rješenja na temelju linija iz 1967.godine s ekvivalentnim razmjenama teritorije te ponovno stvorili uslovi za suštinske pregovore.¹¹⁷ EU je danas voljna da sarađuje sa svojim partnerima kako bi ponovo započela mirovne pregovore za rješavanje palestinsko-izraelskog sukoba na osnovu sljedećih parametara:

- sporazum o granicama dvije države na osnovu linija od 04. juna 1967. sa ekvivalentnim zamjenama prema mogućem dogovoru strana u sukobu - EU će priznati promjenu granica od prije 1967., uključujući i Jerusalem, samo kada se strane dogovore.
- sigurnosni aranžman koji poštuje suverenitet Palestinaca i pokazuje da je okupacija gotova te štiti sigurnost Izraelaca, sprečava oporavak terorizma i efikasno se bavi sigurnosnim prijetnjama,
- pravedno, pošteno, dogovoreno i realno rješenje za izbjegličko pitanje,

¹¹³ Hill, Christopher and Smith, Karen E., *European Foreign Policy: Key Documents, Declaration by the Twelve Foreign Ministers on the Middle East*, Brussels, 23 February 1987, Routledge, Taylor & Francis e-Library, 2003., str.305.

¹¹⁴ Hollis, Rosemary „The basic stakes and strategy of the EU and Member States“ in „European Involvement in the Arab-Israeli Conflict“, Edited by Esra Bulut Aymat, Chaillot Papers, European Union Institute for Security Studies, December 2010, str.40.

¹¹⁵ Ibidem str.36.

¹¹⁶ A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy, June 2016

¹¹⁷ Ibidem

- ispunjenje težnji obje strane vezano za Jerusalem - Mora se naći put kroz pregovore za rješavanje statusa Jerusalema kao budućeg glavnog grada obje države.¹¹⁸

Od osnivanja EEZ Rimskim ugovorima iz 1957. godine, znači samo godinu dana nakon Sueckog rata¹¹⁹ i u toku Alžirskog oslobodilačkog rata koji je trajao od 1954. do 1962., događaji na Bliskom istoku su počeli da izazivaju interes EEZ-a. U takvom kontekstu Izrael je viđen ne samo kao „saveznik“ nego skoro kao član evropske porodice¹²⁰ i predstavnik zapadnih vrijednosti u regionu. Odnos Evropljana prema Izraelu je imao različite uzroke. Njemačka je bila u posebno osjetljivoj situaciji s obzirom na holokaust. Kao posljedica, Nijemci su se sramili da otvoreno kritikuju Izrael.¹²¹ Njemačka je pružila Izraelu ogromnu finansijsku podršku putem „reparacija“, a Francuska mu je obezbijedila nuklearnu tehnologiju i vojnu pomoć.

Prvi ekonomski sporazum sa Izraelom je na nivou EEZ-a potpisan 1964. godine.¹²² Deceniju nakon Rimskih ugovora EEZ se suočila sa naznakom raznovrsnih interesa u tom području među državama članicama. Prije nego što je evropska politička saradnja uspostavljena, države članice su imale jasno različite stavove o konfliktu na Bliskom istoku. Bile su veoma podijeljene kada je 1967. izbio Šestodnevni rat¹²³: Njemačka je, zvanično neutralna, bila posvećena Izraelu, Francuska je podržala Arape, Italija je bila podijeljena, ali je podržala Izrael i Holandija je podržala Izrael.¹²⁴ 02.06.1967.godine general De Gaulle na Vijeću ministara osuđuje sve zemlje odgovorne za agresiju na Bliskom istoku te Francuska uvodi embargo na izvoz oružja u sedam arapskih zemalja i Izrael.¹²⁵

¹¹⁸ European External Action Service, Middle East Peace Process, 15 June 2016 https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/337/middle-east-peace-process_en (pristupljeno 29.01.2018.)

¹¹⁹ Suecka kriza, poznata i kao Suecki rat ili Rat 1956. (u arapskom svijetu poznat kao Tripartitna agresija) je bio rat koji se vodio na teritoriji Egipta 1956. Vodio se između Egipta i udruženih snaga Izraela, Velike Britanije i Francuske, koje su se udružile u tajni savez protiv odluke egipatskog lidera Namera da nacionalizira Suecki kanal. Anglo-francuski napad na Egipat izazvao je oštru diplomatsku reakciju Sovjetskog Saveza, a akcija je naišla na neodobranje u Vašingtonu. Nakon američkog pritiska, Velika Britanija i Francuska bile su prisiljene poštovati odluku Ujedinjenih naroda o prekidu vatre. Britanske i francuske postrojbe povukle su se 22. decembra 1956. sa Sueckog Kanala, a izraelska vojska odlazi sa Sinajskog poluostrva u martu 1957. godine.

¹²⁰ Khader, Bichara, *The European Union and the Palestinian Question (1957-2013): soft diplomacy and hard realities*

¹²¹ Hollis, Rosemary, „The basic stakes and strategy of the EU and Member States“ str.38.

¹²² Khader, Bichara, „The European Union and the Palestinian Question (1957-2013): soft diplomacy and hard realities“

¹²³ Šestodnevni rat takođe poznat kao Junski rat, Arapsko-izraelski rat ili Treći arapsko-izraelski rat, vodio se od 5. do 10. juna 1967. između Izraela i koalicije susjednih država koje su činili Egipat, Jordan i Sirija. Rezultat rata je bila okupacija Pojasa Gaze, Zapadne obale i Golanske visoravni koja traje do danas.

¹²⁴ Hill, Christopher and Smith, Karen E., „European Foreign Policy: Key Documents“ str.297.

¹²⁵ Charles de Gaulle, *Memoire d'espérance*, PLON, 1970., str.1153.

27.10.1970.godine u Luksemburgu ministri vanjskih poslova šest zemalja su usvojili Izvještaj Davignon kojim se teži napretku u oblasti političkog jedinstva kroz saradnju u pitanjima vanjske politike, odnosno ovu fazu integracija EEZ karakterišu napori u cilju harmonizacije vanjskih politika i proces uspostave Evropske političke saradnje¹²⁶. Glavna karakteristika vanjske politike Unije prema dešavanjima na Bliskom istoku u ovom periodu može se definisati kao sve veći interes za krizu.¹²⁷

1971. je usvojen Schumanov dokument o Bliskom istoku kojim je podržana Rezoluciju Vijeća sigurnosti UN-a 242.¹²⁸ Ova Rezolucija je usvojena nakon rata 1967. i njome se traži povlačenje izraelskih oružanih snaga sa teritorija okupiranih u nedavnom sukobu te prestanak ratnog stanja i poštovanje i priznavanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti svake države u tom području i njihovog prava na život u miru unutar sigurnih i priznatih granica bez prijetnji ili nasilja.¹²⁹

Nakon Oktobarskog rata iz 1973. i prve naftne krize 06. novembra 1973.godine objavljena je Briselska deklaracija¹³⁰. Devet država članica EEZ naglasilo je po prvi put "legitimna prava Palestinaca" u službenom dokumentu. U Deklaraciji devet vlada EEZ ističu da snage obje strane u sukobu na Bliskom istoku treba odmah da se vrata na pozicije koje su okupirale 22.oktobra (1973.) u skladu s Rezolucijama 339 i 340 Vijeća sigurnosti. Zatim izjavljuju da su spremne da učine sve u svojoj moći da doprinesu tom miru. Vjeruju da se ovi pregovori moraju odvijati u okviru Ujedinjenih nacija. Smatraju da se mirovni sporazum treba zasnivati naročito na sljedećim tačkama:

- 1) neprihvatljivost sticanja teritorije silom,
- 2) potreba da Izrael okonča teritorijalnu okupaciju¹³¹ koju provodi od sukoba 1967.,
- 3) poštovanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta i nezavisnosti svake države u toj oblasti i njihovog prava da žive u miru u okviru sigurne i priznate granice i
- 4) priznanje da se u uspostavljanju pravednog i trajnog mira moraju uzeti u obzir legitimna prava Palestinaca.¹³²

¹²⁶ Davignon Report, https://www.cvce.eu/content/publication/1999/4/22/4176efc3-c734-41e5-bb90-d34c4d17bbb5/publishable_en.pdf (pristupljeno 10.03.2018.)

¹²⁷ Smith, Michael E., „Europe’s Foreign and Security Policy, The Institutionalization of Cooperation“, Cambridge University Press, 2004., str.86.

¹²⁸ Ibidem str.86.

¹²⁹ UN Resolution 242, 22 November 1967, <http://unscr.com/en/resolutions/242> (pristupljeno 26.01.2018.)

¹³⁰ Hill, Christopher and Smith, Karen E., „European Foreign Policy: Key Documents“, „Statement by the Nine Foreign Ministers on the situation in the Middle East, Brussels, 6 November 1973“, str.300.

¹³¹ Zahtjev se odnosi na okupirane teritorije: Gaza, Zapadna obala, Golanska visoravan i istočni Jerusalem koje je Izrael okupirao 1967.

¹³² Hill, Christopher and Smith, Karen E., „European Foreign Policy: Key Documents“, „Statement by the Nine Foreign Ministers on the situation in the Middle East, Brussels, 6 November 1973“, str.300.

Deklaracija izdata kao rezultat upotrebe nafte kao oružja od strane arapskih država, bila je znak promjene spoljne politike EEZ, uglavnom u pro-arapskom pravcu.¹³³ Države su uprkos raznovrsnosti nacionalnih interesa i prošlih iskustava sa sukobljenim stranama imale isti prolem: embargo na naftu. Iste godine 14. i 15. decembra održan je samit šefova država ili vladara članica EEZ u Kopenhagenu na inicijativu predsjednika Francuske Georges-a Pompidou-a koji je u svjetlu razvoja događaja na Bliskom istoku predložio da se šefovi država ili vlada sastanu prije kraja 1973.¹³⁴ Samitu su prisustvovala i četiri ministra iz arapskih zemalja što je ubrzalo pripreme za inicijativu koja će biti nazvana euro-arapski dijalog.¹³⁵ Šefovi država ili vlada potvrdili su važnost ulaska u pregovore sa zemljama koje proizvode naftu o sveobuhvatnim aranžmanima koji podrazumijevaju široku saradnju za ekonomski i industrijski razvoj ovih zemalja, industrijsko ulaganje i stabilno snabdijevanje energijom zemlja članica po razumnim cijenama.¹³⁶ Naftna kriza 1973., tokom koje su se cijene goriva učetrostručile, je otkrila koliko su Evropljani ovisni i ranjivi.¹³⁷ Stoga nisu oklijevali glede euro-arapskog dijaloga u okviru kojeg su Arapi uglavnom bili zaokupljeni definisanjem zajedničke i koherentne evropske politike o palestinskom pitanju, dok su Evropljani kroz tu inicijativu pokušavali da ostvare bitno ekonomske, finansijske i energetske interese.¹³⁸

Evropsko vijeće koje se sastalo u Londonu 29. i 30. juna 1977. je usvojilo izjavu o Bliskom istoku u kojoj se navodi da devet zemalja članica EEZ pozdravljaju sve napore u cilju okončanja tragičnog sukoba i postizanja pravednog i trajnog mira. Istaknuto je da je EEZ mnogo puta u prošlosti, npr. 6. novembra 1973., 28. septembra 1976. i 7. decembra 1976., istakla svoj stav da se uspostavljanje mira treba temeljiti na Rezolucijama Vijeća sigurnosti 242 i 338 te na principima navedenim u deklaraciji od 6. novembra 1973.¹³⁹

EEZ je ovom izjavom potvrdila da će rješenje za sukob na Bliskom istoku biti moguće samo ako se legitimno pravo palestinskog naroda na izražavanje svog nacionalnog identiteta prevede u činjenicu, što bi uzelo u obzir potrebu za domovinom za palestinski narod. EEZ smatra da predstavnici strana u sukobu, uključujući i palestinski narod, moraju učestvovati u

¹³³ Musu, Constanza, „European Union Foreign Policy And The Middle East Peace Process: 1991-2002., str.45.

¹³⁴ The Bulletin of the European Communities, br.12, 1973., str.6., <http://aci.pitt.edu/57092/> (pristupljeno 28.01.2018.)

¹³⁵ Smith, Michael E., „Europe’s Foreign and Security Policy, The Institutionalization of Cooperation“, str.112.

¹³⁶ The Bulletin of the European Communities, br.12, 1973., str.11.

¹³⁷ Khader, Bichara, The European Union and the Arab World: from the Rome Treaty to the Arab Spring str.12.

¹³⁸ Ibidem, str.12.

¹³⁹ The European Council, „European Council Meeting 29 and 30 June 1 977 in London, Presidency Conclusions“, http://www.consilium.europa.eu/media/20785/london_june_1977_eng_.pdf (pristupljeno 18.06.2018.)

pregovorima na odgovarajući način. U kontekstu globalnog rješenja Izrael mora biti spreman da prizna legitimna prava palestinskog naroda. Podjednako, arapska strana mora biti spremna priznati pravo Izraela da živi u miru u okviru sigurnih i priznatih granica. Sigurnost država u regionu ne može biti osigurana nasilnim prisvajanjem teritorija, nego mora biti zasnovana na posvećenosti miru između svih zainteresovanih strana u cilju uspostavljanja mirnih odnosa.¹⁴⁰

Sa izuzetkom kratkog trenutka transatlantske harmonije 1977. godine, kada je predsjednik SAD-a Jimmy Carter prihvatio evropske stavove o arapsko-izraelskom sukobu, period između 1974. i 1989. je obilježen evropskim i američkim neslaganjima o tome kako unaprijediti mir. Ovi nesporedaji su bili oličeni u dva pristupa: Sporazum iz Camp Davida i Venecijanska deklaracija.¹⁴¹ Tokom mjeseci nakon potpisivanja sporazuma iz Camp Davida između Egipta i Izraela EEZ se distancirala od tog procesa zbog ubjeđenja da neće riješiti palestinski problem, što su zemlje članice EEZ vidjele kao osnovni problem na Bliskom istoku. Francuska i Britanija su naročito vršile pritisak na ostale zemlje da pokrenu evropsku mirovnu inicijativu za Bliski istok jasno se distancirajući od procesa u Camp Davidu pod američkim vodstvom.¹⁴²

U skladu s ovim planom usvojena je zajednička deklaracija na sastanku Vijeća EEZ u junu 1980. u Veneciji. Zajednička evropska politika prema arapsko-izraelskom sukobu je ovom Deklaracijom priznala pravo Palestinaca na samoopredjeljenje, učešće Palestinske oslobodilačka organizacija (PLO) na mirovnim pregovorima i pravo Izraela na sigurno postojanje. Ovi principi su kasnije činili osnovu politike EU i uticali su na postepeno prihvatanje od strane međunarodne zajednice (prije svega UN-a) i lokalnih aktera (Izrael i Palestinci) dvodržavnog rješenja sukoba.¹⁴³ U članu 4 Deklaracije se ističu "dva principa univerzalno prihvaćena od strane međunarodne zajednice: pravo na postojanje i sigurnost svih država u regionu, uključujući i Izrael, i pravdu za sve narode, što podrazumijeva priznavanje legitimnih prava palestinskog naroda".¹⁴⁴ Značaj Venecijanske deklaracije velikim dijelom dolazi iz izjave koja je prvi put identifikovala Palestinsku oslobodilačku organizaciju (PLO) kao predstavnika Palestinaca u službenom dokumentu. Članom 6 Deklaracije se naglašava da

¹⁴⁰ The Bulletin of the European Communities, br.6, 1977., str.62., <http://aei.pitt.edu/57738/1/BUL136.pdf> (pristupljeno 28.01.2018.)

¹⁴¹ Möckli, Daniel „The Middle East conflict, transatlantic ties and the Quartet“ in „European Involvement in the Arab-Israeli Conflict“, Edited by Esra Bulut Aymat, Chaillot Papers, European Union Institute for Security Studies, December 2010., str.66.

¹⁴² Musu, Constanza, „European Union Foreign Policy And The Middle East Peace Process: 1991-2002“, str.52.

¹⁴³ House of Lords, European Union Committee, 26th Report of Session 2006–07, The EU and the Middle East Peace Process, 24.07.2007, str.9. <https://publications.parliament.uk/pa/ld200607/ldselect/ldcom/132/132i.pdf> (pristupljeno 18.06.2018.)

¹⁴⁴Hill, Christopher and Smith, Karen E., „European Foreign Policy: Key Documents“, „Declaration by the European Council on the Situation in the Middle East (Venice Declaration), Venice, 12–13 June 1980“, str.303.

„Pravedno rješenje konačno mora biti pronađeno za palestinski problem, koji nije samo problem izbjeglica. Palestinski narod, koji je svjestan postojanja kao takvog, mora biti stavljen u poziciju odgovarajućim procesom definisanim u okviru sveobuhvatnog uspostavljanja mira da u potpunosti ostvari svoje pravo na samoopredjeljenje.“¹⁴⁵ „Postizanje ovih ciljeva zahtijeva učešće i podršku svih zainteresovanih strana u mirovnom rješenju koje Devet (zemalja članica EEZ) nastoji da promoviše u skladu s principima formulisanim u gore pomenutoj Deklaraciji. Ove principe moraju poštovati sve zainteresovane strane pa tako i palestinski narod i PLO koji će morati biti povezan s pregovorima.“¹⁴⁶ Do 1980. godine politika prema Bliskom istoku bila je uglavnom područje djelovanja država članica EEZ dok se sama EEZ ograničavala na izdavanje izjava u ključnim momentima, kao što je npr. Zajednička deklaracija iz 1973. nakon Oktobarskog rata. Pored toga treba navesti i inicijativu uspostavljanja odnosa između EEZ i arapskog svijeta, kao što je bio euro-arapski dijalog.¹⁴⁷ Autori Stephan Keukeleire i Tom Delreux detaljno analiziraju deklarativnu vanjsku politiku EU kao rutinsko ponavljanje ciljeva kao što su miroljubivo rješavanje skoba, odbijanje upotrebe sile, kritike povrede ljudskih prava. Autori navode da nasuprot deklarativnoj, operativne vanjske politike EU o mnogim kompleksnim pitanjima nema ili je ograničena, tako da i neke poduzete akcija, kao što su posjete, dolazak na teren na mjesto događaja i sl., mogu predstavljati više simboličnu nego suštinsku vanjsku politiku.¹⁴⁸

Ono što svakako treba istaći je djelovanje EU u pogledu rješavanja problema palestinskih izbjeglica. EU podržava pravedno, održivo i dogovoreno rješenje o tom pitanju te će poštovati dogovor između dvije strane. Od 1971. godine pruža značajnu podršku radu agencija koje pružaju vitalne usluge palestinskim izbeglicama, kao što je agencija UN-a UNRWA (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East).¹⁴⁹ U ovom slučaju EEZ/EU se pojavljuje kao partner UN-a obezbjeđivanjem finansijske pomoći, a podrškom rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a, EEZ/EU je nastojala da poveća svoje političko prisustvo u regionu. Kao posljedica prve Intifade ili Palestinskog ustanka koji je izbio u decembru 1987. u Gazi i na Zapadnoj obali - teritorijama okupiranim od strane Izraela,¹⁵⁰ EEZ, pa čak i javno mnjenje u Evropi, počela je da pristupa sukobu iz

¹⁴⁵ Ibidem

¹⁴⁶ Ibidem

¹⁴⁷ House of Lords, European Union Committee, 26th Report of Session 2006–07, The EU and the Middle East Peace Process, 24.07.2007, str.9.

¹⁴⁸ Keukeleire, Stephan & Delreux, Tom, „The Foreign Policy of the European Union“, Palgrave Macmillan, London, 2014., str.166-169.

¹⁴⁹ European External Action Service, „Middle East Peace Process“ 15 June 2016

¹⁵⁰ Gale, Thompson, „Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa“, 2nd Edition Philip Mattar, 2004., str.1725.

perspektive prava Palestinaca na samoopredjeljenje. Tokom Intifade mladi Palestinci su bacali kamenje na izraelske vojnike, a oni su odgovarali pravim mecima. Cijeli svijet je shvatio užas okupacije, nepravdu kolonizacije i mizeriju međunarodnog prava. Tim povodom je izglasana Rezolucija 605 Vijeća sigurnosti kojom se osuđuju politike i prakse Izraela koje krše prava palestinskog naroda.¹⁵¹ EEZ je 1989., znači godinu dana nakon objave Palestinske deklaracije o nezavisnosti¹⁵² u Alžiru 14. novembra 1988., izdala Madridsku deklaraciju¹⁵³ u kojoj je eksplicitno navedeno da PLO treba učestvovati u procesu čime su reafirmisani principi iz Venecijanske deklaracije.

Po završetku hladnog rata SAD su postale jedina supersila. Rješenje palestinsko-izraelskog sukoba je bilo od suštinskog značaja za američku administraciju kako bi demonstrirala ovu tezu. Stoga su Sjedinjene Države sazvale međunarodnu konferenciju u Madridu u oktobru 1991.godine. Konferenciji, kojom su predsjedavali američki predsjednik George W. Bush i sovjetski predsjednik Mihail Gorbačov, prisustvovala su delegacije Izraela, Egipta, Sirije, Libana i zajednička jordansko-palestinska delegacija. Po prvi put su se sve strane arapsko-izraelskog sukoba okupile na direktnim pregovorima.¹⁵⁴ Iako inicijalno isključena iz glavnih pregovora i diplomatskih napora mirovnog procesa započetog u Madridu, EEZ je ipak postepeno proširila svoju ulogu bar u oblasti svoje komparativne prednosti, tj.oblasti ekonomije. Tokom devedesetih ekonomska uloga EEZ / EU će naglo porasti do te mjere da će EU postati glavni donator pomoći za Palestinu.¹⁵⁵ Pregovori su inače vođeni na bilateralnom (Izrael-Palestinci, Izrael-Jordan, Izrael-Sirija, Izrael-Liban) i multilateralnom nivou (Upravni odbor kojim je predsjedavala Rusija i radne grupe za ekonomsku saradnju i razvoj, okoliš, vodu, izbjeglice, kontrolu oružja i regionalnu sigurnost).¹⁵⁶ Konferenciju u Madridu su zvanično predvodili SAD i Rusija, odnosno SAD je

¹⁵¹ Khader, Bichara, „La Question Palestinienne et les Arabes (1917-2017): Soutien populaire, enjeu étatique“, str.9., http://www.iemed.org/publicacions-fr/historic-de-publicacions/anuari-de-la-mediterrania-fr/sumaris/observatori/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2017/french/IEMed_MedYearbook2017fr_question_palestinienne_arabes_khader.pdf (pristupljeno 10.03.2018.)

¹⁵² Palestinian National Council Declaration of Independence, (November 14, 1988) <http://www.multaqa.org/pdfs/PNC%20INDEPENDANCE%20DECLERATION.pdf> (pristupljeno 10.03.2018.)

¹⁵³ Hill, Christopher and Smith, Karen E., „European Foreign Policy: Key Documents“, „Declaration by the European Council on the Middle East, Madrid, 26–27 June 1989“, str.306.

¹⁵⁴ Department of State, United State of America, Office of the Historian, „The Madrid Conference, 1991“, <https://history.state.gov/milestones/1989-1992/madrid-conference> (pristupljeno 29.01.2018.)

¹⁵⁵ Musu, Constanza, „European Union Foreign Policy And The Middle East Peace Process: 1991-2002“, str.29.

¹⁵⁶ Israeli Ministry of Foreign Affairs, Israel-Palestinian Negotiations, The Madrid Framework, <http://www.mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Peace/Guide/Pages/The%20Madrid%20Framework.aspx> (pristupljeno 29.01.2018.)

monopolizirala bilateralne pregovore čiji predmet su bila politička pitanja,¹⁵⁷ dok je EEZ bila zadužena samo za vođenje Radne grupe za regionalni ekonomski razvoj (Regional Economic Development Working Group - REDWG).¹⁵⁸ Ova Radna grupa će narednih godina održati niz sastanaka: maj 1992. u Briselu, oktobar 1992. u Parizu, maj 1993. u Rimu, novembar 1993. u Kopenhagenu, jun 1994. u Rabatu i januar 1995. u Bonu.¹⁵⁹ Na sastanku u novembru 1993.godine u Kopenhagenu Radna grupa je usvojila Akcioni plan koji se sastojao od 35 projekata iz različitih oblasti: komunikacije, saobraćaj, energetika, turizam, poljoprivreda, finansijska tržišta i investicije, trgovina, obuke i regionalne mreže.¹⁶⁰ Za vođenje ostalih radnih grupa su bile zadužene SAD (radna grupa za vodu), Kanada (Radna grupa za izbjeglice), Japan (Radna grupa za okoliš), SAD i Rusija (Radna grupa za kontrolu oružja i regionalnu sigurnost).¹⁶¹ Iz navedenog je očito da su za kritičniju problematiku, kao što su kontrola oružja i regionalna sigurnost bile zadužene SAD i Rusija, dok je sama EEZ predvodila Radnu grupu za regionalnu ekonomsku saradnju. Tokom devedesetih Amerikanci su preuzeli glavnu ulogu u posredovanju između Izraelaca i Palestinca. Evropa je trebala samo da ubrizga sredstva i tehničku podršku za izgradnju države u Palestini, dok visokom diplomatijom upravlja Vašington.¹⁶²

Dok su multilateralni razgovori bili u toku, Yitzak Rabin iz Izraela i Jaser Arafat, čelnik Palestinske oslobodilačke organizacije, potpisali su Sporazum iz Osla, koji se službeno zove Deklaracija o principima o privremenoj samoupravi. Ova Deklaracija je bila krajnji rezultat skupa tajnih razgovora koji su pokrenuti pod pokroviteljstvom Norveške (nije članica EU). Sporazum je finaliziran u Oslu, Norveška 20. augusta 1993. godine i zvanično potpisan na javnoj ceremoniji u Washingtonu D.C., 13. septembra 1993. godine.¹⁶³ Oslo proces se zasnivao na implementaciji samog Sporazuma kojim su se Izrael i Palestinska oslobodilačka organizacija (PLO) formalno međusobno priznali kao legitimni pregovarački partneri.

¹⁵⁷ Mohammad, El-Sayed Selim, „The EU and the Arab-israeli conflict, In search of a new approach“, in Al-Siyasa Al-Dawliya, Europe and the Middle East perspectives on Major Policy Issues, str.20.

http://ceas.europa.eu/archives/delegations/egypt/documents/syarah_dawlia_final_en.pdf

(pristupljeno 10.03.2018.)

¹⁵⁸ Al-Fattal, Rouba, „The Foreign Policy of the EU in the Palestinian Territory“, CEPS Working Document No. 328/May 2010, str.8., http://aei.pitt.edu/14582/1/WD328_Al-Fattal_on_EU_FP_in_Palestine.pdf (pristupljeno 10.03.2018.)

¹⁵⁹ Israeli Ministry of ForeignAffaires, Regional Economic Development Working Group, <http://www.mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Peace/Guide/Pages/Regional%20Economic%20Development%20Working%20Group.aspx>, (pristupeljno 29.01.2018.)

¹⁶⁰ Al-Fattal, Rouba, „The Foreign Policy of the EU in the Palestinian Territory“, str.8.

¹⁶¹ Israeli Ministry of Foreign Affaires, The Multilateral Negotiations-Diagram, <http://www.mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Peace/Guide/Pages/The%20Multilateral%20Negotiations-%20Diagram.aspx>, (pristupljeno 29.01.2018.)

¹⁶² Hollis, Rosemary „The basic stakes and strategy of the EU and Member States“ str.35.

¹⁶³ House of Lords, European Union Committee, 26th Report of Session 2006–07, The EU and the Middle East Peace Process, 24.07.2007, str.9.

Sporazum iz Osla uspostavio je Palestinsku upravu zaduženu za ograničenu samoupravu na dijelovima Zapadne obale i Gaze i priznao PLO kao partnera Izraela u pregovorima. Najvažnija pitanja odnose se na granice Izraela i Palestine, izraelska naselja, status Jerusalema, vojno prisustvo Izraela i kontrolu nad preostalim teritorijama nakon priznanja Palestinske samouprave od strane Izraela i palestinskog prava na povratak. Sporazum iz Osla nije uspostavio palestinsku državu. Strane su se složile da je vrijeme da se okončaju decenije sukoba i konflikata, priznaju međusobna legitimna i politička prava (Izrael i Palestinska samouprava) te se trude da žive u mirnoj koegzistenciji i međusobnom dostojanstvu i sigurnosti i postignu pravedno, trajno i sveobuhvatno mirovno rješenje i historijsko pomirenje kroz dogovoreni politički proces.¹⁶⁴ Deklaracija o principima inicira proces postizanja konačnog mira među sukobljenim stranama. Cilj pregovora je naveden na početku Sporazuma: Cilj izraelsko-palestinskih pregovora u okviru trenutnog mirovnog procesa na Bliskom istoku je, između ostalog, uspostavljanje Palestinske privremene samouprave, izbor Vijeća za palestinski narod na Zapadnoj obali i Gazi za prelazni period koji nije duži od pet godina što će dovesti do trajnog rješenja zasnovanog na Rezolucijama Vijeća sigurnosti 242 (1967.) i 338 (1973.).¹⁶⁵ U skladu sa dogovorenim vremenskim rokovima strane su se saglasile o izraelskom povlačenju iz Gaze i područja Jeriho, transferu vlasti nakon povlačenja, petogodišnjem privremenom periodu nakon povlačenja, premještanju izraelskih vojnih snaga i izborima nakon premještanja.¹⁶⁶

Nakon potpisivanja Deklaracije o principima 1993. godine u Vašingtonu je održana međunarodna konferencija 1. oktobra 1993. na kojoj je učestvovalo 46 zemalja donatora koji su izdvojili 2,4 milijarde dolara kao finansijsku pomoć razvoju Palestine.¹⁶⁷ Evropska komisija je 29. septembra 1993. godine predstavila svoje saopštenje Vijeću¹⁶⁸ u vezi s podrškom mirovnom procesu na Bliskom istoku u kojem je predložila da se ukupni iznos od 500 miliona ekija¹⁶⁹ isplati palestinskom narodu od 1994. do 1998. godine u obliku grantova i dugoročnih kredita.¹⁷⁰ U kontekstu Vašingtonske konferencije, koja je uslijedila nakon

¹⁶⁴ Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements (DOP), 13 September 1993, <https://peacemaker.un.org/israelopt-osloaccord93>. (pristupljeno 18.06.2018.)

¹⁶⁵ Ibidem

¹⁶⁶ Ibidem

¹⁶⁷ Mark, Clyde, „Palestinians and Middle East Peace: Issues for the United States“, Congressional Research Service, The Library of Congress, Order Code IB92052, April 26, 2005, str.7. <https://fas.org/sgp/crs/mideast/IB92052.pdf>, (pristupljeno 18.06.2018.)

¹⁶⁸ Commission of The European Communities, „Communication From The Commission To The Council And The European Parliament, EC Support To The Middle East Peace Process“, COM(93) 458 final, Brussels, 29 September 1993 <http://aei.pitt.edu/4300/1/4300.pdf> (pristupljeno 30.01.2018.)

¹⁶⁹ Eki je valuta Evropske Unije, prethodnik eura.

¹⁷⁰ Al-Fattal, Rouba, „The Foreign Policy of the EU in the Palestinian Territory“, str.8.

potpisivanja Deklaracije o principima, 1. oktobra 1993. je osnovan Ad hoc komitet za vezu (Ad Hoc Liaison Committee - AHLC) kao odbor od 15 članova koji služi kao glavni koordinacioni mehanizam za razvojnu pomoć palestinskom narodu. Komitetom predsjedava Norveška, a ko-sponzorišu EU i SAD. Prvi sastanak AHLC-a, kojim je predsjedavao norveški ministar vanjskih poslova Johan Jorgen Holst, je održan u Parizu 5. novembra 1993. U radu AHLC-a učestvuju UN, Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond. AHLC nastoji da promoviše dijalog između donatora, Palestinske uprave i Vlade Izraela.¹⁷¹ Evropsko vijeće je u Briselu 10. i 11. decembra 1993. odlučilo da jedna od prvih zajedničkih akcija Zajedničke vanjske i sigurnosne politike izrazi podršku mirovnom procesu. Zajednička akcija usvojena u aprilu 1994.¹⁷² ukazuje da će EU pružati značajnu pomoć okupiranim teritorijama, doprinostiti uspostavi palestinske policije kao i da će poslati posmatrače na izbore na okupiranim teritorijama u januaru 1996.¹⁷³

U septembru 1995. godine potpisan je Sporazum "Oslo II" prema kojem su se izraelske snage trebale izmjestiti iz područja sa većinskim palestinskim stanovništvom na Zapadnoj obali zadržavajući kontrolu nad izraelskim naseljima i određenim vojnim područjima. Na palestinskoj strani novoformirana Palestinska samouprava osnovana 1995. godine sa glavnom bazom u gradu Ramalli je trebala da preuzme punu odgovornost za poslove civilnog stanovništva i lokalne sigurnosti u glavnim palestinskim opštinama na Zapadnoj obali. Bilo predviđeno da će Palestinska samouprava zajedno sa izraelskom vojnom komandom imati odgovornost za sigurnost u ruralnim područjima iz koje bi se Izraelske odbrambene snage na kraju povukle.¹⁷⁴ Sporazum Oslo II¹⁷⁵ su potpisali premijer Izraela

¹⁷¹ Web stranica Ad Hoc Liaison Committee: <http://www.lacs.ps/article.aspx?id=6> (pristupljeno 29.01.2018.)

¹⁷² Hill, Christopher and Smith, Karen E., „European Foreign Policy: Key Documents“, „Joint Action by the Council of the European Union Adopted on the Basis of Article J.3 of the Treaty on European Union in Support of the Middle East Peace Process, Luxembourg, 19 April 1994 (94/276/CFSP)“, str.299.

¹⁷³ Ibidem

¹⁷⁴ House Of Lords, European Union Committee, 26th Report of Session 2006–07, The EU and the Middle East Peace Process, 24.07.2007, str.9.

¹⁷⁵ Sporazum Oslo II prvi put je potpisan u Tabi (na Sinajskom poluostrvu, Egipat) od strane Izraela i PLO 24. septembra 1995. a potom četiri dana kasnije 28. septembra 1995. od strane izraelskog premijera Yitzaka Rabina i predsjednika PLO-a Jasera Arafata, Predsjednika Bill Clinton, kao i predstavnika Rusije, Egipta, Jordana, Norveške i Evropske unije u Vašingtonu. Sporazum je zasnovan na temeljima inicijalnog Sporazuma Oslo I, zvanično zvanog Deklaracije principa o privremenim aranžmanima samouprave, koji su 13. septembra 1993. zvanično potpisali Izrael i PLO, sa premijerom Rabinom i predsjednikom Arafatom u Vašingtonu, DC, a zvanično su svjedočili SAD i Rusija. Ovim Sporazumom su zamijenjena tri ranija sporazuma i to: Sporazum iz Gaze - Jeriho ili sporazum iz Kaira od 4. maja 1994., Sporazum o pripremnom prenosu ovlaštenja i odgovornosti između Izraela i PLO od 29. avgusta 1994. I Protokol o daljnjem prenosu ovlaštenja i odgovornosti od 27. avgusta 1995. Sporazum iz Osla II se naziva privremeni sporazum jer je trebalo da bude osnova za naredne pregovore i preliminarne sporazum o eventualnom sveobuhvatnom mirovnom sporazumu. Nakon Osla II zaključeno je nekoliko dodatnih sporazuma, ali pregovori nisu donijeli konačni mirovni sporazum. Za implementaciju sporazuma iz Osla II i omogućavanje izraelskog povlačenja sa dijelova Zapadne obale, Izrael i

Yitzak Rabin i šef PLO-a Jaser Arafat. Potpisivanju su prisustvovali predsjednik SAD-a Clinton, kao i predstavnici Rusije, EU, Norveške, Egipta i Jordana. Sporazum je pozvao na uspostavu Palestinskog zakonodavnog vijeća i palestinske opšte izbore.¹⁷⁶ Sporazum Oslo II nije riješio suštinu sukoba te su namjerno odložena pitanja poput Jerusalema, palestinskih izbjeglica, izraelskih naselja, sigurnosti, voda i granice za pregovore o konačnom statusu koji bi trebalo da počnu do 1997. godine. Umjesto toga, Sporazum je tretirao "drugu fazu Palestinske samouprave" dijeljenjem Zapadne obale na tri zone (i Hebrona u dvije zone) i proširenje odgovornosti Palestinske samouprave u određenim oblastima kako bi se pokrila pitanja civilnog i stanja sigurnosti.¹⁷⁷

U području A, oko 3% okupirane Zapadne obale i Gaze, Palestinska samouprava je dobila civilnu i sigurnosnu kontrolu. U području B, oko 25% palestinskih teritorija, civilnu kontrolu je dobila Palestinska samouprava dok ostaje zajednička sigurnosna kontrola. Područje C je ostalo pod punom izraelskom kontrolom. Navedeno je da "ni jedna strana neće pokrenuti niti preduzeti bilo koji korak kojim će se promijeniti status Zapadne obale i pojasa Gaze u očekivanju ishoda pregovora o trajnom statusu".¹⁷⁸

Iako je Unija nastavila svoje aktivnosti i odgovornosti u okviru mirovnog procesa kao članica REDWG-a i posmatrač procesa, pokrenula je sveobuhvatnu politiku prema regionu Mediterana u nastojanju da poveća radijus svojih akcija. U skladu sa ovim ciljem, Unija je 27.-28. novembra 1995. pokrenula Barcelonski proces (Euro-Mediterranean Partnership - EUROMED). Cilj inicijative je bio da se konsoliduje trenutni mirovni proces i da se poboljša uloga Unije pružanjem različitih vidova saradnje u oblasti političkih, ekonomskih i socio-kulturnih odnosa sa zemljama regiona.¹⁷⁹ Izrael i Palestinska samouprava su bili uključeni na Konferenciji u Barceloni u novembru 1995.¹⁸⁰ Usvajanjem ovog Partnerstva, predstavnici zemalja članica Unije i zemalja Mediterana su se, naglašavajući strateški značaj Mediterana i ističući da ova inicijativa nije namijenjena da zamijeni druge aktivnosti i inicijative preduzete u interesu mira, stabilnosti i razvoja regiona, nego da doprinese njihovom uspjehu, složili da uspostave sveobuhvatno partnerstvo između učesnika partnerstva kroz ojačani politički

palestinske vlasti potpisali su niz sporazuma i protokola. Dokumenti su sadržavali recipročne odgovornosti, uključujući one koje se odnose na dalje povlačenje i sigurnost.

¹⁷⁶ Al-Fattal, Rouba, „The Foreign Policy of the EU in the Palestinian Territory“, str.9.

¹⁷⁷ Ibidem

¹⁷⁸ Heinrich Böll Stiftung, „20 Years Since Oslo: Palestinian Perspectives“ Perspectives, Political Analyses and Commentary from the Middle East & North Africa, Issue 5, December 2013, str.6. , <https://www.boell.de/en/2013/12/01/perspectives-5-20-years-oslo-palestinian-perspectives> (pristupljeno 24.06.2018.)

¹⁷⁹ Barcelona declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference - 27-28/11/95

¹⁸⁰ Ibidem

dijalog na redovnoj osnovi, razvoj ekonomske i finansijske saradnje i veći naglasak na društvenoj, kulturnoj i ljudskoj dimenziji, a to su tri aspekta Euro-mediteranskog partnerstva.¹⁸¹ Učesnici podržavaju realizaciju pravednog, sveobuhvatnog i trajnog mirovnog rješenja na Bliskom istoku zasnovanog na relevantnim rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a i principima navedenim u pozivu za Madridsku konferenciju o mirovnom procesu na Bliskom istoku (1991), uključujući princip „zemlja za mir“, sa svim onim što to podrazumijeva.¹⁸²

Sa objavljivanjem Barcelonskog procesa, Unija je uspostavila individualnu politiku prema mediteranskom regionu i pokrenula program MEDA kao instrument ekonomske i finansijske saradnje u okviru Euro-mediteranskog partnerstva. Pokrenut je 1996. (MEDA I), a izmjenjen 2000. godine (MEDA II). Kroz ovaj program EU je pružala finansijsku i tehničku pomoć zemljama na jugu Mediterana: Alžiru, Kipru, Egiptu, Izraelu, Jordanu, Libanu, Malti, u, Siriji, Tunisu, Turskoj i Okupiranim teritorijama Gaze i Zapadne obale.¹⁸³ Ovaj program je dobio finansijski paket od 4.685 miliona eura za period 1995.-1999., od čega je efektivno izvršeno 3,4 miliona eura. U periodu od 2000. do 2006. godine, u okviru MEDA II, izdvojeno je 5,3 miliona eura. MEDA je progresivno zamijenila sistem finansijskih protokola koji je dvadeset godina regulisao saradnju sa trećim mediteranskim zemljama. Program MEDA je napušten 2006.godine kada je stvoren Instrument evropskog susjedstva i partnerstva (European Neighbourhood And Partnership Instrument-ENPI) koji je stupio na snagu 1. januara 2007. godine.¹⁸⁴

Prvi izbori u Palestini održani su 20.januara 1996. za izbor predsjednika i Zakonodavnog vijeća Palestinske samouprave. Za predsjednika je izabran Jaser Arafat.¹⁸⁵ Period od 1996. do 1999. pokriva tri godine vladavine Netanjahu u Izraelu što je u mirovnom procesu značilo zabrinjavajući zastoj koji nije bio potpun samo zbog jakih američkih pritisaka na izraelsku vladu.¹⁸⁶ EU nikada nije uspjela da uravnoteži svoju političku ulogu u regionu sa ekonomskom. U oktobru 1996., Francuska, Italija i Španija pozvale su Evropsko vijeće u Dublinu da zatraže ulogu u mirovnom procesu na ravnopravnoj osovi sa Sjedinjenim Državama. Predlog nije imao nikakvog odziva s obzirom na neslaganje drugih zemalja

¹⁸¹ Ibidem

¹⁸² Ibidem

¹⁸³ The Council of the European Union, Council Regulation (EC) No 1488/96 of 23 July 1996 on financial and technical measures to accompany (MEDA) the reform of economic and social structures in the framework of the Euro-Mediterranean partnership, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996R1488&from=EN> (pristupljeno 01.02.2018.)

¹⁸⁴ MEDEA European Institute for Research and Mediterranean and Euro-Arab cooperation, Euro-Mediterranean cooperation (historical), MEDA Programme <http://www.medea.be/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/meda-programme/> (pristupljeno 01.12.2017.)

¹⁸⁵ Encyclopedia Of The Palestinians, Revised Edition Edited by Philip Mattar, Copyright © 2005, 2000, str.582.

¹⁸⁶ Musu, Constanza, „European Union Foreign Policy And The Middle East Peace Process: 1991-2002“ str.59.

članica, izraelsko neprijateljstvo i američko negodovanje. Mada je Francuska pozivala na veću političku ulogu Unije, EU nije bila u mogućnosti da prevede svoju ekonomsku moć u politički uticaj.¹⁸⁷ Umjesto toga, Vijeće je imenovalo posebnog izaslanika za mirovni proces. Odlukom Vijeća EU od 25. novembra 1996. Miguel Angel Moratinos je imenovan za specijalnog izaslanika EU za mirovni proces na Bliskom istoku na period od pet godina. Njegov mandat je bio:

- uspostaviti i održavati bliske kontakte sa svim stranama u mirovnom procesu, drugim zemljama u regionu, Sjedinjenim Državama i drugim zainteresovanim zemljama, kao i relevantnim međunarodnim organizacijama kako bi s njima radili na jačanju mirovnog procesa,

- da prati mirovne pregovore između strana i bude spreman da ponudi savjet EU, ako to strane zatraže,

- da daje doprinos, gdje je to potrebno, implementaciji međunarodnih sporazuma koji su postignuti između strana i da se diplomatski angažuje sa njima u slučaju nepoštivanja uslova tih sporazuma,

- da se konstruktivno angažuje sa potpisnicima sporazuma u okviru mirovnog procesa kako bi promovisao poštovanje osnovnih normi demokratije, uključujući poštovanje ljudskih prava i vladavine prava,

- da izvještava tijela Vijeća o mogućnostima za intervenciju EU u mirovnom procesu, i sprovođenju inicijativa EU i poslova EU koji se odnose na tekući mirovni proces na Bliskom istoku na najbolji način uključujući političke aspekte relevantnih razvojnih projekata EU,

- da prati aktivnosti obje strane koje bi mogle prejudicirati ishod statusa pregovora.¹⁸⁸

Uprkos vladavini Netanjahua u Izraelu u januaru 1997. potpisan je Protokol o premještanju u Hebronu¹⁸⁹, kojim je regulisano djelimično izmještanje izraelskih trupa iz grada i vremenski raspored budućih izmještanja na Zapadnoj obali.¹⁹⁰ Sljedeći sporazum potpisan tokom administracije Netanjahua je Memorandum rijeke Wye (The Wye River Memorandum)¹⁹¹ od 23. oktobra 1998. To je bio politički dogovoren sporazum za

¹⁸⁷ Hill, Christopher and Smith, Karen E., „European Foreign Policy: Key Documents“ str.299.

¹⁸⁸ The Council of the European Union, Council Joint Action 96/676/CFSP (25 November 1996), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996E0676&from=EN> (pristupljeno 30.01.2018.)

¹⁸⁹ Protocol Concerning the Redeployment in Hebron, January 17, 1997, <http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/protocol%20concerning%20the%20redeployment%20in%20hebron.aspx> (pristupljeno 29.01.2018.)

¹⁹⁰ Musu, Constanza, „European Union Foreign Policy And The Middle East Peace Process: 1991-2002“, str.73.

¹⁹¹ The Wye River Memorandum. October 23, 1998, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/IL%20PS_981023_The%20Wye%20River%20Memorandum.pdf (pristupljeno 18.06.2018.)

implementaciju Sporazuma iz Osla. Izrael se složio o daljem povlačenju sa palestinskih teritorija, a Palestinci su obećali preduzeti dodatne mjere sigurnosti, kao što je borba protiv terorističkih organizacija, zabrana ilegalnog oružja i sprečavanje podsticanja protiv Izraela.¹⁹²

Kao odgovor na pokušaj izraelske administracije da suspenduje Memorandum, Palestinska vlast je signalizirala jednostranu objavu palestinske države. Arafat je u nekoliko navrata izjavio da će proglasiti palestinsku državu pet godina nakon Sporazuma u Oslu, ako se ne postigne napredak. To je uzrokovalo zabrinutost u SAD-u i EU jer su takve jednostrane inicijative smatrane štetnim za cijeli mirovni proces.

Nakon ovakvog razvoja događaja Evropsko vijeće je 24. i 25. marta 1999. u Berlinu usvojilo zaključke o mirovnom procesu na Bliskom istoku u kojim su ponovljeni prethodni argumenti Unije za prava Palestinaca na samoopredjeljenje.¹⁹³ Šefovi država i vlada EU su potvrdili svoju podršku mirovnom procesu na Bliskom istoku koji odražava princip "zemlja za mir" i osigurava kolektivnu i individualnu sigurnost izraelskog i palestinskog naroda. U tom kontekstu EU je pozdravila odluku palestinske strane da potvrdi poništenje odredaba u Palestinskoj nacionalnoj povelji koja je zahtijevala uništavanje Izraela i potvrdi svoju posvećenost da prizna i živi u miru s Izraelom.

EU je izrazila zabrinutost zbog trenutnog zastoja u mirovnom procesu i pozvala strane da u potpunosti i odmah implementiraju Memorandum rijeke Wye. EU je takođe pozvala strane da ponovo potvrde svoje obaveze prema osnovnim principima uspostavljenim u okviru Madrida, Osla i kasnijih sporazuma, u skladu sa Rezolucijama 242 i 338 Vijeća sigurnosti UN-a.¹⁹⁴

Pozivajući na nastavak mirovnih pregovora, Unija je ponovo potvrdila da prava Palestinaca na samoopredjeljenje treba da se steknu u okviru pregovora: „Evropska unija poziva obje strane da se uzdrže od aktivnosti koje prejudiciraju ishod konačnog statusa pregovora i bilo koje aktivnosti suprotne međunarodnom pravu, uključujući sve aktivnosti vezane za naseljavanje i da se bore protiv podsticanja nasilja. Evropska unija ponovo potvrđuje stalno i neupitno palestinsko pravo na samoopredjeljenje uključujući i mogućnost države i raduje se ispunjavanju ovog prava. Poziva strane da se u dobroj vjeri trude da postignu dogovoreno rješenje na osnovu postojećih sporazuma, bez prejudiciranja ovog prava, koje nije predmet veta. Evropska unija je uvjerena da bi stvaranje demokratske, održive i

¹⁹² Ibidem

¹⁹³ Musu, Constanza „European Union Foreign Policy and The Middle East Peace Process: 1991-2002“, str. 75-76.

¹⁹⁴ Hill, Christopher and Smith, Karen E., „European Foreign Policy: Key Documents“, „Conclusions of the European Council in Berlin, 24–25 March 1999“, str. 316.

mirne suverene palestinske države na osnovu postojećih sporazuma i pregovora bila najbolja garancija za sigurnost Izraela i prihvatanje Izraela kao ravnopravnog partnera u regionu. Evropska unija izjavljuje svoju spremnost da u narednom periodu razmotri priznanje palestinske države u skladu sa osnovnim principima koji su gore navedeni.¹⁹⁵

Promjenom na političkoj sceni u Izraelu 1999. nakon što je vlada Ehuda Baraka došla na vlast i obavezala se da će nastaviti mirovni proces sa palestinskim vlastima, sukobljene strane su ponovo pokrenule mirovne pregovore. Potpisivanje Memoranduma u Sharm el-Sheikhu, Egipat, je uslijedilo u septembru 1999.¹⁹⁶ Sporazumom je regulisano povlačenje izraelskih snaga do 20. januara 2000., oslobađanje 200 palestinskih zatvorenika, početak izgradnje luke u Gazi i aranžmani za prolaz između Gaze i Zapadne obale. Sporazum je zatražio neposredno nastavak razgovora o konačnom statusu.¹⁹⁷

U cilju rješavanja najproblematičnijih pitanja mirovnog procesa američki predsjednik Bill Clinton je pozvao izraelskog premijera Ehuda Baraka i šefa Palestinske samouprave Jasera Arafata na sastanak u Camp David 11. jula 2000. Sastanak je završen 25. jula bez postignutog dogovora.¹⁹⁸ Tokom pregovora razmatrana su određena ključna pitanja, uključujući osjetljivo pitanje statusa Jerusalema i pravo na povratak palestinskih izbjeglica, ali niti jedno nije riješeno.¹⁹⁹ Samit je bio neuspješan pokušaj američkog predsjednika Billa Clintona da završi pregovore između Izraela i PLO-a direktnim raspravama o temama trajnog statusa. Pošto izraelski premijer Ehud Barak i predsjednik Palestinske samouprave Yasser Arafat nisu uspjeli da se dogovore o ključnim pitanjima, a izraelska ponuda sa nepovoljnim uslovima za Palestince je odbačena, SAD su otvoreno optužile Arafata za neuspjeh pregovora. Samit je bio loše pripremljen i nedostajala je osnova za pravi kompromis.²⁰⁰ Kao zaključak izdata je trilateralna izjava koja definiše dogovorene principe za vođenje budućih pregovora. U skladu sa dogovorenim izjavom:

1) Strane su se složile da je cilj njihovih pregovora da se okončaju decenije sukoba i postigne pravičan i trajni mir.

¹⁹⁵ The European Council, „Presidency Conclusions, Berlin European Council, 24 And 25 March 1999“, <https://www.consilium.europa.eu/media/21081/berlin-european-council-presidency-conclusions.pdf> (pristupljeno 08.01.2018.)

¹⁹⁶ Musu, Constanza, „European Union Foreign Policy And The Middle East Peace Process: 1991-2002“, str.73; Al-Fattal, Rouba, „The Foreign Policy of the EU in the Palestinian Territory“, str.16.

¹⁹⁷ Encyclopedia of the Palestinians, Revised Edition Edited by Philip Mattar, Copyright © 2005, 2000, str.243.

¹⁹⁸ Al-Fattal, Rouba, „The Foreign Policy of the EU in the Palestinian Territory“, str.17.

¹⁹⁹ Musu, Constanza, „European Union Foreign Policy And The Middle East Peace Process: 1991-2002“, str.77

²⁰⁰ Heinrich Böll Stiftung, „20 Years Since Oslo: Palestinian Perspectives“ Perspectives, Political Analyses and Commentary from the Middle East & North Africa, Issue 5, December 2013, str.6.

2) Dvije strane se obavezuju da nastave sa svojim naporima da zaključe sporazum o svim pitanjima trajnog statusa što je prije moguće.

3) Obje strane se slažu da su pregovori zasnovani na Rezolucijama Vijeća sigurnosti UN 242 i 338 jedini način da se postigne takav sporazum i one se obavezuju na stvaranje okruženja za pregovore bez pritisaka, zastrašivanja i prijetnji nasiljem.

4) Dvije strane shvataju važnost izbjegavanja jednostranih akcija koje predviđaju ishod pregovora i da će njihove razlike biti riješene samo pregovorima u dobroj vjeri.

5) Obje strane se slažu da Sjedinjene Države ostanu vitalni partner u potrazi za mirom i nastaviće da se bliže konsultuju sa predsjednikom Clintonom i sekretaricom Albright u narednom periodu.²⁰¹

Nakon neuspjeha pregovora o stalnom statusu u Camp Davidu 2000., kao i provokacija i incidenata od grupa i pojedinaca sa obje strane, izbila je Druga intifada koja je trajala do 2005. tokom koje je Izrael imao 1.036 žrtava. Na palestinskoj strani je bilo 3.592 mrtvih.²⁰² Zbog izbijanja Druge intifade izraelsko-palestinski odnosi i mirovni proces suočili su se sa još jednim izazovom. U takvim okolnostima tadašnji američki predsjednik Bill Clinton je u oktobru 2000. organizovao sastanak u Sharm el-Sheikhu i pored sukobljenih strana, tj. Izraela i Palestinske samouprave, pozvao Egipat, Jordan, UN i EU. Uspostavljanje komisije koja bi imala mandat davanja savjeta konfliktnim stranama bio je glavni rezultat Samita. Odlučeno je da će američki senator George Mitchell upravljati komisijom čiji članovi su Visoki predstavnik EU za ZVSP Javier Solana, ministar vanjskih poslova Norveške Thorbjorna Jaglanda, američki senator Warren B. Rudmana i predsjednika Turske Süleyman Demirel.²⁰³

U završnom izvještaju, poznatom kao Mitchellov izvještaj, Komisija je naglasila da Vlada Izraela i Palestinska samouprava treba da potvrde svoju posvećenost postojećim sporazumima i odmah provedu bezuslovni prekid nasilja. U duhu sporazuma i shvatanja iz Sharm el-Sheikha iz 1999. i 2000. godine, preporučeno je da Palestinska samouprava poduzme napore u cilju prevencije terorističkih operacija te kažnjavanje počinitelja, a da vlada Izraela obustavi aktivnosti izgradnje ilegalnih naselja.²⁰⁴

²⁰¹ Trilateral Statement on the Middle East Peace Summit at Camp David“, 25 July 2000,

http://www.mfa.gov.il/MFA/MFA-Archive/2000/Pages/Trilateral_20Statement%20on%20the%20Middle%20East%20Peace%20Summ.aspx (pristupljeno 31.01.2018.)

²⁰² Heinrich Böll Stiftung, „20 Years Since Oslo: Palestinian Perspectives“ Perspectives, Political Analyses and Commentary from the Middle East & North Africa, , Issue 5, December 2013, str.6.

²⁰³ Musu, Constanza, „European Union Foreign Policy And The Middle East Peace Process: 1991-2002“, str.78.

²⁰⁴ Sharm el-Sheikh: Fact-finding committee report (Also known as the Mitchel Report), http://www.ucdenver.edu/academics/internationalprograms/CIBER/GlobalForumReports/Documents/Mitchel_Report.pdf (pristupljeno 08.01.2018.)

U januaru 2001. Egipat je započeo poslednji pokušaj spasavanja mirovnog procesa i organizovao razgovore u Tabi (januar 2001.). Gotovo je postignut potpuni sporazum, ali je u Izraelu na izborima u februaru 2001.godine došlo do promjene vlasti, odnosno pobjede Likuda i izbora Ariela Sharona za premijera. Cijeli mirovni proces i cijeli Oslo mehanizam su došli u pitanje.²⁰⁵ Specijalni predstavnik EU za mirovni proces na Bliskom istoku, ambasador Moratinos i njegov tim nakon konsultacija sa izraelskim i palestinskim stranama prisutnim u Tabi u januaru 2001. su objavili radni dokument (EU Non-paper) koji skreće pažnju na obiman rad koji se ulaže u cilju rješenja statusnih pitanja kao što su teritorija, Jerusalem, izbjeglice i sigurnost, kako bi se pronašao način da se postignu zajedničke pozicije.²⁰⁶ U dokumentu je navedeno: „Dvije strane su se složile da će u skladu sa Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 242 linije od 4. juna 1967. biti osnova za granice između Izraela i države Palestine.“²⁰⁷

Nakon izbijanja Druge Intifade Evropsko vijeće se sastalo u Sevilji 21. i 22. juna 2002. godine i usvojilo Deklaraciju kojom je EU još jednom izričito izjavila da bi trajnom mirovnom rješenju trebala posredovati čitava međunarodna zajednica, kao i da će EU saradivati sa stranama u sukobu i sa partnerima u međunarodnoj zajednici, posebno sa SAD u okviru Kvarteta kako bi stvorili priliku za mir i pristojnu budućnost za sve ljude u regionu.²⁰⁸

U junu 2002. u Madridu je uspostavljen Kvartet za Bliski istok²⁰⁹ kojeg čine SAD, Rusija, UN i EU. Nastanak Kvarteta je predstavljao promjenu u učešću međunarodne zajednice u arapsko-izraelskom sukobu kojim su decenijama dominirale SAD. Kvartet je konstituisan u vrijeme široko rasprostranjenog osjećaja Palestinaca i drugih arapskih nacija da SAD nisu ispunile očekivanja u ulozi mirovnog posrednika i da bi ostali, posebno EU, trebali da igraju veću ulogu. Kvartet kao mehanizam odražava nekoliko osnovnih principa vanjske i sigurnosne politike EU, kao što je multilateralizam.²¹⁰ Uključivanje EU u Kvartet je bilo priznanje za sve veću političku ulogu EU u mirovnom procesu na Bliskom istoku. Osim toga Izrael počinje da prihvata EU kao aktivnog posrednika u mirovnom procesu, iako ne na nivou SAD-a.²¹¹

²⁰⁵ Khader, Bichara „The European Union and the Palestinian Question (1957-2013): soft diplomacy and hard realities“, str.14.

²⁰⁶ Eldar, Akiva, The Peace That Nearly Was at Taba, Ha'aretz, 14 February 2002, <https://www.haaretz.com/1.5279753> (pristupljeno 09.03.2018.)

²⁰⁷ Ibidem

²⁰⁸ The European Council, „Seville European Council, 21 And 22 June 2002, Presidency Conclusions“, <http://www.consilium.europa.eu/media/20928/72638.pdf> (pristupljeno 31.01.2018.)

²⁰⁹ Al-Fattal, Rouba, „The Foreign Policy of the EU in the Palestinian Territory“, str.20.

²¹⁰ House of Lords, European Union Committee, 26th Report of Session 2006–07, The EU and the Middle East Peace Process, 24.07.2007, str.33.

²¹¹ Ibidem 32

Istog mjeseca američki predsjednik George W. Bush je predložio Mapu puta za mir koju je podržao Kwartet. U Mapi je navedeno niz koraka koje dvije strane trebaju preduzeti u cilju konačnog rješenja sukoba 2005.²¹² Mapa puta poziva na dogovoreno rješenje koje će dovesti do “uspostave nezavisne, demokratske i održive palestinske države koja živi zajedno sa Izraelom i drugim susjednim zemljama u miru i sigurnosti”.²¹³ Mapa puta ili dogovoreni okvir za mir odražava jasniju posvećenost od Osla rješenju sa dvije države sa faznim i vremenskim aktivnostima koje trebaju sprovesti paralelno obje strane kako bi napredovale do međusobno dogovorenog rješenja za dvije države do 2005. godine. Od 2003. zvanična pozicija EU i Kwarteta je bila da olakšaju implementaciju Mape puta u fazama²¹⁴ koja je, inače, rano zastala zbog eskalacije neprijateljstava i nastanka nelegalnog naseljavanja od strane Izraela kao i palestinskih terorističkih napada.²¹⁵

Na sastanku Kwarteta u Vašingtonu 20. decembra 2002. kada su se generalni sekretar UN-a Kofi Annan, ruski ministar vanjskih poslova Igor Ivanov, danski ministar vanjskih poslova Per Stig Moeller, Visoki predstavnik EU za ZVSP Javier Solana i evropski komesar za vanjske poslove Chris Paten sastali sa američkim predsjednikom George W. Bushom, on je izrazio snažnu podršku nastojanjima Kwarteta i čvrstu posvećenost planu Kwarteta o viziji rješenja sa dvije države - Izraela i Palestine - koje živi jedna pored druge u miru i sigurnosti.²¹⁶ U zajedničkoj izjavi sa sastanka je naglašeno da će Kwartet nastaviti da ohrabruje sve strane u regionu da traže pravično, trajno i sveobuhvatno rešenje arapsko-izraelskog sukoba na osnovu temelja Madridske konferencije, načela „zemlja za mir“, Rezolucija Vijeća sigurnosti 242, 338 i 1397, sporazuma koje su prethodno postigle strane, kao i inicijative Saudijskog prestolonasljednika Abdullaha usvojene 2002. na Samitu Arapske lige u Bejrutu kojom je prihvaćen Izrael, kao susjed koji živi u miru i sigurnosti, u kontekstu sveobuhvatnog rješenja.²¹⁷ Naime, arapski lideri su na Samitu u Bejrutu objavili svoj poznati „Arapski mirovni plan“ kojim obećavaju normalizaciju svojih odnosa sa Izraelom u zamjenu za potpuno povlačenje sa okupiranih arapskih teritorija.

²¹² Heinrich Böll Stiftung, „20 Years Since Oslo: Palestinian Perspectives“ Perspectives, Political Analyses and Commentary from the Middle East & North Africa, Issue 5, December 2013, str.6.

²¹³ Khader, Bichara, „L'Europe et la question palestinienne (1957-2017) : l'acteur enchaîné“, str.18.

<http://paixjuste.lu/wp-content/uploads/2017/11/K.-Bichara-LUE-et-la-Palestine.pdf> (pristupljeno 02.01.2018.)

²¹⁴ House of Lords, European Union Committee, 26th Report of Session 2006–07, The EU and the Middle East Peace Process, 24.07.2007, str.11.

²¹⁵ Heinrich Böll Stiftung, „20 Years Since Oslo: Palestinian Perspectives“ Perspectives, Political Analyses and Commentary from the Middle East & North Africa, Issue 5, December 2013, str.7.

²¹⁶ Joint Statement by the Quartet December 20, 2002,

https://unsco.unmissions.org/sites/default/files/quartet_statement_-_20_december_2002.pdf, (pristupljeno 23.01.2018.)

²¹⁷ Ibidem

Kao sljedeću aktivnost EU u okviru mirovnog procesa na Bliskom istoku možemo navesti imenovanje 14. jula 2003.godine Marca Ottea za novog specijalnog predstavnika EU za mirovni proces na Bliskom istoku. On je u svojoj izjavi naveo da je postizanje sveobuhvatnog mira na Bliskom istoku od vitalnog značaja ne samo za region nego i za EU jer se radi o bliskim susjedima, tj. EU je samo na korak Bliskog istoka.²¹⁸ Iste godine 11.septembra EU je proglasila Hamas terorističkom organizacijom.²¹⁹ Međutim, Hamas će početkom 2006. doći na vlast u Palestini osvojivši 74 od 132 mjesta u palestinskom Zakonodavnom vijeću. Mahmud Abbas je ranije izabran za predsjednika Palestinske samouprave početkom 2005. godine nakon smrti predsjednika Jasera Arafata u novembru 2004. EU je snažno podržala održavanje demokratskih izbora, ali su njihov rezultat i formiranje vlade pod vodstvom Hamasa predstavljali veliki izazov.²²⁰ Međunarodna zajednica je odbila saradnju sa izabranom vladom i zatražila priznanje tri principa Kvarteta, tj. nenasilje, priznavanje prava Izraela na postojanje i prihvatanje postojećih sporazuma i obaveza.

Ovo je bio početak duboke podjele između Fataha i Hamasa koja je dovela do uspostavljanja dvije odvojene vlade u Palestinskoj samoupravi.²²¹

Od 2007. godine EU je aktivno podržala proces "Annapolis" koji je obavezao Izraelce i Palestince da izvrše obaveze iz Mape puta i postignu mirovni sporazum do kraja 2008. Iako su pregovori u okviru Annapolis procesa vođeni tokom 2008., sporazum nije postignut u dogovorenom roku. U novembru 2007. godine Unija je u Akcionoj strategiji za mir na Bliskom istoku izložila "niz načina kojima EU može podržati mirovni proces, uključujući pomoć Palestincima za izgradnju države i sveobuhvatno rješavanje konflikata na osnovu Arapske mirovne inicijative".²²² Da bi pratila kredibilni politički proces, EU se ovom Strategijom obavezala da će podržati strane u njihovim bilateralnim naporima, podržati Vladu SAD-a u njenim trenutnim naporima posredovanja, osigurati aktivnu angažovanost Kvarteta u okviru međunarodnih susreta, nastaviti saradnju s arapskim partnerima u vezi sa Arapskom mirovnom inicijativom i održavati visoki nivo potpore regiji i pratiti politički proces sa blagovremenim prelaskom na pružanje poskonfliktne podrške nakon sukoba. Samo neovisna, demokratska i održiva palestinska država može biti pouzdan susjed za Izrael. Napori EU će se stoga usredotočiti na pomaganje Palestini da izgradi državu, kao i na pružanje podrške tokom

²¹⁸ Al-Fattal, Rouba, „The Foreign Policy of the EU in the Palestinian Territory“, str.22.

²¹⁹ Ibidem

²²⁰ House Of Lords, European Union Committee, 26th Report of Session 2006–07, The EU and the Middle East Peace Process, 24.07.2007, str.17.

²²¹ Heinrich Böll Stiftung, „20 Years Since Oslo: Palestinian Perspectives“ Perspectives, Political Analyses and Commentary from the Middle East & North Africa, , Issue 5, December 2013, str.7.

²²² European External Action Service, „Middle East Peace Process“ 15 June 2016

prelaznog razdoblja. EU će prilagoditi svoje prioritete u svjetlu razvoja događaja u političkom procesu, radeći u partnerstvu s palestinskim vlastima, dok će se Izraelci i Palestinci morati suzdržati od mjera i odluka koje potkopavaju bilateralni proces i nastaviti napore na poboljšanju sigurnosti.²²³

U zaključcima Vijeća za vanjske poslove EU od 8. decembra 2009. EU je ponovo izrazila svoje stavove o rješenju palestinsko-izraelskog sukoba kada je konstatovano: „Vijeće EU ozbiljno zabrinjava nedostatak napretka u mirovnom procesu na Bliskom istoku. EU poziva na hitan nastavak pregovora koji će u dogovorenom vremenskom okviru dovesti do dvodržavnog rješenja sa državom Izrael i nezavisnom, demokratskom, susjednom i održivom državom Palestinom, koje će živjeti jedna pored druge u miru i sigurnosti. Sveobuhvatan mir, koji je osnovni interes strana u regionu i EU, mora se postići na osnovu relevantnih rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a, madridskih principa uključujući „zemlju za mir“, Mape puta, sporazumā koje su prethodno postigle strane i Arapske mirovne inicijative.“²²⁴ Treba napomenuti da se i ovjde radi o jednoj od niza verbalnih izjava EU koje nemaju praktične implikacije niti su donijele išta novo. Naime, sve mjere u skladu sa zaključcima od 8. decembra 2009.godine moraju imati saglasnost Izraela. Osim toga, EU nigdje ne navodi protumjere koje će poduzeti protiv Izraela zbog okupacije i aneksije, niti daje bilo kakv rok za vraćanje granica na stanje od prije 1967.²²⁵

Dana 29. novembra 2012. godine, neposredno prije usvajanja Rezolucije UN, Visoka predstavica EU je u svojoj izjavi o statusu države posmatrača nečlanice UN-a potvrdila da je EU više puta izrazila svoju podršku i želju da Palestina postane punopravni član UN-a kao dio rješenja za sukob. U izjavi se ističe da je EU dosljedno radila na unapređenju napora palestinske vlasti na izgradnji države te podsjećajući na Berlinsku deklaraciju iz marta 1999. Ponavlja se spremnost EU da prizna palestinsku državu kada za to dođe vrijeme. EU ponovo potvrđuje stav da su jasni parametri koji definišu osnovu za pregovore ključni elementi uspješnog ishoda, zajedno sa izbjegavanjem jednostranih mjera i djelovanja na terenu koji podrivaju povjerenje i održivost dvodržavnog rješenja. Navodi se da će EU aktivno raditi u okviru Kvarteta i sa međunarodnim partnerima u podršci naporima za suštinskim pregovorima

²²³ Statebuilding For Peace In The Middle East:An Eu Action Strategy, Joint paper by EU High Representative Javier Solana and EU Commissioner for External Relations Benita Ferrero-Waldner, S378/07, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/reports/97949.pdf (pristupljeno 05.07.2018.)

²²⁴ Council of the European Union, „Council Conclusions on the Middle East Peace Process , Foreign Affairs Council meeting“, Brussels, 8 December 2009, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/wgme/dv/200/200912/20091216councilcon081209_en.pdf (pristupljeno 01.02.2018.)

²²⁵ Mohammad, El-Sayed Selim, „The EU and the Arab-israeli conflict, In search of a new approach“, str.23.

u narednim mjesecima.²²⁶ Generalna skupština UN-a je svojom Rezolucijom 67/19 od 4. decembra 2012. unaprijedila status Palestine u UN-u u državu posmatrača nečlanicu kojom je „odlučila da odobri Palestini status države posmatrača nečlanice u UN-u, bez prejudiciranja stečenih prava, privilegija i uloge Palestinske oslobodilačke organizacije u Ujedinjenim nacijama kao predstavnika palestinskog naroda u skladu sa relevantnim rezolucijama i praksom.“²²⁷

Potrebno je naglasiti da je EU pored svoje deklarativne politike i finansijske pomoći u cilju postizanja sveobuhvatnog mira između Izraela i Palestine kroz multilateralne i bilateralne okvire nastojala da uspostavi okruženje koje pogoduje miru u regionu i podržavala regionalnu saradnju i integraciju putem EUROMED-a, ENP i UfM. U procesu postizanja ovih ciljeva koristila je razne instrumente, kao što su:

- 1) upravljanje sukobima, reforma sektora sigurnosti i policije i graničnih misija,
- 2) posredovanje u krizama igrajući ulogu posrednika u olakšavanju dijaloga među Izraelcima i Palestincima tokom Druge intifade i
- 3) rješavanje sukoba podstičući administraciju američkog predsjednika George W. Busha da usvoji Mapu puta i da ponovo pokrene rješavanje konflikta na Bliskom istoku kroz Kvartet za Bliski istok.²²⁸

Nakon potpisivanja Izraelsko-palestinskog sporazuma o kretanju i pristupu 2005. Godine Vijeće EU se složilo da bi bi „trebalo preuzeti predloženu ulogu treće strane. Zbog toga je odlučilo da pokrene misiju EU za pomoć na granici na prelazu Rafah između Gaze i Egipta pod imenom EUBAM Rafah. Cilj misije je pružiti prisustvo treće strane na prelazu Rafah kao doprinos njegovom otvaranju i djelovanju i izgradnji povjerenja između Vlade Izraela i Palestinske samouprave. Operativna faza misije počela je 24. novembra 2005.²²⁹ Nakon preuzimanja vlasti u pojasu Gaze od strane Hamasa, misija EUBAM Rafah je od 13. juna 2007.godine u stanju pripravnosti, spremna da započne sa implementacijom projekta. EUBAM je zadržao svoju punu operativnu sposobnost uprkos tome što je Hamas preuzeo vlast u pojasu Gaze. Dana 13. juna 2007. šef misije EUBAM proglasio je privremenu suspenziju operacija na prelazu Rafah. Tokom 19 mjeseci tokom kojih su posmatrači

²²⁶ European Union, Declaration by the High Representative on behalf of the European Union on the Middle East Peace Process, Brussels, 29 November 2012, 16079/2/12 REV 2, PRESSE 470,

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/cfsp/133902.pdf (pristupljeno 08.01.2018.)

²²⁷ United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 29 November 2012 67/19. Status of Palestine in the United Nations,

https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/67/19 (pristupljeno 18.06.2018.)

²²⁸ Al-Fattal, Rouba, „The Foreign Policy of the EU in the Palestinian Territory“, str.98.

²²⁹ European External Action Service, „EU Border Assistance Mission at Rafah Crossing Point (EUBAM RAFAH)“, September 2016, <http://www.eubam-rafah.eu/en> (pristupljeno 02.02.2018.)

EUBAM-a bili prisutni na terminalu preko njega je prešlo 443.975 putnika.²³⁰ Mandat misije je produžen do 30. juna 2018.²³¹

Druga inicijativa EU u Palestini bila je uspostavljanje Kancelarije za koordinaciju podrške palestinskoj policiji - EUPOL COPPS - 1. januara 2006. godine u cilju podrške reformi i razvoju policije u Palestini, jačanja i podrške sistemu krivičnog pravosuđa i poboljšanja interakcije tužilaštva i policije.²³² EUPOL COPPS je bila druga misija EU u Palestini u cilju jačanja zakona i reda i poboljšanja sigurnosti na okupiranim palestinskim teritorijama. U okviru misije, Unija pruža tehničku pomoć i obuku palestinskoj policiji da ojačaju svoje kapacitete za očuvanje demokratije i vladavine zakona na teritoriji.²³³ Preuzimanjem ove misije, Unija je doprinijela posvećenosti Palestinaca obavezama iz Mape puta. EU je, kao dio Kvarteta, posvećena pružanju podrške i olakšavanju implementacije Mape puta koja postavlja uzajamne korake izraelske vlade i palestinske vlasti u političkim, sigurnosnim, ekonomskim, humanitarnim i institucionalnim oblastima, što će rezultirati pojavom nezavisne, demokratske i održive palestinske države koja sa državom Izrael i drugim susjedima živi u miru i sigurnosti.²³⁴

U svjetlu ovih napora EU, može se zaključiti da su i EUBAM Rafah i EUPOL COPPS dodali sigurnosnu dimenziju civilnog prisustva Unije u regionu. Ove dvije misije treba posmatrati u kontekstu ukupne strategije EU za politički angažman i praktičnu pomoć stranama mirovnog procesa na Bliskom istoku. Njihovi ukupni ciljevi su doprinos izgradnji povjerenja i sprovođenje sporazuma između strana, posebno Sporazuma o kretanju i pristupu iz novembra 2005. u slučaju EUBAM-a, kao i izgradnji kapaciteta palestinske uprave da upravlja svojim vlastitim sigurnosnim izazovima.²³⁵ U kontekstu najnovijih dešavanja u palestinsko-izraelskom sukobu nakon što je u decembru 2017.godine predsjednik SAD-a Donald Trump proglasio Jerusalem za glavni grad Izraela, EU je ponovo dosljedno svojoj ranijoj politici odbila da preuzme aktivniju političku ulogu i angažman na iznalaženju rješenja

²³⁰ Ibidem

²³¹ Council of the European Union, „Political And Security Committee Decision extending the mandate of the Head of Mission of the European Union Border Assistance Mission for the Rafah Crossing Point“, EU BAM RAFAH, Brussels, 4 July 2017, 10325/17 EU BAM Rafah/1/2017) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017D1280&from=EN> (pristupljeno 02.02.2018.)

²³² European External Action Service, EUPOL COPPS, EU Coordinating Office for Palestinian Police Support, „EUPOL COPPS is the European Union Co-ordinating Office for Palestinian Police Support“, <http://eupolcopps.eu/en/content/what-eupol-copps> (pristupljeno 02.02.2018.)

²³³ Ibidem

²³⁴ The Council of the European Union, „Council Joint Action 2005/797/CFSP of 14 November 2005 on the European Union Police Mission for the Palestinian Territories“, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/palestinian_territories_0j_/palestinian_territories_0j_en.pdf (pristupljeno 02.02.2018.)

²³⁵ House of Lords, European Union Committee, 26th Report of Session 2006–07, The EU and the Middle East Peace Process, 24.07.2007, str.47.

sukoba koristeći kao izgovor svoju ulogu glavnog donatora Palestinskoj samoupravi, odnosno krijući se iza politike SAD-a čime je u stvari direktno odobrava i podržava.

Međunarodna donatorska grupa za Palestinu, Ad Hoc Komitet za vezu (AHLIC), sazvala je vanrednu sjednicu 31.januara 2018. na kojoj su Izraelci i Palestinci, partneri EU u regionu i međunarodnoj zajednici sjeli za isti sto nakon saopštenja američkog predsjednika Donalda Trumpa iz decembra 2017.godine kojom priznaje Jerusalem kao glavni grad Izraela. Tim povodom uoči sjednice Visoka predstavnica EU je govoreći o mirovnom procesu u kontekstu najnovijih dešavanja izjavila: "Ništa bez Sjedinjenih Država, ništa samo sa Sjedinjenim Državama." "Evropska unija - a ja to više puta naglašavam na razočarenje nekih - nema namjeru da ikoga zamijeni." "Mi jednostavno želimo da igramo svoju ulogu, punopravno, kao finansijski pomagači i donatori, ne samo palestinskoj vlasti i UNWRA-u, već i kao glavni trgovinski partner Izraela i kao politički igrač na Bliskom istoku u sukobu, preko Kvarteta, i kroz naše odlične odnose ne samo sa Norveškom već i arapskim partnerima koje imamo."²³⁶

EU i njene države članice su kolektivno najveći donator Palestini. Podrška EU Palestincima u 2017.godini je iznosila blizu 359 miliona eura, pokrivajući širok spektar oblasti, uključujući humanitarnu pomoć, izgradnju kapaciteta, demokratsku upravu i socio-ekonomski razvoj.²³⁷ EU jeste najveći donator Palestini, ali je istovremeno drugi najveći prodavač oružja Izraelu, odmah nakon SAD-a. Francuska je na vrhu liste prodaje oružja Izraelu, zatim slijede Njemačka i Britanija.²³⁸ Izdvajanje mnogo novca za Palestinsku samoupravu bez insistiranja na okončanju okupacije²³⁹ od strane Izraela je potpuno paradoksalno. Prema autorici Rosemary Hollis radi se o troškovima kojima se pokrivaju kontinuirana okupacija i „obuzdavanje“ nasilja u nedostatku rješenja sukoba.²⁴⁰ Drugim riječima, EU u stvari pomaže Palestincima da ostanu mirni kako bi se garantovala sigurnost okupatorskoj sili i jevrejskim naseljima. Ovaj stav ne dijele evropski zvaničnici, ali je široko

²³⁶ European External Action Service, „Remarks By HR/VP Federica Mogherini At The Joint Press Point Ahead Of The Extraordinary Session Of The International Donor Group For Palestine (Ad Hoc Liaison Committee, AHLIC)“ Bruxelles, 31/01/2018, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/39171/palestine-%E2%80%9Cwe-will-work-two-state-solution-our-partners%E2%80%9D-mogherini-says-ahead-meeting_en (pristupljeno 02.02.2018.)

²³⁷ European External Action Service, „Middle East Peace Process: „This Is Not Time To Disengage“ , Mogherini tells Abbas“, 22.01.2018. http://eueuropaeas.fpfis.slb.ec.europa.eu:8084/headquarters/headquarters-homepage/38555/middle-east-peace-process-not-time-disengage-mogherini-tells-abbas_en (pristupljeno 23.01.2018.)

²³⁸ Mohammad, El-Sayed Selim, „The EU and the Arab-israeli conflict, In search of a new approach“, str.24.

²³⁹ Al-Fattal, Rouba, „The Foreign Policy of the EU in the Palestinian Territory“, str.98.

²⁴⁰ Hollis, Rosemary „The basic stakes and strategy of the EU and Member States“ str.33.

zastupljen u arapskom javnom mišljenju.²⁴¹ Prema autoru Mohamadu El-Sayed Selim, profesoru političkih nauka na Univerzitetu u Kuvajtu, politika EU prema arapsko-izraelskom konfliktu je neujednačena i snažno naklonjena Izraelu. Političke izjave EU pokušavaju da umire Arape, dok obezbjeđuju Izraelu vrijeme da finalizira svoje planove na okpiranim teritorijama. Ekonomska pomoć EU Palestinskoj samoupravi služi istom cilju.²⁴²

EU jeste ponovo potvrdila svoju jasnu podršku dvodržavnom rješenju sa Jerusalemom kao glavnim gradom obje države i najavila povećani angažman sa stranama i sa regionalnim i međunarodnim partnerima uz podršku nastavljanju neposrednih pregovora.²⁴³ Politička deklarativna podrška EU je svakako važna i neophodna, ali nije dovoljna. EU bi trebala djelovati u skladu sa svojim izjavama kroz usvajanje konkretnih politika i mjera kako bi njeni deklarativni stavovi imali efekta.

Na zajedničkoj konferenciji za novinare održanoj 22.januara 2018.godine sa Visokom predstavnicom Federicom Mogherini u sjedištu EU u Briselu, palestinski predsjednik Mahmoud Abbas je pozvao članice EU da priznaju državu Palestinu.²⁴⁴

Nakon što je Jaser Arafat proglasio Palestinsku deklaraciju o nezavisnosti 1988. godine, određeni broj evropskih zemalja je priznao Palestinu čak i prije njenog osnivanja. Palestinu je do sada priznalo ukupno 137 država. Abbas je izrazio želju Palestinaca da pronađu novu formulu za pregovore kroz Kvartet i druge zemlje poput Japana ili Kine, ili da se uspostavi novi mehanizam uključivanja stalnih članica Vijeća sigurnosti UN-a, zajedno sa drugim zemljama. Palestinska samouprava izražava posvećenost pregovorima sa Izraelom pod uslovom da se odvijaju pod pokroviteljstvom međunarodnih aktera, ali ne Sjedinjenih Država, najavljujući kraj ekskluzivne uloge Amerikanaca u mirovnom procesu.²⁴⁵ Mada EU podržava dvodržavno rješenje i protivi se odluci američkog predsjednika Donalda Trumpa o Jerusalemu, neće moći da zamjeni Sjedinjene Države u mirovnom procesu jer se Evropljani nerado direktno uključuju na politički nivo pregovora²⁴⁶ krijući se iza SAD-a. Shadi Othman,

²⁴¹ Khader, Bichara, „The European Union and the Arab World: from the Rome Treaty to the Arab Spring“, str.42.

²⁴² Mohammad, El-Sayed Selim, „The EU and the Arab-israeli conflict, In search of a new approach“, str.24.

²⁴³ European External Action Service: „Federica Mogherini Speaks About Middle East Peace Process With Foreign Ministers Of Norway And Jordan“, Press Release, 08.01.2018, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/38060/federica-mogherini-speaks-about-middle-east-peace-process-foreign-ministers-norway-and-jordan_en (pristupljeno 05.02.2018.)

²⁴⁴ Meeting between Federica Mogherini, High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy and Vice-President of the EC, and Mahmoud Abbas, Palestinian President: welcome and joint press statement, Video snimak na: <https://ec.europa.eu/avservices/video/player.cfm?ref=1149575>, (pristupljeno 02.02.2018.)

²⁴⁵ Ibidem

²⁴⁶ Al-Fattal, Rouba, „The Foreign Policy of the EU in the Palestinian Territory“, str.98.

portparol Evropske komisije u Jerusalemu, kazao je za Al-Monitor, Pulse of the Middle East: "EU želi da igra veću ulogu u mirovnom procesu ne isključujući značajnu ulogu Vašingtona jer smatra da bi bio problem napraviti bilo kakav napredak u mirovnom procesu bez SAD-a."²⁴⁷

U nastavku ćemo navesti niz slučajeva nedosljednosti i primjene duplih standarda vanjske politike EU koji su potpuno suprotni načelima na kojima počiva EU kao što su ljudska prava i vladavina prava. U dokumentu kojeg je sačinilo 15 evropskih / međunarodnih humanitarnih i mirovnih organizacija taksativno je navedeno devet ključnih nedosljednosti u stavovima EU prema mirovnom procesu na Bliskom istoku. Uniji se spočitava to što:

- 1) nije podržala nezavisnu istragu o ratu u Gazi (decembar 2008-januar 2009),
- 2) nije istakla nezakonitost blokade Gaze,
- 3) je prestala kritikovati izraelsku izgradnju zida na okupiranim teritorijama od 2007.,
- 4) je odbacila ranije pozive da se ukine naseljavanje na okupiranim teritorijama,
- 5) nije pozvala Izrael da primjeni zakon nad naseljenicima koji počine nasilje,
- 6) je ćutla o unutarpalestinskim kršenjima ljudskih prava,
- 7) je ćutala o hiljadama palestinskih političkih zatvorenika u izraelskim zatvorima,
- 8) je uslovljavala angažovanje sa Palestincima, ali ne i sa Izraelcima i
- 9) nije pozvala na bilo kakva ograničenja za transfer oružja Izraelu.²⁴⁸

Uprkos okupaciji Palestine i blokadi Gaze od strane Izraela, u Izvještaju Evropske komisije o napretku Izraela u okviru Evropske politike susjedstva za 2014. godinu se navodi da su odnosi EU sa Izraelom ostali najrazvijeniji u regionu, uključujući značajan nivo trgovine i ekonomsku i naučnu saradnju.²⁴⁹ EU priznaje da Izrael ima pravo da se brani²⁵⁰, ali se navodi da razarajući efekat neprijateljstava u Gazi u 2014. godini na civilno stanovništvo postavlja značajne izazove vezane za odgovornosti Izraela na okupiranim teritorijama.²⁵¹ Ovdje

²⁴⁷ Al-Monitor, Pulse of the Middle East, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/01/abbas-europe-recognize-palestine-state.html> (pristupljeno 05.02.2018.)

²⁴⁸ EU's Position on the Middle East Peace Process: Key Inconsistencies, September 2009, Amnesty International EU Office, Broederlijk Delen (Belgium), CAFOD (England and Wales), CCFD Terre Solidaire (France), CIDSE Working Group on Palestine/Israel, Defence for Children International, Diakonia (Sweden), Euro-Mediterranean Human Rights Network, medico international (Germany), MS ActionAid Denmark, Oxfam International, Pax Christi International, Trócaire (Ireland), United Civilians for Peace (a coalition of Dutch organisations - Oxfam Novib, Cordaid, ICCO and IKV Pax Christi), War Child UK, <https://www.diakonia.se/globalassets/documents/diakonia/policy-and-advocacy/letters-to-decision-makers/090901-eu-peace-process-in-the-middle-east.pdf> (pristupljeno 11.02.2018.)

²⁴⁹ European Commission, High Representative Of The European Union For Foreign Affairs And Security Policy, „Joint Staff Working Document Implementation Of The European Neighbourhood Policy In Israel Progress In 2014 And Recommendations For Actions“, Brussels, 25.3.2015, Swd(2015) 72 final, http://ec.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/2015/israel-enp-report-2015_en. (pristupljeno 11.02.2018.)

²⁵⁰ Ibidem

²⁵¹ Ibidem

možemo primjetiti da EU nigdje eksplicitno niti implicitno ne pominje pravo Palestinaca na samoodbranu niti oslobođenje svojih teritorija od okupacije. U istom Izvještaju se navodi da EU konstantno podržava stav da je sadašnja situacija neodrživa, ali niti na jedan način ne pokušava da upotrijebi mehanizme uslovljavanja kako bi se ta situacija okončala.²⁵² Inače politika uslovljavanja (ili politika mrkve i štapa) koja može biti pozitivna i negativna, politička i ekonomska, ex ante i ex post ²⁵³ je vrlo prisutna u velikom broju ugovora koje EU potpisuje sa trećim zemljama, ali ne i sa Izraelom.

Početak 2018. godine izraelske vlasti su dale novi impuls planovima za izgradnju više od 1.000 novih kuća i objavili tendere za više od 800 kuća širom Zapadne obale što će dodatno ugroziti izgled budućeg palestinske države. Stav EU o izgradnji izraelskih naselja i srodnih aktivnosti je jasan i nije promijenjen. Bilo kakvo naseljavanje bilo gdje na okupiranim palestinskim teritorijama uključujući istočni Jerusalem po međunarodnom pravu je nelegalno i podriiva održivost rješenja na osnovu koegzistencije dvije države i perspektive trajnog mira. EU očekuje od izraelskih vlasti da preispitaju i ponište ove odluke.²⁵⁴ I to je sve. Izjava bez ikakve protumjere ili uslovljavanja u pogledu daljih odnosa između EU i Izraela, rokova izvršenja i sl. Sljedeći paradoks u odnosu EU prema Palestini nalazimo u Izveštaju o napretku zemlje za Palestinu za 2014. godinu gdje se navodi da su okolnosti u Palestini takve da svaka procjena mora uključiti napomenu koja će ukazati na jedinstveni kontekst okupacije, što očigledno nije idealno za reformu.²⁵⁵ Zatim se Palestini izdaje niz preporuka iz raznih društvenih oblasti, što je takođe paradoks sam po sebi da se zemlji koja je pod vojnom okupacijom postavljaju ini zahtjevi za reforme, dok je EU vrlo suzdržana u konkretnim političkim potezima i akcijama prema okupatoru na iznalaženju konačnog rješenja za okončanje okupacije.

Ovdje ćemo ukazati na neke primjere primjene duplih standarda od strane EU prema Izraelu. 2008. godine EU je odlučila da se sastanci sa Rusijom o novom sporazumu o partnerstvu odlažu do okončanja ruske vojne okupacije Gruzije (bar izvan Južne Osetije i

²⁵² Ibidem

²⁵³ Keukeleire, Stephan i Delreux, Tom, „The Foreign Policy of the European Union“, Palgrave Macmillan, London, 2014., str.205.

²⁵⁴ European External Action Service, „Déclaration de la porte-parole sur les dernières annonces faites par les autorités israéliennes concernant de nouvelles implantations“, Statements By The Spokesperson, 11.01.2018, http://eueuropaeas.fpfis.slb.ec.europa.eu:8084/headquarters/headquarters-omepage/38157/d%C3%A9claration-de-la-porte-parole-sur-les-derni%C3%A8res-annonces-faites-par-les-autorit%C3%A9s_en (pristupljeno 05.02.2018.)

²⁵⁵ European Commission, High Representative Of The European Union For Foreign Affairs And Security Policy, „Joint Staff Working Document Implementation Of The European Neighbourhood Policy In Palestine Progress In 2014 And Recommendations For Actions“, Brussels, 25.3.2015, SWD(2015) 71 final, http://ec.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/2015/enp-statistics-report-2014_en.pdf (pristupljeno 05.02.108.)

Abhazije), ali je sa druge strane 28. novembra 1995. godine EU dozvolila Izraelu da postane partner EU u okviru Euro-mediteranskog partnerstva. U to vrijeme izraelske trupe su držale okupirane dijelove Libana i Sirije i okupirane palestinske teritorije (Zapadna obala i Gaza).²⁵⁶ Jasno je da je EU u svojim odnosima sa Izraelom i Rusijom primjenila vrlo različite standarde. Kada bi se uslovi primjenjeni na Rusiju u septembru 2008. godine primenjivali na Izrael u novembru 1995. godine, odnosno da je EU dosljedna svojim proklamovanim i deklarativnim principima, odbila bi da stupi u pregovore sa Izraelom o postizanju partnerstva sve dok se sve izraelske trupe ne povuku sa svih teritorija koje su silom okupirale.²⁵⁷ Ovom prilikom možemo dodati da su evropske snage bile dio međunarodne koalicije formirane radi progona iračkih snaga iz Kuvajta, što znači da je za EU okupacija Kuvajta od strane Iraka kažnjiva, dok se okupacija Palestine od strane Izraela toleriše.²⁵⁸

Sljedeći primjer nedosljednosti vanjske politike EU nalazimo u Barcelonskoj deklaraciji kojom je uspostavljeno Euro-mediteransko partnerstvo, a koja obavezuje svoje potpisnike da "poštuju teritorijalni integritet i jedinstvo svakog od ostalih partnera"²⁵⁹ i niz drugih normi međunarodnog prava. Liban, Sirija i Izrael potpisali su Barcelonsku deklaraciju i postali partneri EU u novembru 1995. godine. U to vrijeme dijelovi Libana i Sirije (Golanska visoravan) bili su pod izraelskom vojnom okupacijom. Jasno je da Izrael nije 1995. godine "poštovao teritorijalni integritet i jedinstvo" svojih libanaskih i sirijskih partnera kada je potpisao Barcelonsku deklaraciju koja sadrži ovu obavezu. EU je uprkos kršenju Sporazuma o partnerstvu od strane Izraela u trenutku potpisivanja samog Sporazuma dozvolila Izraelu da postane partner EU.²⁶⁰ Od vitalne je važnosti da EU insistira na tome da Izrael ispunjava te obaveze. Ako Izrael odbije da to uradi, EU bi trebala okončati svoje sporazume sa tom zemljom.

EU je ušla u niz sporazuma sa Izraelom koji ih obavezuju da se pridržavaju općenito priznatih principa međunarodnog prava,²⁶¹ što sa Izraelom nije slučaj. Kao primjer se može navesti izgradnja nelegalnih naselja na okupiranim palestinskim teritorijama. Stav EU o izgradnji izraelskih naselja je poznat: bilo kakvo naseljavanje je po međunarodnom pravu

²⁵⁶ The European Union's Blind Eye, Ireland Palestine Solidarity Campaign, October 2008, str.4. http://www.ipsc.ie/docs/pdf/ipsc_eu_submission_2008.pdf (pristupljeno 02.01.2018.)

²⁵⁷ Ibidem

²⁵⁸ Khader, Bichara, The European Union and the Palestinian Question (1957-2013): soft diplomacy and hard realities, str.11.

²⁵⁹ Barcelona declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference - 27-28/11/95

²⁶⁰ The European Union's Blind Eye, October 2008, Ireland Palestine Solidarity Campaign, str.4.

²⁶¹ Ibidem

nelegalno.²⁶² EU je kontinuirano zatvarala oči pred tim kršenjima međunarodnog prava i uprkos tome kontinuirano unapređivala svoje odnose sa Izraelom.

Barcelonska deklaracija obavezuje potpisnike da "djeluju u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija".²⁶³ Član 2.4 Povelje UN-a nalaže da se članice UN-a u svojim međunarodnim odnosima suzdržavaju od prijetnje silom ili upotrebe sile koje su uperene protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti bilo koje države ili su na bilo koji način nespojive s ciljevima Ujedinjenih naroda.²⁶⁴ Član 25. Povelje zahtijeva od država članica da "prihvate i izvrše odluke Vijeća sigurnosti".²⁶⁵ Izrael krši preko 30 rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a izglasanih od 1968.godine kojima se traži djelovanje samo i jedino Izraela, tj.njihova implementacija ne zavisi od drugih zemalja, pregovora sa drugim zemljama i sl.²⁶⁶ Tim rezolucijama se zahtijeva između ostalog:

- 1) prestanak izgradnje jevrejskih naselja na okupiranim teritorijama, uključujući i Jerusalem, (Rezolucije: 446 od 22.03.1979., 452 od 20.07.1979., 465 od 01.03.1980.),
- 2) prekid aneksije Istočnog Jerusalema (Rezolucije: 252 od 21.05.1968., 267 od 03.07.1969., 271 od 15.09.1969., 298 od 25.09.1971., 476 od 30.06.1980., 478 od 20.08.1980.) i Golanske visoravni (Rezolucije: 497 od 17.12.1981.)
- 3) otvaranje svojih nuklearnih objekata inspekciji IAEA (International Atomic Energy Authority) (Rezolucija 487 os 19.06.1981.) .²⁶⁷

U Barcelonskoj deklaraciji se navodi da će se strane zalagati za Bliski istok kao zonu bez oružja za masovno uništenje, nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja i njihovih sistema isporuke. Pored toga, strane će razmotriti praktične korake kako bi sprečile proliferaciju.²⁶⁸ Vrlo je čudno da je EU aktivno vršila pritisak na Iran povodom nuklearnih aktivnosti ove zemlje, ali ne i na Izrael uprkos zahtjevu iz Sporazuma o partnerstvu za Bliski istok kao zoni

²⁶² European External Action Service, European Union, Office of the European Union Representative (West Bank and Gaza Strip, UNRWA), „Six-Month Report on Israeli settlements in the occupied West Bank, including East Jerusalem, (Reporting period January - June 2017),“ 15 December 2017, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_report_on_israeli_settlements_in_the_occupied_west_bank_including_east_jerusalem_january_-_june_2017.pdf (pristupljeno 18.06.2018.)

²⁶³ Barcelona declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference - 27-28/11/95

²⁶⁴ Charter Of The United Nations, <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> (pristupljeno 18.06.2018.)

²⁶⁵ Ibidem

²⁶⁶ Morrison, David, March 2010, „UN Security Council resolutions contravened by Israel“ http://www.david-morrison.org.uk/sadaka/briefings/BRIEFING-UN_Security_Council_resolutions_contravened_by_Israel.pdf (pristupljeno 18.06.2018.); Zunes, Stephen, 01.10.2002., United Nations Security Council Resolutions Currently Being Violated by Countries Other than Iraq, Foreign Policy In Focus, https://fpif.org/united_nations_security_council_resolutions_currently_being_violated_by_countries_other_than_iraq/ (prustupljeno 18.06.2018.)

²⁶⁷ The European Union's Blind Eye, October 2008, Ireland Palestine Solidarity Campaign, str.16.

²⁶⁸ Barcelona declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference - 27-28/11/95

bez oružja za masovno uništenje. 26 godina nakon izglasavanja Rezolucije 487 Vijeća sigurnosti UN-a Izrael još uvijek nije otvorio svoja nuklearna postrojenja IAEA, a EU ne vrši nikakav pritisak u tom pravcu.

Prema izvještaju organizacije Amnesty International za 2017.godinu o stanju ljudskih prava u svijetu 2017.godine, znači 50 godina od okupacije Palestine od strane Izraela i početka jedanaestogodišnje nelegalne blokade Gaze kojom se oko 2 miliona stanovnika podvrgava kolektivnom kažnjavanju i sve većoj humanitarnoj krizi, izraelske vlasti su intenzivirale širenje naselja i srodne infrastrukture na Zapadnoj obali, uključujući i Istočni Jerusalem, te strogo ograničile slobodu kretanja Palestinaca. Izraelske snage su nezakonito ubijale palestinske civile, uključujući i djecu, i nezakonito zatvarale u Izraelu hiljade Palestinaca sa okupiranih palestinskih teritorija, držeći ih na stotine u upravnom pritvoru bez optužbe ili suđenja. Mučenje i drugo zlostavljanje pritvorenika, uključujući i djecu, ostalo je prisutno i nekažnjivo. Izrael je nastavio rušiti palestinske domove na Zapadnoj obali i palestinskim selima unutar Izraela, prisilno iseljavajući stanovnike.²⁶⁹

Gore navedeno su pravi dokazi da je EU pratila neizvršavanje i kršenje obaveza od strane Izraela u partnerskim sporazumima između EU i Izraela i uprkos tome dosljedno unapređivala svoj odnos sa Izraelom, mada se radi o pitanjima od najveće važnosti za pravično rješenje sukoba na Bliskom istoku.

5. ARAPSKO PROLJEĆE

Iako je referenca i značenje "Arapskog proljeća" možda u određenoj mjeri postala očigledna, važno je definisati "Arapsko proljeće" u kontekstu ovog rada. Arapsko proljeće je bio niz antivladinih protesta, ustanaka i oružanih pobuna koji se proširio na Bliskom istoku početkom 2011. godine. Njihov relativni uspjeh i ishod ostaju veoma sporni. Termin "Arapsko proljeće" popularizirali su zapadni mediji početkom 2011. godine kao referencu na previranja u istočnoj Evropi 1989.godine nakon kojih zemlje bivšeg komunističkog bloka usvajaju demokratske političke sisteme s tržišnom ekonomijom. Događaji na Bliskom istoku nisu imali tako jasan ishod gdje, za razliku od komunističke Istočne Evrope 1989. godine, nije postojao konsenzus o političkom i ekonomskom modelu sa kojim treba zamijeniti postojeće

²⁶⁹ Amnesty International 2017/18, The State Of The World's Human Rights, London, 2018, <https://www.Amnesty.Org/En/Documents/Pol10/6700/2018/En/> (pristupljeno 25.02.2018.)

sisteme bilo da se radi o monarhijama poput Jordana i Maroka ili republikanskim režimima kao što su Tunis i Egipat. Egipat i Tunis su ušli u neizvjesni period tranzicije, Sirija i Libija su se uvukle u dugotrajni sukob, dok su bogate monarhije u Perzijskom zalivu ostale u velikoj mjeri pošteđene svih događanja. Prema definiciji iz Enciklopedije Britannica Arapsko proljeće je talas pro-demokratskih protesta i ustanaka koji su se desili na Bliskom istoku i sjevernoj Africi počevši od 2010. i 2011.godine protiv nekih od ukorjenjenih autoritarnih režima u regionu. Demonstranti koji su izrazili političke i ekonomske probleme suočili su se sa nasilnim represijama od strane sigurnosnih snaga njihovih zemalja.²⁷⁰ Upotreba termina "Arapsko proljeće" je ponekad kritikovana jer je previše pojednostavljen.

Priča o Muhamedu Bouaziziju je opće poznata. Čovjek, čija kolica za prodaju povrća su oduzeta u decembru 2010.godine, se spalio ispred Opštine u gradu Sidi Bouzid u Tunisu. Samospaljivanje Muhameda Bouazizija je pokrenulo niz demonstracija u njegovom rodnom gradu i cijelom Tunisu, a zatim diljem arapskog svijeta. Uprkos nasilnoj reakciji države u Sidi Bouzidu demonstracije su nastavile da jačaju i privlače sve veći broj mladih ljudi. Glavni uzrok demonstracija su bili korupcija i represivna politika predsjednika Zine El Abidine Ben Alija koji je bio primoran da napusti zemlju 14. januara 2011. godine nakon što su oružane snage odbile da se suprotstave demonstrantima. Parlamentarne izbore u oktobru 2011. su osvojili islamisti koji su ušli u koalicionu vladu sa manjim sekularnim partijama.

Arapsko proljeće je započelo u Tunisu, ali je prelomni događaj koji je zauvijek promjenio region bio pad predsjednika Egipta Hosnija Mubaraka, ključnog arapskog saveznika Zapada, inače na vlasti od 1980. godine. Masovni protesti u Egiptu su počeli 25. januara 2011., a Mubarak je bio primoran da podnese ostavku 11. februara, nakon što je vojska odbila da interveniše protiv mase zauzimanjem centralnog trga Tahrir u Kairu gdje su održavane najmasovnije demonstracije. Nakon pada Mubarakovog režima pojavile su se duboke pukotine u egipatskom društvu i podjele u novom političkom sistemu. Islamisti iz Stranke slobode i pravde osvojili su parlamentarne i predsjedničke izbore 2011. i 2012.godine. Za predsjednika Egipta na prvim demokratskim izborima izabran je Muhamed Mursi kao prvi predsjednik izabran na općim slobodnim izborima s više kandidata. S vlasti je skinut u državnom udaru egipatske vojske 3. jula 2013. godine nakon masovnih protesta širom Egipta. U međuvremenu, egipatska vojska i dalje je najjači politički igrač, a veliki dio starog režima ostaje na vlasti. Do trenutka kada je egipatski lider Hosni Mubarak podnio ostavku, veliki dijelovi Bliskog istoka su već bili u krizi.

²⁷⁰ Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/event/Arab-Spring> (09.06.2018.)

Libija je doživjela punu pobunu počevši od 17. februara 2011. Vlasti Libije pod vodstvom Muamera Gadafija pružile su mnogo više otpora u odnosu na režime u Egiptu i Tunisu čije rušenje je bio relativno brz proces. Do 20. februara, nemiri su se proširili na Tripoli. Dana 27. februara 2011. godine osnovano je Nacionalno prelazno vijeće za upravljanje područjem Libije pod nadzorom pobunjenika, a Francuska je postala prva država koja službeno priznaje Vijeće kao legitimnog predstavnika libijskog naroda. Jemenski lider Ali Abdullah Saleh je četvrta žrtva arapskog proljeća.²⁷¹ Predsjednik Saleh je potpisao sporazum o tranziciji 23. novembra 2011. godine složivši se da odstupi sa vlasti. Prelaznu vladu je predvodio potpredsjednik Abd al-Rab Mansur al-Hadi. Ostvaren je mali napredak ka stabilnom demokratskom poretku pošto su uz redovne napade Al-Qaide i separatizam na jugu plemenski sporovi i rušenje ekonomije zaustavili tranziciju. U decembru 2017.godine Ali Abdullah Saleh je ubijen u Sani. Bio je predsjednik 33 godine i preživio je promjene 2011. godine koje su potresle arapski svijet odstupajući sa vlasti nakon političkih pregovora, dok su autokrate u nekim drugim zemljama zbačene ili ubijene. Kasnije je on sam sarađivao sa pobunjenicima.²⁷² Protesti u Bahreinu, maloj monarhiji u Perzijskom zalivu, počeli su 15.februara 2011.godine, samo nekoliko dana nakon ostavke Mubaraka. Bahrein ima dugu istoriju napetosti između vladajuće sunitske kraljevske porodice i većinske šiitske populacije koja zahtijeva veća politička i ekonomska prava. Kraljevska porodica Bahreina spašena je vojnom intervencijom susjednih zemalja pod vodstvom Saudijske Arabije.²⁷³ Prvi veliki protesti u Siriji, multireligijskoj zemlji sa ključnim geopolitičkim položajem povezanoj sa Iranom, protiv represivnog republičkog režima počeli su u martu 2011. godine u provincijskim gradovima. Brutalnost režima izazvala je oružani odgovor opozicije, a do sredine 2011.godine počelo je stvaranje slobodne sirijske vojske. Do kraja 2011. godine, Sirija se uvukla u građanski rat između pobunjenika i snaga odanih Assadu. Obje strane imaju vanjske pristalice - Rusija podržava režim, dok Saudijska Arabija podržava pobunjenike. Daljoj eskalaciji sukoba doprinijele su regionalne sile Turska i Iran vodeći borbu za uticaj i interesne sfere u regiji. Sukob u Siriji traje i danas. Prema izvještaju organizacije Amnesty International do kraja 2017.g. sukob je uzrokovao smrt više od 400.000 ljudi, a raseljeno je

²⁷¹ Marcovitz, Hal., 2014., The Arab spring uprisings, ReferencePoint Press, str.67.

²⁷² The Washington Post, The death of Yemen's strongman sets the stage for even more chaos, by Ishaan Tharoor, December 5, 2017 https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/12/05/the-death-of-yemens-strongman-sets-the-stage-for-even-more-chaos/?noredirect=on&utm_term=.a1f6c2ae4800 (pristupljeno 25.02.2018.)

²⁷³ Marcovitz, Hal., 2014., The Arab spring uprisings, ReferencePoint Press, str.68.

više do 11 miliona ljudi u i van Sirije.²⁷⁴ Arapsko proljeće zahvatilo je i Maroko gdje je 20.februara 2011.godine hiljade ljudi demonstriralo u glavnom gradu Rabatu i drugim gradovima zahtijevajući veću socijalnu pravdu i ograničenje moći kralja Mohameda VI. Pokret je tražio kritične ustavne reforme, a ne revoluciju *per se*. Kralj je predložio ustavne amandmane kojim se odriče nekih svojih ovlaštenja i parlamentarne izbore koji su manje kontrolisani od strane kraljevskog dvora nego ranije. Predlaganjem novog, kontrolisanog ustava, monarhija je odigrala svoju posljednju kartu na pluralni i polu-liberalizovani autoritarni sistem.²⁷⁵ Ovi prijedlozi, kao i državna sredstva za pomoć porodicama sa niskim primanjima, ublažili su proteste, a mnogi Marokanci su bili zadovoljni kraljevim programom postepene reforme. Protesti u Jordanu su uzeli maha krajem januara 2011. Islamisti, ljevičarske grupe i aktivisti za mlade protestovali su protiv uslova života i korupcije. Slično kao i u Maroku, većina Jordanaca želi reforme umjesto ukidanja monarhije dajući kralju Abdullahu II prostor za djelovanje. Kao rezultat toga kralj je uspio smiriti proteste tako što je napravio neke kozmetičke promjene u političkom sistemu. Ekonomija zemlje je u veoma lošem stanju i nijedno od ključnih pitanja nije riješeno.

5.1. Uzroci Arapskog proljeća

2011.godina je diljem cijelog Bliskog istoka i sjeverne Afrike obilježena masovnim zahtjevima za promjene - za veću slobodu govora, oslobođenje od straha od državne represije, za transparentnost rada vlada, okončanje visokog nivoa korupcije, za više radnih mjesta i pravične mogućnosti zapošljavanja, za pravdu i ljudska prava, dostojanstvo i sigurnost. Stotine hiljada ljudi je izašlo na ulice Tunisa, Kaira, Bengazija, Sane i mnogih drugih gradova širom regiona tražeći promjene. Protesti su nastajali uprkos pogibiji velikog broja ljudi i represivnom odgovoru snaga sigurnosti.²⁷⁶

Arapski režimi su decenijama sjedili na demografskoj bombi. Prema Programu UN-a za razvoj, stanovništvo u arapskim zemljama se više nego udvostručilo između 1975. i 2005. na 314 miliona.²⁷⁷ U Egiptu, dvije trećine stanovništva je mlađe od 30 godina. Politički i ekonomski razvoj u većini arapskih država jednostavno nije mogao da prati rast broja

²⁷⁴ Amnesty International 2017/18, The State Of The World's Human Rights, London, 2018, <https://www.Amnesty.Org/En/Documents/Pol10/6700/2018/En/> (pristupljeno 25.02.2018.)

²⁷⁵ Sater, James N., „Morocco's “Arab” Spring“, web: Middle East Institute, Oct 1, 2011, <http://www.mei.edu/content/morocco%E2%80%99s-%E2%80%9Carab%E2%80%9D-spring> (pristupljeno 22.03.2018.)

²⁷⁶ Amnesty International Report 2012, The State of the World's Human Rights, London, 2012., str.41. <https://www.amnestyusa.org/files/air12-report-english.pdf> (pristupljeno 22.03.2018.)

²⁷⁷ Manfreda, Primoz. "10 Reasons for the Arab Spring.", Sep 1, 2017, <https://www.thoughtco.com/the-reasons-for-the-arab-spring-2353041> (pristupljeno 22.03.2018.)

stanovnika. Arapski svijet ima dugu istoriju borbe za političke promjene, od ljevičarskih grupa do islamističkih radikala. Protesti koji su započeli 2011. godine se ne bi mogli razviti u masovnu pojavu da nije postojalo rasprostranjeno nezadovoljstvo zbog nezaposlenosti i niskog životnog standarda. Kada su izbile pobune 2011. godine, egipatski lider Hosni Mubarak je bio na vlasti još od 1980. godine, tuniški Ben Ali od 1987. godine, dok je Muamer al-Kaddafi 42 godine vladao nad Libijom. Većina stanovništva je do 2011. godine bila pasivna u pogledu legitimiteta ovih režima i diktatura zbog straha od službi sigurnosti i očiglednog nedostatka bolje alternative ili straha od preuzimanja vlasti od strane islamističkih pokreta. Ekonomske poteškoće mogu se tolerisati ako ljudi vjeruju da postoji bolja budućnost ili postoji osjećaj da je bol barem donekle jednako raspoređen. To nije bio slučaj u arapskom svijetu gdje je samo mala elita široko rasprostranjenom korupcijom sakupljala bogatstva nezamisliva većini stanovništva koje je preživljavalo sa nekoliko dolara dnevno. Arapsko proljeće je za kratko vrijeme ujedinilo sekulariste i islamiste. Protesti su u početku bili uglavnom spontani i nisu bili povezani sa određenom političkom strankom ili ideološkom strujom, mada su ih u nekim zemljama najviše podržavali mladi i sindikati.²⁷⁸

Uloga društvenih medija (Facebook, SMS i sl.) u pokretanju protesta je bila značajna. Prvi masovni protest u Egiptu objavljen na Facebooku od strane anonimne grupe aktivista je za nekoliko dana uspio privući desetine hiljada ljudi. Socijalni mediji su se pokazali kao moćan alat za mobilizaciju koji je aktivistima pomogao da nadmaše policiju.

5.2. Rezultati Arapskog proljeća

Uticao Arapskog proljeća na Bliski istok bio je dubok, mada na mnogim mjestima njegov konačni ishod možda neće postati jasan za najmanje jednu generaciju. Protestima koji su se širom regiona desili početkom 2011. započeo je dugoročni proces političke i društvene transformacije obilježen političkim turbulencijama, ekonomskim teškoćama i sukobima. Najveće dostignuće Arapskog proljeća se ogleda u svrgavanju arapskih diktatora kroz narodnu revoluciju, a ne vojni udar ili stranu intervenciju, kao što je to bila norma u prošlosti. Do kraja 2011. godine vlade u Tunisu, Egiptu, Libiji i Jemenu bile su svrgnute narodnim revolucijama. Iako su se neki drugi autoritarni vladari uspjeli održati, njihove vlade su bile primorane na reforme, svjesne da korupcija, nesposobnost i policijska brutalnost više neće biti bezuslovno tolerisani. U arapskim društvima odmah na početku tranzicije u stabilne demokratske sisteme brzo su se pojavile duboke podjele u vezi sa novim ustavima i brzinom

²⁷⁸ Ibidem

reformi. U Egiptu i Tunisu društvo se podijelilo na islamističke i sekularne struje koje se bore za ulogu islama u politici i društvu. Postalo je jasno da je Arapsko proljeće uspostavilo dugotrajni period političke nestabilnosti, oslobađajući sve političke, društvene i vjerske podjele koje su bivši režimi uspijevali obuzdavati.

5.3. Odgovor EU na Arapsko proljeće

Arapsko proljeće je ponudilo Evropskoj uniji rijetku priliku da pokaže leadersku poziciju, da strateški vodi svoju politiku u svom južnom susjedstvu i da se dokaže kao koherentan, konzistentan i vjerodostojan akter. EU ima vitalne interese u arapskom svijetu. Kao odgovor na Arapsko proljeće EU je revidirala Evropsku politiku susjedstva (ENP) i uvela neke nove instrumente namijenjene za novonastalu situaciju. Ovo poglavlje govori o odgovorima EU na proteste u južnom susjedstvu obuhvatajući inicijalne reakcije EU te politiku EU prema pojedinim zemljama sa fokusom na Egipat, Siriju i Libiju. Prvi odgovor EU na događaje koji su se odvijali u regionu sjeverne Afrike i Bliskog istoka desio se 8. marta 2011. godine kao zajedničko saopštenje Komisije EU i Visoke predstavnice EU za vanjske poslove i sigurnosnu politiku, baronice Catherine Ashton. Saopštenje je nazvano "Partnerstvo za demokratiju i zajednički prosperitet sa južnim Mediteranom".²⁷⁹ Ovaj dokument o partnerstvu potvrdio je da događaji koji se odvijaju u našem južnom susjedstvu EU imaju „istorijske razmjere“ te da će imati duboke posljedice na region i "ostatak svijeta i posebno EU". Vis-à-vis tih istorijskih događaja u dokumentu se navodi da "EU ne smije biti pasivni posmatrač" i da treba preduzeti konkretne akcije kako bi se doprinijelo transformaciji susjedstva. "Verujemo da je sada vrijeme za kvalitativni korak naprijed u odnosima između EU i njenih južnih susjeda", navodi se u Saopštenju.²⁸⁰ Dokumentom su identifikovana tri elementa na kojima treba izgraditi Partnerstvo:

- 1) demokratska transformacija i izgradnja institucija,
- 2) jačanje partnerstva sa ljudima,
- 3) održivi i inkluzivni rast i ekonomski razvoj.²⁸¹

Saopštenjem je predložen novi pristup zasnovan na podsticanju na osnovu više diferencijacije. Ovaj pristup nazvan "više za više" (more for more) nagrađuje bržu reformu

²⁷⁹ European Commission, High Representative of the Union For Foreign Affairs and Security Policy, „Joint Communication to The European Council, The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions „A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with The Southern Mediterranean“, Brussels, 8.3.2011 , COM(2011) 200 final7, <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2011/EN/1-2011-200-EN-F1-1.Pdf> (pristupljeno 30.03.2018.)

²⁸⁰ Ibidem, str.2.

²⁸¹ Ibidem, str.3.

većom podrškom u smislu pomoći, trgovine i naprednog statusa.²⁸² Međutim, u politici „mrkve i štapa“ u partnerskim zemljama južnog Mediterana postoji nedostatak „posljednje mrkve“ tj.perspektive članstava u EU za te zemlje, za razliku od istočne Evrope 1989.godine. To svakako predstavlja slabost u procesu implementacije paketa podsticaja koje EU koristi da modulira svoju politiku uslovljavanja,²⁸³ iako EU ima i druge mrkve koje može ponuditi, kao što su trgovinske preferencije i liberalizacija viznog režima.²⁸⁴

Dva mjeseca kasnije Visoka predstavnica EU za vanjske poslove i sigurnosnu politiku je objavila "Novi odgovor na promjenljivo susjedstvo"²⁸⁵ kao sveobuhvatan pregled politike koji pokriva dvije dimenzije ENP prema jugu i istoku. Novi pristup ima za cilj:

1) pružiti veću podršku partnerima koji su angažovani na izgradnji duboke demokratije koja traje zato što je pravo glasa praćeno pravom na ostvarivanje slobodnog govora, formiranje konkurentnih političkih stranaka, pristup nepristrasnoj pravdi od nezavisnih sudija, sigurnost koju pružaju odgovorne policijske i vojne snage, pristup kompetentnoj i nekorumpiranoj državnoj službi - i drugim građanskim i ljudskim pravima koje mnogi Evropljani uzimaju zdravo za gotovo, kao što su sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti,

2) podržati inkluzivni ekonomski razvoj tako da susjedi EU mogu trgovati, investirati i rasti na održiv način, smanjivati socijalne i regionalne nejednakosti, otvarati radna mjesta za svoje radnike i povećati standard života za svoje ljude,

3) ojačati dvije regionalne dimenzije evropske susjedske politike koja pokriva istočno partnerstvo i južni Mediteran kako bi se mogle izraditi konzistentne regionalne inicijative u oblastima kao što su trgovina, energija, transport i migracije ili mobilnost dopunjujući i jačajući bilateralnu saradnju,

4) osigurati mehanizme i instrumente pogodne za ispunjavanje ovih ciljeva.²⁸⁶

²⁸² Khader,Bichara, „The European Union and the Arab World: from the Rome Treaty to the Arab Spring“str.35.

²⁸³ Balfour, Rosa, 2012, „EU Conditionality after the Arab Spring“, 16 PAPERS IEMed European Institute of the Mediterranean, Euromesco, 2012.,. str.19.

http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_2728_papersbalfour_for_euromesco16.pdf (pristupljeno 06.12.2016.)

²⁸⁴ Human Rights Watch, World Report 2012, Events of 2011, str.9.

<https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/wr2012.pdf> (pristupljeno 08.05.2018.)

²⁸⁵ European Commission, High Representative Of The European Union for Foreign Affairs and Security Policy, „Joint Communication to The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions, A New Response to a Changing Neighbourhood“, Brussels, 25/05/2011, Com(2011) 303, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0303&from=EN> (pristupljeno 30.03.2018.)

²⁸⁶ Ibidem str.2.

Novi odgovor je eksplicitno naglasio da "poslovanje kao i obično (business as usual) više nije opcija ako želimo da naše susjedstvo učinimo sigurnijim mjestom i zaštitimo naše interese".²⁸⁷

U cilju izgradnje Partnerstva za demokratiju i jačanja zajedničkog prosperiteta na južnom Mediteranu, EU će:

- preduzimati sveobuhvatne programe izgradnje institucija slične onima koji se provode sa istočnim partnerima,
- pokrenuti dijalog o migracijama, mobilnosti i sigurnosti sa Tunisom, Marokom i Egipatom (kao prvi korak ka Partnerstvu za mobilnost),
- jačati euro-mediteransku industrijsku saradnju,
- pokrenuti pilot programe za podršku poljoprivredi i ruralnom razvoju,
- fokusirati Uniju za Mediteran na konkretne projekte sa jasnim pogodnostima za stanovništvo regiona Sredozemlja,
- unaprijediti subregionalnu saradnju i
- poboljšati dijalog o politikama zapošljavanja i socijalne politike.²⁸⁸

EU će prilagođavati nivoe podrške EU partnerima u skladu sa napretkom u političkim reformama i izgradnjom „duboke demokratije“ koja uključuje:

- slobodne i poštene izbore,
- slobodu udruživanja, izražavanja i okupljanja i slobodnu štampu i medija,
- vladavinu zakona kojom upravlja nezavisno pravosuđe i pravo na pravično suđenje,
- borbu protiv korupcije,
- reformu sektora sigurnosti i sektora za provođenje zakona (uključujući policiju) i uspostavljanje demokratske kontrole nad oružanim i sigurnosnim snagama.²⁸⁹

U pismu Visoke predstavnice i Komesara za susjedstvo, koje je upućeno ministrima vanjskih poslova 27 zemalja, spominju se i osnovna ljudska prava: ukidanje smrtne kazne, sloboda vjeroispovjesti, nediskriminacija na osnovu pola ili seksualne orijentacije, nediskriminacija manjina, prava djeteta, ukidanje mučenja i ponižavajuće kazne.²⁹⁰

Dokumentom je predloženo uspostavljanje dva nova instrumenta za podršku ciljevima nove revidirane politike:

- Evropska zadužbina za demokratiju (European Endowment for Democracy) i

²⁸⁷ Ibidem str.5.

²⁸⁸ Ibidem str.16.

²⁸⁹ Ibidem str.3.

²⁹⁰ Balfour, Rosa, 2012, „EU Conditionality after the Arab Spring“, 16 PAPERS IEMed European Institute of the Mediterranean, Euromesco, 2012.,. str.21. fusnota 4

- Fond za civilno društvo (Civil Society Facility).²⁹¹

Uspostavljen je i treći instrument tzv.:

- SPRING (Support for Partnership, Reform and Inclusive Growth) program²⁹².

SPRING program i Instrument za civilno društvo usvojeni su istog dana 27. septembra 2011. Predviđeno je da pokrivaju tri područja identifikovana dokumentom „Partnerstvo za demokratiju i zajednički prosperitet“. Program SPRING bi se posebno fokusirao na podršku projektima i inicijativama vezanim za prvu i treću prioritetnu oblast, i to: demokratsku transformaciju i izgradnju institucija i održivi i inkluzivni rast i ekonomski razvoj, dok bi Instrument za civilno društvo imao za cilj, kako i ime kaže, jačanje druge prioritetne oblasti, a to je civilno društvo. Program SPRING se rukovodi principima "više za više" i "zajednička odgovornost". Cilj programa je da pruži grantove projektima koji imaju za cilj poboljšanje "osnovnih sloboda, demokratskog upravljanja, slobode udruživanja, izražavanja i slobode štampe i medija, javne uprave, vladavine prava i borbe protiv korupcije", dok će za održivi ekonomski rast podržavati "bolji regulatorni okvir za poslovanje, povećan broj malih i srednjih preduzeća, kao i smanjenje unutrašnjih socijalnih i ekonomskih razlika.“ Budžet programa SPRING iznosio je 350 miliona eura za period 2011.-2012., a program se finansira iz Instrumenta evropskog susjedstva i partnerstva (ENPI).²⁹³ Fond za civilno društvo je imao budžet od 22 miliona eura za period 2012.-2013., a finansirao se iz Instrumenta evropskog susjedstva i partnerstva (ENPI). Sredstva Fonda za civilno društvo dostupna su zemljama istočnog partnerstva i zemljama južnog Mediterana. Tri glavna cilja ovog instrument su:

- 1) jačanje kapaciteta civilnog društva putem razmjene dobre prakse i obuke,
- 2) jačanje nedržavnih aktera kroz podršku regionalnim i državnim projektima i
- 3) promovisanje inkluzivnog pristupa reformama povećanjem učešća nedržavnih aktera u dijalogu nacionalnih politika i implementaciji bilateralnih programa.²⁹⁴

U novembru 2012. godine usvojena je još jedna inicijativa za jačanje konsolidacije "duboke demokratije". „Evropska zadužbina za demokratiju“ imala je samo 6 miliona Eura na raspolaganju. Podrška je bila namijenjena nekonvencionalnim akterima kao što su blogeri, novinari, nevladine organizacije i političke partije u egzilu. Zadužbina je kreirana kao

²⁹¹ European Commission, High Representative Of The European Union for Foreign Affairs and Security Policy, „Joint Communication to The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions, A New Response to a Changing Neighbourhood“, Brussels, 25/05/2011, Com(2011) 303, str.4.

²⁹² European Commission, EU response to the Arab Spring: the SPRING, MEMO/11/636, Brussels, 27 September 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-636_en.htm (pristupljeno 30.03.2018.)

²⁹³ Ibidem

²⁹⁴ European Commission, EU response to the Arab Spring: the Civil Society Facility, MEMO/11/638 Brussels, 27 September 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-638_en.htm (pristupljeno 30.03.2018.)

nezavisna nevladina organizacija koja bi organizovala konferencije, seminare, publikacije, događaje, umrežavanja, kurseve, obuke.²⁹⁵

Autor Bichara Khader, profesor na Katoličkom univerzitetu u Leuvenu u Belgiji, je primjetio da se niti u jednom od dva navedena dokumenta EU izdata kao odgovor na „Arapsko proljeće“ (prvi dokument ima 16, a drugi 21 stranu) nigdje ne spominje „arapski svijet, arapska mladost ili arapski identitet“. Profesor Khader to smatra čudnim s obzirom da je upravo Arapsko proljeće podstaklo EU na objavu oba dokumenta. Geografske odrednice područja na kojem se desilo Arapsko proljeće su "južno susjedstvo" ili "južni Mediteran", iako Jemen i Bahrein ne pripadaju ni jednom ni drugom području. Samo neke zemlje, kao što su Egipat i Tunis, pomenute su po imenu. Autor dodaje da ovo nije trivijalan propust. Pored ove napomene, prof.Khader dodaje da su tri glavna cilja oba saopštenja ipak ostala 3M - novac, tržište, mobilnost (money, market, mobility) te stoga teško da se može govoriti o novom odgovoru, odnosno novom pristupu.²⁹⁶

5.4. Egipat

EU je imala dugogodišnje dobre odnose sa egipatskim režimom za vrijeme predsjednika Hosnija Mubaraka. Ova dugogodišnja veza je ugrožena protestima iz 2011.godine koji su doveli do njegovog svrgavanja i slobodnih izbora nakon kojih je Muslimansko bratstvo preuzelo vlast. Kada su u januaru 2011. izbili protesti, zvaničnici SAD-a i EU su prvobitno izrazili opreznu podršku pravima demonstranata na slobodu okupljanja i izražavanja i kritikovali nasilje. Kako su protesti rasli, njihova podrška zahtjevima demonstranata je postajala jača i na kraju su pozvali Mubaraka da odstupi.²⁹⁷

U februaru 2011. godine nekoliko dana nakon kolapsa režima Mubaraka, Visoka predstavica za vanjske poslove i sigurnosnu politiku je u Kairu razgovarala o budućnosti zemlje sa privremenom vladom.²⁹⁸ U julu 2012.godine je ponovo otputovala u Kairo da se sastane sa prvim demokratski izabranim predsjednikom u istoriji Egipta, dr.Muhamedom Mursijem. Tim povodom je izjavila da su "predsjednički izbori bili glavna prekretnica u

²⁹⁵ European Parliament, Library Briefing Library of the European Parliament, „European Endowment for Democracy: hopes and expectations,“ 30/04/2013, http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130458/LDM_BRI%282013%29130458_R_EV1_EN.pdf (pristupljeno 30.03.2018.)

²⁹⁶ Khader,Bichara, „The European Union and the Arab World: from the Rome Treaty to the Arab Spring“ str.33-34.

²⁹⁷ Human Rights Watch, World Report 2012, Events of 2011, str.551-552.

²⁹⁸ Ashton, Catherine, Remarks by HR/VP Catherine Ashton at the end of her visit to Egypt, SPEECH/11/117, 22.February 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-11-117_en.htm (pristupljeno 09.05.2018.)

tranziciji Egipta u demokratiju. EU i evropski narodi iskreno podržavaju mirnu i urednu tranziciju u civilnu i demokratsku vladu u Egiptu".²⁹⁹

Predsjednik Mursi je bio vrlo optimističan zbog čvršćih odnosa sa EU. Izrazio je želju da ojača odnose između EU i Egipta i da EU postane glavni partner Egipta. Ovo potvrđuje i njegova prva posjeta Briselu u septembru 2012. Mursi je otišao u Brisel sa konkretnim planovima koje je EU pozdravila. Nakon posjete predsjednik Evropske komisije Jose Manuel Barroso je na konferenciji za novinare rekao: "Izuzetno smo zadovoljni uvjerenjima koje je danas dao predsjednik Mursi u vezi sa nepokolobljivom posvećenošću Egipta demokratiji i vladavini prava i odbrani osnovnih prava i sloboda za sve Egipćane bez obzira na njihov pol ili vjeru, dostojanstvo svakog čovjeka."³⁰⁰ Najavio je uspostavu Radne grupe između EU i Egipta uključujući institucije EU, države članice i međunarodne finansijske institucije. Formiranje Radne grupe je bilo planirano za 14. i 15. novembar 2012.³⁰¹ Na taj dan Radna grupa se sastala u Kairu. To je bio najveći skup između EU i Egipta, a imao je za cilj obnavljanje i jačanje investicija. Radnom grupom su predsjedavali Visoka predstavnica i egipatski ministar vanjskih poslova. Na sastanku je odobren paket pomoći Egiptu od 6.4 milijarde US dolara, od čega je najmanje 900 miliona dolara bilo uslovljeno dobrim upravljanjem.³⁰² Ovim skupom je započela nova era u odnosima između EU i novog Egipta. Komentarišući događaj Ashton je rekla: "Protekla dva dana potvrđuju da je EU glavni partner Egipta u njegovoj istorijskoj tranziciji. Predstavlja novu vrstu evropske diplomatije, mobilizirajući svu imovinu EU i radeći s javnim i privatnim sektorom."³⁰³ Učesnici EU bili su predstavnici Evropske službe za vanjsko djelovanje, Evropskog parlamenta, Evropske komisije, Evropske investicione banke, Evropske banke za obnovu i razvoj i država članica.³⁰⁴ Opipljivi ishodi ove Radne grupe nisu dobili odgovarajuće vrijeme za realizaciju. Demokratska transformacija u Egiptu, koju je podržala Unija, postigla je bar neke od svojih ciljeva. To je bio jasan korak ka prihvatanju vrijednosti Unije. Sa druge strane, ekonomski

²⁹⁹ European Commission, Remarks of High Representative/Vice-President Catherine Ashton following her meeting with President Morsi, MEMO/12/588, Cairo, 19 July 2012

³⁰⁰ European Commission, Statement by President Barroso following his meeting with Mr Mohamed Morsi, President of Egypt, Brussels, 13 September 2012, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-12-602_en.htm?locale=en, (pristupljeno 31.03.2018.)

³⁰¹ Ibidem

³⁰² Human Rights Watch, World Report 2013, Events of 2012, str.536., https://www.hrw.org/sites/default/files/wr2014_web_0.pdf (pristupljeno 08.05.2018.)

³⁰³ European Union, EU-Egypt Task Force agrees major package of economic and political assistance for Egyptian transition, Brussels, 14 november 2012, A 516/12, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/dmas/dv/taskforce-econ-polassistance_/taskforce-econ-polassistance_en.pdf (pristupljeno 10.04.2018.)

³⁰⁴ European Union, EU-Egypt task force fact sheet, Brussels, 14 November 2012, A 515/12, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/dmas/dv/task_force_fact_sheet_/task_force_fact_sheet_en.pdf, (pristupljeno 10.04.2018.)

učinak zemlje se pogoršavao što je izazvalo nove proteste koji će na kraju dovesti do puča protiv Mursija, kao i ponovnu instalaciju vojne diktature pod vođstvom Abdel Fattah Al-Sisija, bivšeg generala Hosnija Mubaraka.³⁰⁵ Vojnim državnim udarom od 3. jula 2013. je srušen izabrani predsjednik i njegova vlada. Prva reakcija iz EU je došla od Catherine Ashton. U izjavi o situaciji u Egiptu objavljenoj 14. jula 2013. godine naglasila je da vojska mora prihvatiti i poštovati ustavni autoritet civilne vlasti te istakla važnost održavanja demokratskih izbora u najkraćem mogućem roku. Izjavila je da svi politički pritvorenici moraju biti oslobođeni te da "mirni protesti moraju biti dozvoljeni i zaštićeni od strane vlasti".³⁰⁶ Od pada Mursija relativna autonomija Visoke predstavnice da vodi autonomnu vanjsku politiku EU prema Egiptu, kao što je to činila tokom predsjedništva Mursija, je sužena. Novi trend je bio u skladu s interesima država članica. Kako Evropsko vijeće zajedno s Vijećem jednoglasno određuje političku agendu Unije, ruke Visoke predstavnice su postale vezane. To je dovelo do legitimizacije diktature Al-Sisija jer ni zaključci niti rezolucije nisu sankcionirali represivne mjere koje je preduzela nova egipatska vlada.³⁰⁷ Povratak na diktaturu u ljeto 2013. godine bio je u suprotnosti sa proklamovanim principima i načelima Unije jer su vladavina prava, demokratija i slobodni i pošteni izbori ukinuti novim režimom. Predsjednik Mursi je bio zatvoren, a Muslimansko bratstvo zabranjeno. Došlo je do svrgavanja islamske vlade i njene zamjene sekularnom vladom. Režim je politički prihvaćen u Evropi. Državni udar je osigurao ekonomske kanale između Egipta i država članica EU,³⁰⁸ odnosno nastavljeno je sa poslovanjem kao i obično (business as usual) suprotno najavama iz revidirane Evropske politike susjedstva.

Od jula 2013. godine zaključci Vijeća sve manje su se odnosili na ponovno uspostavljanje demokratije i poštovanje ljudskih prava te su se fokusirali na pitanja sigurnosti i stabilnosti. Al-Sisi je posjetio Italiju, Francusku, Njemačku, Ujedinjeno Kraljevstvo da razgovara o pitanjima sigurnosti i ekonomije. Evropska unija je kroz svoje međuvladine procese donošenja odluka podržala cilj zemalja članica EU da politički stabilizuju zemlju dodjelom ekonomskih grantova. Prodaja oružja i finansijski grantovi režimu od strane evropskih država članica EU stvaraju snažne veze sa vladajućom elitom protiv koje su se

³⁰⁵ Eyes on Europe, The EU in Egypt: supporting a dictatorship or ensuring stability?, 24 mars, 2017, <http://eyes-on-europe.eu/supporting-a-dictator-or-stability-in-egypt/> (pristupljeno 10.04.2018.)

³⁰⁶ European Union, Declaration by the High Representative Catherine Ashton, on behalf of the European Union, on the situation in Egypt, Brussels, 14 July 2013, 12306/1/13 REV 1, PRESSE 331, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/138072.pdf (pristupljeno 10.04.2018.)

³⁰⁷ Eyes on Europe, The EU in Egypt: supporting a dictatorship or ensuring stability?, 24 mars, 2017

³⁰⁸ Ibidem

Egipćana pobunili 2011.godine.³⁰⁹ Međutim, između opcije islamske države i trenutnih vladajućih elita, izbor nije bio težak.

Na sastanku Vijeća za vanjske poslove od 22. jula 2013.godine raspravljalo se o zadnjim događajima u Egiptu i reakciji EU. Vijeće je ponovilo svoju duboku zabrinutost zbog situacije u Egiptu i pozdravilo nedavnu i blagovremenu posjetu Visoke predstavnice Kairu. Vijeće je ponovilo da borba za demokratiju treba ostati centralna tema i pozvalo sve političke snage da se sada angažuju u procesu pomirenja i izgradnje povjerenja za dobrobit zemlje i njenu demokratsku budućnost uključujući i održavanje demokratskih izbora u najkraćem mogućem roku.³¹⁰

Egipatske snage sigurnosti su napale su pro-Mursijeve demonstrante 14. avgusta 2013. godine i ubile ih na stotine. U izvještaju Human Rights Watch organizacije za 2014.godinu govoreći o vansudskim ubijanjima i mučernjima je navedeno da se dana 27.jula 2013. policija sukobila sa pristalicama Muslimanske braće ubivši 95 demonstranata. Mnogi od njih su zadobili hitac u glavu i grudi. 14.avgusta 2013. policija je nasilno rastjerala proteste pripadnika Muslimanske braće na Trgu Rabia al-Adawiya i Trgu al-Nahda u Kairu, ubivši do 1.000 ljudi, prema premijeru Hazemu Beblawy. Mali broj demonstranata na Trgu Rabia al-Adawiya je odgovorio policiji pučnjavom ubivši sedam policajaca.³¹¹

Vijeće EU za vanjske poslove se sastalo 21. augusta 2013. godine kako bi razgovaralo o pogoršanju situacije u Egiptu, ali su ministri vanjskih poslova EU propustili da ukažu na masakr na Trgu Rabia Al Adawiya u Kairu od 14.avgusta 2013.godine i imenuju žrtve namjernog ubijanja i ranjavanja oko hiljadu ljudi, osim što je izražena velika zabrinutost i poziv svim stranama na dijalog. To znači da su počinioci i žrtve jednostavno izjednačeni. U zaključcima se između ostalog samo navodi da EU najjasnijim mogućim izrazima osuđuje svaki čin nasilja te da vjeruje da su nedavne operacije egipatskih snaga sigurnosti bile nesrazmjerne i rezultirale neprihvatljivo velikim brojem smrti i povreda.³¹² Vijeće je jedino odlučilo da "suspenduje izvozne dozvole za Egipat za opremu koja se može koristiti za

³⁰⁹ (1) Eyes on Europe, The EU in Egypt: supporting a dictatorship or ensuring stability?, 24 mars, 2017, (2) Karasik, Theodore, „Sisi’s visit to Europe: More than meets the eye“ Al Arabiya English, Middle East 30 November 2014, <https://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2014/11/30/Sisi-s-visit-to-Europe-More-than-meets-the-eye.html> (pristupljeno 09.05.2018.)

³¹⁰ Council of the European Union, 12584/13, Presse 339, Press Release, 3254th Council meeting Foreign Affairs, Brussels, 22 July 2013, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/138317.pdf (pristupljeno 10.04.2018.)

³¹¹ Human Rights Watch, World Report 2014, Events of 2013, str.533., https://www.hrw.org/sites/default/files/wr2014_web_0.pdf (pristupljeno 09.04.2018.)

³¹² Council of the European Union, Council conclusions on Egypt, Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 21 August 2013, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/september/tradoc_151710.pdf (pristupljeno 10.04.2018.)

unutrašnju represiju³¹³, ali nije poduzelo bilo kakve druge mjere.³¹⁴ Iako je EU suspendovala vojni izvoz u Egipat u avgustu 2013.godine, u septembru iste godine francuski ministar vanjskih poslova Laurent Fabius je rekao da je "uvjeren" da će se saradnja između zemalja povećati "u područjima koja utiču na sigurnost".³¹⁵ U septembru 2013.godine Vijeće za ljudska prava u Ženevi je propustilo da poduzme kolektivnu akciju u vezi sa Egiptom, mada su neke zemlje Egipat označile kao zemlju kojom se treba baviti.³¹⁶

Naredni događaji koji su obilježili politički život Egipata su hapšenja od 30. decembra 2013.godine kada je egipska policija uhapsila četiri novinara Al-Jazeera, uključujući šefa ureda TV mreže u Kairu Mohameda Fadela Fahmya i bivšeg dopisnika BBC-a Petera Grestea. Dva druga uposlenika Al-Jazeera su identifikovana od strane mreže kao Baher Mohamed i snimatelj Mohamed Fawzy.³¹⁷ Hapšenja su predstavljala jasan udar na slobodu medija i izražavanja. U junu 2014. egipatsko pravosuđe je izvršilo šokantni udar na princip slobodnog govora pošto su tri uhapšena novinara Al-Jazeera osuđena između sedam i deset godina zatvora zbog optužbi za pomaganje teroristima i ugrožavanje nacionalne sigurnosti. Sudija je takođe izrekao desetogodišnje kazne britanskim novinarima Sue Turton i Dominic Kane i holandskoj novinarki Rena Netjes, koji nisu bili u Egiptu, ali su osuđeni u odsustvu.³¹⁸

U januaru 2014.godine održan je referendum o novom ustavu. Prema podacima koje je zvanično objavila Izborna komisija više od 98% učesnika je glasalo za odobrenje novog ustava.³¹⁹ Uprkos opreznoj liberalizaciji u nekoliko ograničenih oblasti novi ustav iz januara 2014. godine u Egiptu ne predstavlja novi demokratski iskorak. Proces usvajanja nije bio inkluzivan. Javne konsultacije koje su dovele do referenduma bile su selektivne i slabe. Prema posmatračkim misijama referendumska kampanja je u potpunosti iskrivljena u korist glasanja "da".³²⁰ I pored kontroverzi koje su pratile usvajanje ustava, to nije spriječilo Ashton da ga

³¹³ Ibidem

³¹⁴ Human Rights Watch, World Report 2014, Events of 2013, str.538.

³¹⁵ Human Rights Watch, World Report 2015, Events of 2014, str.211., https://www.hrw.org/sites/default/files/wr2015_web.pdf (pristupljeno 10.04.2018.)

³¹⁶ Human Rights Watch, World Report 2014, Events of 2013, str.538.

³¹⁷ Greenslade, Roy, „Four Al-Jazeera journalists arrested in Egypt for broadcasting 'false news',“ The Guardian International Edition, Mon 30 Dec 2013, <https://www.theguardian.com/media/greenslade/2013/dec/30/journalist-safety-egypt> (pristupljeno 13.04.2018.)

³¹⁸ Kingsley, Patrick, „Al-Jazeera journalists jailed for seven years in Egypt“, The Guardian International Edition, Cairo, 23 Jun 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/23/al-jazeera-journalists-jailed-seven-years-egypt> (pristupljeno 13.04.2018.)

³¹⁹ Kingsley, Patrick, Egypt's new constitution gets 98% 'yes' vote, The Guardian, International Edition, Cairo, 18.01.2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/jan/18/egypt-constitution-yes-vote-mohamed-morsi> (pristupljeno 13.04.2018.)

³²⁰ Meyer-Resende, Michael, Egypt: In-Depth Analysis Of The Main Elements of The New Constitution, European Union, European Parliament, Directorate General For External Policies, 2014., http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/433846/EXPO-AFET_NT%282014%29433846_EN.pdf (pristupljeno 10.04.2018.)

podrži.³²¹ U tom duhu Vijeće je zanemarilo pitanja demokratije i osnovnih sloboda, a umjesto toga koncentrisalo se na očuvanje stabilnosti zemlje koja legitimira vojnu diktaturu. Tako zaključkom Vijeća za vanjske poslove od 10. februara 2014. godine "EU najjače osuđuje terorističke napade na Sinaju i drugim dijelovima Egipta u kojima je ubijen ili ranjen veliki broj civila i pripadnika snaga sigurnosti. Nijedan razlog ne može opravdati terorističko nasilje. EU potvrđuje svoju posvećenost podršci stabilnosti i sigurnosti u Egiptu."³²²

Na poziv Komiteta za predsjedničke izbore Arapske Republike Egipat, EU je uputila misiju za posmatranje izbora. Misiju je vodio glavni posmatrač Mario David, član Evropskog parlamenta iz Portugala. Osnovni tim od deset izbornih analitičara stigao je u Kairo 18. aprila. Tim je analizirao političke, izborne i pravne aspekte vezane za izborni proces. Grupa od 30 dugoročnih posmatrača je stigla u Egipat 25. aprila.³²³ U Izvještaju posmatračke misije EU na predsjedničkim izborima 26.-27. maja 2014. se navodi da je "poštovanje slobode udruživanja, okupljanja i izražavanja ostalo područje za zabrinutost" i da je policija koristila "neproporcionalnu silu protiv mirnih demonstranata".³²⁴ Misija je izdala kratkoročne i dugoročne preporuke egipatskim vlastima za održavanje budućih izbora u skladu sa međunarodnim standardima demokratskih izbora.

U kontekstu revidirane Evropske politike susjedstva prioriteta partnerstva između EU i Egipta su usvojeni na Vijeću za pridruživanje EU-Egipat u julu 2017.³²⁵ Iako svi elementi Sporazuma o pridruživanju ostaju na snazi, prioriteta partnerstva zajednički definirani između EU i Egipat mijenjaju Akcioni plan i važiće za period 2017.-2020. Nova Evropska politika susjedstva, koju je Vijeće EU usvojilo u novembru 2015. podstiče stabilizaciju, sigurnost i prosperitet u skladu sa Globalnom strategijom za vanjsku i sigurnosnu politiku EU. U tom

³²¹ (1) Delegation of EU to Turkey, Statement by EU High Representative Catherine Ashton on the Constitutional Referendum in Egypt, 01/21/2014, <https://www.avrupa.info.tr/en/eeas-news/statement-eu-high-representative-catherine-ashton-constitutional-referendum-egypt-3324> (pristupljeno 10.04.2018.)

(2) ahramonline, Ashton voices support to Egyptians ahead of constitutional referendum, Ahram Online, Sunday 12 Jan 2014 <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/0/91388/Egypt/0/Ashton-voices-support-to-Egyptians-ahead-of-consti.aspx> (pristupljeno 10.05.2018.)

³²² Council of the European Union, Council Conclusions On Egypt, Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 10 February 2014, <http://www.consilium.europa.eu/media/28977/140971.pdf> (pristupljeno 10.04.2018.)

³²³ European External Action Service, EU election observation mission to Egypt in 2014, 20/04/2014, https://eeas.europa.eu/topics/election-observation-missions-euoms_en/23909/EU%20election%20observation%20mission%20to%20Egypt%20in%202014 (pristupljeno 11.04.2018.)

³²⁴ European Union, Election Observation Mission, Arab Republic Of Egypt, Final Report, Presidential Election, 26/27 maj 2014., http://www.eods.eu/library/eucom-egypt2014-final-report_en.pdf (pristupljeno 11.04.2018.)

³²⁵ Council of the European Union, NOTE from General Secretariat of the Council to Delegations, Relations with Egypt - European Union's position for the Association Council's seventh meeting (Brussels, 25 July 2017), Brussels, 25 July 2017, <https://www.consilium.europa.eu/media/23523/st11505en17.pdf> (pristupljeno 13.04.2018.)

kontekstu, zajednički dogovoreni partnerski prioriteti (2017.-2020.) imaju za cilj rješavanje zajedničkih izazova sa kojima se suočavaju EU i Egipat, promovisanje zajedničkih interesa i garantovanje dugoročne stabilnosti na obje strane Mediterana.³²⁶ Uprkos nedostacima istaknutim u Izvještaju Evropske komisije o odnosima između Unije i Egipta,³²⁷ prema izvještaju Human Rights Watch-a za 2017.godinu Vijeće nije dovoljno ukazalo na važnost pitanja ljudskih prava u usvojenim revidiranim partnerskim prioritetima.³²⁸

Evropski instrument za susjedstvo (ENI), kojim upravlja Generalna direkcija za pregovore o susjedstvu i proširenju, ključni je finansijski instrument EU za saradnju sa Egiptom za period 2014.-2020. On zamjenjuje Instrument evropskog susjedstva i partnerstva (ENPI) koji je korišten za period 2007.-2013. Ostali izvori finansiranja su tematski programi, fokusirajući se na primjer na ljudska prava i civilno društvo.³²⁹ Pomoć EU Egiptu uglavnom se realizuje putem godišnjih akcionih programa zemalja koje se finansiraju svake godine u okviru ENI-a. Znatan dio sredstava EU dostupnih Egiptu se kanališe preko Instrumenta za investicije u susjedstvu. Egipat ima koristi i od ENI programa regionalne i susjedske saradnje, kao i EU Fonda za hitne slučajeve za stabilnost i rješavanje osnovnih uzroka neregularnih migracija i raseljenih lica u Africi. Ovim Fondom podrške regionu Sjeverne Afrike upravlja Generalna direkcija za susjedstvo i pregovore o proširenju.³³⁰ Uprkos navedenim aktivnostima EU u cilju unapređenja odnosa sa Egiptom, bilateralna saradnja država članica, koja ponekad nije bila harmonizirana sa proklamovanim principima i načelima EU, se intenzivno razvijala.

Tako je tokom 2015.godine Al-Sisi posjetio Berlin, Pariz i London. U julu je Francuska počela isporuku Egiptu 24 borbena aviona tipa Rafale, koji su kupljeni u februaru, a u septembru 2015.godine Egipat je kupio dva francuska vojna broda Mistral.³³¹ U aprilu 2016. tokom posjete Kairu predsjednik Francuske, François Hollande, je potpisao projekat izgradnje vojnog telekomunikacionog satelita, proširenja metroa u Kairu, finansiranje vjetroparka i solarne elektrane. U junu 2016.godine Francuska je isporučila Egiptu prvi od

³²⁶ European External Action Service, Egypt and EU, 11 May 2016, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/1156/egypt-and-eu_en (pristupljeno 10.05.2018.)

³²⁷ European Commission, High Representative Of The Union For Foreign Affairs And Security Policy, Joint Staff Working Document, Report On EU-Egypt Relations In The Framework Of The Revised ENP, Brussels, 13.7.2017, Swd(2017) 271 Final, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/2017_report_on_eu-egypt_relations_2015-2017.pdf (pristupljeno 13.04.2018.)

³²⁸ Human Rights Watch 2018, Events of 2017, str.194., https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/201801world_report_web.pdf (pristupljeno 10.04.2018.)

³²⁹ European Commission, European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations, Egypt, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/countries/egypt_en (pristupljeno 13.04.2018.)

³³⁰ Ibidem

³³¹ Human Rights Watch, World Report 2016, Events of 2015, str.232., <https://www.hrw.org/world-report/2016> (pristupljeno 10.04.2018.)

dva nosača helikoptera tipa Mistral kao dio egipatske kupovine oružja od Francuske, koja je uključivala i fregatu FREMM klase, četiri korvete klase Gowind i 24 borbena aviona Rafale. Hollande je na konferenciji za novinare rekao da je pokrenuo pitanja o ljudskim pravima, posebno slučaj Erica Langa, nastavnika iz Francuske ubijenog u zatvorskoj ćeliji u Kairu 2013. godine.³³² Egipat je platio prvi od dva napredna vojna broda iz Francuske milijardu dolara (692 miliona funti). Nosači helikoptera Mistral originalno su napravljeni za Rusiju, ali je ugovor bio otkazan tokom 2014. godine zbog sukoba u istočnoj Ukrajini. Prvi brod, koji je dobio ime po bivšem predsjedniku Egipta Gamalu Abdelu Naseru, predat je na ceremoniji u zapadnoj Francuskoj. Brod Gamal Abdel Nasser se zvao Vladivostok prije nego što je iz ruskih ruku prešao u egipatske. Drugi brod, Anwar Sadat, stiže u Egipat u septembru.³³³

Velika Britanija je 2017.godine javno podržala napore vlada Egipta u borbi protiv terorizma na Sinaju, uprkos masovnim kršenjima prava koja su povezana sa ovom inicijativom, te nije reagovala zbog šire krize u oblasti ljudskih prava u Egiptu.³³⁴ U septembru iste godine Italija i Egipat su ponovo razmijenili ambasadore uprkos neriješenom slučaju mučenja i ubistva italijanskog doktora nauka Giulio Regeni 2016. godine.³³⁵ Njemačka kancelarka Angela Merkel je posjetila Kairo u martu 2017., a u aprilu je Parlament Njemačke odobrio Sporazum o sigurnosti sa Ministarstvom unutrašnjih poslova Egipta koji je imao slabe odredbe o ljudskim pravima i rizikovao da od njemačkih vlasti napravi saučesnika u postupcima tortura u Egiptu. Kasnije u oktobru njemačka vlada je otkazala obuku za egipatsku policiju u borbi protiv kibernetičkih krivičnih djela uz obrazloženje da se vještine mogu "koristiti za druge grupe".³³⁶ Ministar odbrane Francuske Sylvie Goulard i ministar vanjskih poslova Jean-Yves Le Drian posjetili su Kairo početkom juna 2017. da razgovaraju o "vojnoj i sigurnosnoj saradnji". Nijedan ministar nije javno iznosio komentare o pitanjima ljudskih prava. Nakon sastanka u Parizu sa predsjednikom Al-Sisijem 24.oktobra 2017. francuski predsjednik Emmanuel Macron je odbio da kritikuje stanje ljudskih prava u Egiptu pozivajući se na poštovanje državnog suvereniteta i borbu za poraz terorističkih grupa.³³⁷ Francuski predsjednik Emmanuel Macron je tada izjavio da nije na njemu da "drži predavanje" Egiptu o građanskim slobodama, ali je rekao svom gostu Abdelu Fattah Al-Sisiju da je jačanje ljudskih prava u njegovom interesu. Organizacije za zaštitu ljudskih prava

³³² Human Rights Watch 2017, Events of 2016, str.239-240., https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2017-web.pdf, (pristupljeno 10.04.2018.)

³³³ BBC News, Egypt warship: First French-made Mistral ship handed over, 2 June 2016, <http://www.bbc.com/news/world-europe-36433948> (pristupljeno 13.04.2018.)

³³⁴ Human Rights Watch 2018, Events of 2017, str.194.

³³⁵ Ibidem

³³⁶ Ibidem

³³⁷ Ibidem

optužile su Francusku pod Macronom da zatvara oči na sve veće kršenje slobode od strane Al-Sisijeve vlade kako se približavaju predsjednički izbori 2018.godine.³³⁸

Treći predsjednički izbori u Egiptu nakon pada Mubaraka održani su krajem marta 2018.g. Abdel Fattah Al-Sisi, bivši komandant egipatske vojske, osvojio je gotovo sve glasove. Američki predsjednik Donald Trump "iskreno" mu je čestitao na reizboru, nakon što su objavljeni konačni rezultati po kojima je Al-Sisi osvojio 97 posto glasova.³³⁹ Italijanski predsjednik Sergio Mattarella je uputio čestitke Al-Sisiju na izbornoj pobjedi. U poruci se kaže: "Uvjeren sam da će Egipat u narednim godinama postići važne reforme i razvoj u političkoj, ekonomskoj i društvenoj oblasti kako bi se zadovoljile težnje prijateljskog egipatskog naroda. Egipat i Italija su blisko povezani kroz velike odnose na svim poljima i na svim nivoima".³⁴⁰ Čestitke zvaničnika EU nisu zabilježene. S obzirom da je ovo Al-Sisijev drugi mandat, trebali bi da ulože napore da pronađu način u poslovanju s njim kako bi sugerirali da se ne slažu s njegovim pristupom vladanju Egiptom, mada rade zajedno na područjima od obostranog interesa.³⁴¹

5.5. Sirija

Rat u Siriji kao jedna od najgorih humanitarnih kriza sa kojom se svijet suočava od Drugog svjetskog rata ima razarajuće i tragične posljedice po zemlju i njeno stanovništvo. 13 miliona Sirijaca ima potrebu za humanitarnom pomoći u Siriji, a 5 miliona Sirijaca je napustilo zemlju.³⁴² Takođe ima ogroman destabilizirajući uticaj na širi region i globalno, kroz raseljavanje ljudi, širenje terorizma, pogoršavanje političkih odnosa. EU ima širok pristup u svom odgovoru na sirijsku krizu fokusirajući svoje napore na područja u kojima može dopuniti aktivnosti država članica. Njen cilj je da se okonča sukob i omogući sirijskim ljudima da žive u miru u svojoj zemlji. Opređeljenje EU da pomogne u uspostavi mira u regionu je prikazano kroz strateške dokumente:

- Strategija EU za Siriju (april 2017.) i

³³⁸ REUTERS World News, Macron avoids 'lecturing' Egypt on rights, Sisi defends his record , , 24.10.2017, <https://uk.reuters.com/article/uk-france-egypt/macron-avoids-lecturing-egypt-on-rights-sisi-defends-his-record-idUKKBN1CT2M3> (pristupljeno 13.04.2018.)

³³⁹ AL JEZEERA BALKANS, Al-Sisi izabran za predsjednika s 97 posto glasova, , 02.04.2018., <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/al-sisi-izabran-za-predsjednika-s-97-posto-glasova> (pristupljeno 13.04.2018.)

³⁴⁰ World leaders congratulate President El-Sisi on winning second term, NILE TV International, Kairo, 02.04.2018. <http://www.nileinternational.net/en/?p=94708> (pristupljeno 13.04.2018.)

³⁴¹ Dworkin, Anthony, „Europe and the Egyptian election: Do not congratulate“, European Council of Foreign Affairs, 27.03.2018, http://www.ecfr.eu/article/commentary_europe_and_the_egyptian_election_do_not_congratulate (pristupljeno 14.04.2018.)

³⁴² Council of the European Union, Syria: Council response to the crisis <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/syria/> (pristupljeno 18.04.2018.)

- Regionalna strategija EU za Siriju i Irak, kao i prijetnju ISIL-a / Da'esh³⁴³ (mart 2015.).

Od sastanka Vijeća za vanjske poslove 12. aprila 2011. godine sirijska kriza je prisutna na mnogim sastancima Vijeća čijim zaključcima se izražavaju stavovi EU u vezi sa Sirijom. Zaključci Vijeća o Siriji sadrže klauzule osude, solidarnosti i zabrinutosti sa različitim stepenom snage. Njima se izražava podrška EU inicijativama UN-a i Arapske lige. Zaključci Vijeća su djelimično dokumentovali evoluciju sirijske krize. Reakcija EU na sirijsku tragediju u početku je bila ograničena na humanitarnu pomoć i retoriku.

U maju 2011. godine EU je počela primjenjivati prve restriktivne mjere protiv režima Bašara Al Asada³⁴⁴ kada je odlučila da obustavi sve pripreme u vezi sa novim bilateralnim programima saradnje i suspenduje tekuće bilateralne programe sa sirijskim vlastima u skladu sa instrumentima ENPI i MEDA. Države članice EU su izrazile spremnost da preispitaju svoju bilateralnu saradnju u tom pogledu. Vijeće je pozvalo Evropsku investicionu banku da ne odobrava nove finansijske operacije u Siriji te naglasilo da će EU razmotriti suspenziju pomoći Siriji u skladu sa razvojem događaja.³⁴⁵ Mnogi aspekti embarga na oružje su od tada ukinuti (počev od juna 2013. godine) zbog neslaganja između država članica iako postoji opšti konsenzus između država članica da izvoz oružja ne bi trebao da se odvija u sadašnjem vremenu. Pored ograničenja izvoza naoružanja sadašnje sankcije uključuju i zabranu izvoza opreme za praćenje telekomunikacija te se odnose na finansijske odnose sa sirijskim institucijama, uvoz sirijske nafte i gasa, kao i ulaganje u energetska industriju.³⁴⁶

U novembru 2011. EU je pozvala Asada da odstupi,³⁴⁷ a u maju 2012. tražila od sirijskih vlasti da odmah i u potpunosti ispune plan Kofija Anana, zajedničkog izaslanika UN-a i Arapske lige,³⁴⁸ u skladu sa Rezolucijama 2042 i 2043 Vijeća sigurnosti UN-a i poštuju sve svoje obaveze prema UN. EU je ponovo istakla da glavna odgovornost za prekid vatre i

³⁴³ Da'esh – arapska skraćena za Islamska država Iraka i Sirije

³⁴⁴ Council of the European Union, 3091st Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 23 May 2011, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/122168.pdf (pristupljeno 21.06.2018.)

³⁴⁵ Ibidem

³⁴⁶ European Sanctions by Maya Lester and Michael O’Kane, <https://europeansanctions.com/eu-sanctions-in-force/libya/> (pristupljeno 14.05.2018.)

³⁴⁷ Council of the European Union, 3130th Council meeting, Foreign Affairs, Brussels, 30 November and 1 December 2011, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/126518.pdf (pristupljeno 21.06.2018.)

³⁴⁸ Council of the European Union, 3166th Council meeting, Foreign Affairs, Brussels, 14 May 2012, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-12-166_en.htm?locale=en (pristupljeno 21.06.2018.)

uspješnu implementaciju plana leži na sirijskim vlastima, dok je u julu 2012. upozorila na efekte preliivanja sirijske krize u susjedne zemlje u smislu sigurnosti i stabilnosti.³⁴⁹

Tokom 2014. godine novi momenat je ušao u zaključke Vijeća. Pored uvijek prisutne osude i zabrinutosti pitanje „stranih boraca“ u Siriji postalo je redovni elemenat zaključaka. Sastanak Vijeća iz januara 2014. ukazuje na sve veću opasnost od ekstremističkih grupa u Siriji i njihovu prijetnju "međunarodnoj sigurnosti". EU je pozvala sve strane borce, uključujući Hezbollah, da se odmah povuku. Ministri su razgovarali o krizi u Siriji i u potpunosti podržali mirovnu konferenciju Ženeva II o Siriji koja je održana od 22.do 31. januara 2014. Ženevska konferencija bi trebala biti prvi korak u procesu koji će dovesti do političkog rješavanja sukoba. Vijeće je ponovilo da je jedino rješenje sukoba stvarna politička tranzicija zasnovana na potpunom provođenju Ženevskog kominikea izdatog nakon konferencije Ženeva I 30. juna 2012. godine i očuvanju suvereniteta, nezavisnosti, jedinstva i teritorijalnog integriteta Sirije. Vijeće EU je napomenulo: "EU izražava rastuću zabrinutost zbog širenja ekstremizma i ekstremističkih grupa, uključujući ISIL i Jabhatu al-Nusra. Njihovo učestvovanje u sukobu predstavlja prijetnju mirovnom procesu, teritorijalnom integritetu Sirije i regionalnoj i međunarodnoj sigurnosti."³⁵⁰ EU je snažno odgovorila na pojavu ISIL-a kojeg je identifikovala kao prijetnju za EU.

Zajedničko saopštenje Visoke predstavnice i Komisije od 14. marta 2017. godine definiše kako EU može doprinijeti trajnom političkom rješenju u Siriji u skladu sa postojećim okvirom dogovorenim sa UN-om. Zajedničko saopštenje je doneseno u vrijeme obilježavanja 6 godina sukoba u Siriji i nastavka pregovora pod vodstvom UN-a u Ženevi i mehanizma za prekid vatre uspostavljenog kao rezultat pregovora u Astani. Zajedničko saopštenje predstavlja politički, sigurnosni i humanitarni kontekst u Siriji kao i odgovor EU na sirijsku krizu. Sadrži procjenu rizika i prijetnji po osnovne interese EU, regionalnu i globalnu stabilnost, kao i definisanje jasnih ciljeva za politiku EU za Siriju. U saopštenju se predlažu jasne linije aktivnosti za sprovođenje ovih ciljeva u bliskoj saradnji sa regionalnim partnerima i međunarodnim organizacijama. EU će nastaviti sa direktnom podrškom političkom procesu UN-a i tekućim radom na jačanju sirijske političke opozicije i organizacija civilnog društva. Ona će ostati prvi i vodeći donator u međunarodnom odgovoru na sirijsku krizu pružajući

³⁴⁹ Council of the European Union, 3183rd Council meeting, Foreign Affairs, Brussels, 23 July 2012, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-12-345_en.htm (pristupljeno 21.06.2018.)

³⁵⁰ Council of the European Union, 3288th Council meeting Foreign Affairs Brussels, 20 January 2014, <https://www.consilium.europa.eu/media/29051/140673.pdf> (pristupljeno 18.04.2018.)

humanitarnu pomoć sirijskom narodu i susjednim zemljama u kojima žive izbjeglice iz Sirije.³⁵¹

Strateški ciljevi EU u Siriji odobreni Zaključcima Vijeća za vanjske poslove od 3. aprila 2017., koji zajedno sa zajedničkom izjavom Visoke predstavnice i Komisije od 14. marta 2017. godine čine Strategiju EU za Siriju, su fokusirani na šest ključnih oblasti:

a) kraj rata kroz istinsku političku tranziciju, u skladu sa Rezolucijom 2254 Vijeća sigurnosti UN-a, u dogovoru strana u sukobu pod pokroviteljstvom Specijalnog izaslanika UN-a za Siriju i uz podršku ključnih međunarodnih i regionalnih aktera,

b) promovisati smislenu i inkluzivnu tranziciju u Siriji u skladu sa Rezolucijom 2254 Vijeća sigurnosti UN-a i Ženevskog kominikea uz podršku jačanju političke opozicije,

c) spasiti živote rješavanjem humanitarnih potreba najranjivijih stanovnika Sirije širom zemlje na blagovremen, efikasan, i principijelan način,

d) promovisati demokratiju, ljudska prava i slobodu govora jačanjem sirijskih organizacija civilnog društva,

e) promovisati odgovornost za ratne zločine u cilju olakšavanja procesa nacionalnog pomirenja i tranzicijske pravde,

f) podržati otpornost sirijskog stanovništva i sirijskog društva.³⁵²

Ova Strategija je dio Regionalne strategije EU za Siriju, Irak i opasnosti ISIL-a³⁵³ koja je usvojena u martu 2015.,³⁵⁴ a revidirana u maju 2016. godine.³⁵⁵

Prisustvo ISIL-a i drugih terorističkih grupa u Siriji predstavljalo je ozbiljnu prijetnju zemlji, širem regionu i međunarodnoj zajednici u cjelini. EU je bila ozbiljno zabrinuta zbog humanitarne i sigurnosne situacije u Siriji i Iraku te je bezrezervno osudila napade, zločine, ubistva i zloupotrebe ljudskih prava koje su počinili pripadnici ISIL-a i drugih terorističkih grupa u Siriji i Iraku, kao i režim Asada u Siriji. Vijeće za vanjske poslove je 20. oktobra 2014. godine izrazilo odlučnost EU da se na sveobuhvatan i koordiniran način bavi krizom u

³⁵¹ European Commission, High Representative Of The Union For Foreign Affairs And Security Policy, Joint Communication To The European Parliament And The Council, Elements for an EU Strategy for Syria, Strasbourg, 14.3.2017, JOIN(2017) 11 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017JC0011&from=en> (pristupljeno 11.05.2018.)

³⁵² Council of the European Union, Outcome Of Proceedings From: General Secretariat of the Council To: Delegations, Council conclusions on an EU Strategy for Syria, 3 April 2017; http://www.consilium.europa.eu/media/33736/syria-conclusions-7956_18.pdf (pristupljeno 16.04.2018.)

³⁵³ Web stranica European Council, Council of the European Union, Syria: Council response to the crisis, <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/syria/> (pristupljeno 13.05.2018.)

³⁵⁴ Council of the European Union, Council conclusions on the EU Regional Strategy for Syria and Iraq as well as the ISIL/Da'esh threat, Brussels, 16 March 2015, 7267/15, <http://www.consilium.europa.eu/media/21843/st07267en15.pdf> (pristupljeno 14.05.2018.)

³⁵⁵ Council of the European Union, Council conclusions on the EU Regional Strategy for Syria and Iraq as well as the Da'esh threat - Council conclusions, Brussels, 23 May 2016, 9105/16, <http://www.consilium.europa.eu/media/21843/st07267en15.pdf> (pristupljeno 15.05.2018.)

Siriji i Iraku i prijetnjom koju predstavlja ISIL. Vijeće za vanjske poslove EU je zaključcima od 20. oktobra 2014. godine istaklo da su sirijska politička tranzicija i inkluzivno političko upravljanje u Iraku ključni za održivi mir i stabilnost u regionu. U tom cilju pozvalo je Visoku predstavnicu / potpredsjednicu Evropske komisije da razvije sveobuhvatnu Regionalnu strategiju za Siriju, Irak i prijetnju od ISIL-a / Da'esh-a.³⁵⁶

U februaru 2015. godine Visoka predstavnica i Evropska komisija su podnijeli Zajedničko saopštenje Parlamentu EU i Vijeću čija svrha je bila da objasni akcije koje će EU i njene države članice preduzeti kako bi se pomoglo obnovi mira i sigurnosti u Siriji i Iraku. Akcije su zasnovane na dubinskim analizama situacija u obje zemlje i faktora koji doprinose trenutnoj krizi koja uključuje represivnu diktatorsku vladavinu, oružane sukobe, korumpiranu upravu, kršenja ljudskih prava, sektaške podjele, kao i tenzije između regionalnih sila sa njihovim negativnim uticajem na unutrašnje stanje u Siriji i Iraku.³⁵⁷ Odgovor EU, koji se zasniva na postojećim analizama i strategijama, će:

- identifikovati interese EU i utvrditi doprinos EU širim međunarodnim naporima za postizanje trajnog mira i sigurnosti u Siriji, Iraku i širem regionu, kao i suprotstavljanje prijetnji od Da'esh-a,

- postići komplementarnost između akcije EU i država članica EU kroz zajedničko vlasništvo nad strategijom i utvrđivanje zajedničkih ciljeva,

- razmotriti zajedničke elemente krize u Iraku i Siriji (prvenstveno terorističku prijetnju i teške humanitarne implikacije izazvane krizom),

- ohrabriti zemlje regiona da preuzmu posebnu odgovornost za okončanje krize i suzbijanje nasilnog ekstremizma.³⁵⁸

EU prepoznaje ograničenja intervencije u pogledu sigurnosti i borbe protiv terorizma, međutim kratkoročna vojna akcija nije isključena. Odgovor EU stoga naglašava potrebu za održivim i sveobuhvatnim angažmanom kako bi odgovorila dinamici sukoba kroz diplomatski angažman i dugoročnu podršku političkim reformama, društveno-ekonomskom razvoju i etničkom pomirenju. Akcije predstavljene u ovom Zajedničkom saopštenju zavise od situacije na terenu, uključujući borbu protiv Da'eša, kao i spremnost nacionalnih i regionalnih faktora da deluju u skladu sa navedenim ciljevima. Predstavljeni okvir ima višegodišnji horizont te da

³⁵⁶ Council of the European Union, Council conclusions on the ISIL/Da'esh crisis in Syria and Iraq, Luxembourg, 20 October 2014, str.7, <http://www.consilium.europa.eu/media/21843/st07267en15.pdf> (pristupljeno 13.05.2018.) .

³⁵⁷ European Commission, High Representative Of The European Union For Foreign Affairs And Security Policy, Joint Communication To The European Parliament And The Council Elements For An Eu Regional Strategy For Syria And Iraq As Well As The Da'esh Threat, Brussels, 6.2.2015 Join(2015) 2 Final, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20150206_join_en.pdf (pristupljeno 13.05.2018.)

³⁵⁸ Ibidem

bi ciljevi ostali relevantni, neophodan je visok stepen fleksibilnosti u skladu sa razvojem događaja na terenu. Saopštenjem se predlaže uspostavljanje godišnjeg procesa revizije kako bi se procijenio uticaj politika EU.³⁵⁹

U Zaključcima Vijeća o Regionalnoj strategiji EU za Siriju Irak kao i za prijetnje od ISIL-a/Da'asha od 16.marta 2015.godine se navodi da EU ostaje posvećena postizanju trajnog mira, stabilnosti i sigurnosti u Siriji, Iraku i širem regionu, kao i borbi protiv prijetnje od ISIL-a / Da'esh-a, te da će:

- podržati napore Globalne koalicije da se suprotstavi Da'eshu,
- smanjiti priliv stranih terorističkih boraca, sredstava i oružja Da'eshu ,
- spriječiti prelivanje sukoba i poboljšati sigurnost granica,
- pružiti humanitarnu pomoć i međunarodnu zaštitu pogođenom stanovništvu.³⁶⁰

23. maja 2016.godine Vijeće je revidiralo dotadašnju implementaciju Strategije uz napomenu da njeni ciljevi i dalje važe mada su se okolnosti promijenile. Stoga bi implementaciju Strategije trebalo prilagoditi u bliskoj koordinaciji sa aktivnostima država članica u skladu sa Zaključcima Vijeća iz februara i marta 2015. godine. U zaključcima se navodi da EU vjeruje da je politički proces koji je pokrenula Međunarodna grupa za podršku Siriji (International Syria Support Group) jedini način da se okonča sukob u Siriji uz punu primjenu Rezolucija 2254, 2268 i Ženevskog kominikea.³⁶¹

EU pruža podršku Ženevskom procesu pod pokroviteljstvom UN-a kroz Regionalnu inicijativu EU o budućnosti Sirije. Regionalnu inicijativu je u decembru 2016.godine pokrenula Visoka predstavnica Federica Mogherini. Cilj inicijative je da podstakne politički dijalog sa ključnim akterima iz regiona kako bi se identifikovala zajednička osnova za postkonfliktne aranžmane za Siriju i ispitao prostor za pomirenje i rekonstrukciju kada se potvrdi vjerodostojna politička tranzicija. EU je pozvala na okončanje neprihvatljivog nasilja u Siriji koje nastavlja da izaziva patnju miliona Sirijaca i nemjerljive sukoba.³⁶² Drugi krug sastanaka u okviru Regionalne inicijative EU o budućnosti Sirije je počeo u januaru 2017. Održan je niz bilateralnih sastanaka na nivou visokih zvaničnika između EU i predstavnika

³⁵⁹ Ibidem

³⁶⁰ Ibidem

³⁶¹ Council of the European Union, Council conclusions on the EU Regional Strategy for Syria and Iraq as well as the Da'esh threat - Council conclusions, Brussels, 23 May 2016, 9105/16,

³⁶² European External Action Service, The EU and the crisis in Syria, 16.04.2018.

https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-Homepage/22664/eu-and-crisis-syria_en (pristupljeno 18.04.2018.)

ministara inostranih poslova Irana, Saudijske Arabije, Ujedinjenih Arapskih Emirata, Egipta, Jordana, Libana, te Turske i Katara.³⁶³

EU je odlučno reagovala na nasilnu represiju protiv antivladinih protesta u Siriji u martu 2011. godine obustavom saradnje sa sirijskom vladom u okviru Evropske susjedne politike i postepenim produžavanjem restriktivnih mjera.³⁶⁴ Sadašnje sankcije uključuju naftni embargo, ograničenja za određene investicije, zamrzavanje imovine Centralne banke Sirije unutar EU, ograničenje izvoza opreme i tehnologije koja se može koristiti za unutrašnju represiju, kao i opreme i tehnologije za praćenje ili presretanje internetske ili telefonske komunikacije.³⁶⁵ Sankcije su usmjerene na osobe odgovorne za nasilnu represiju civilnog stanovništva u Siriji, kao i na pojedince ili subjekte povezane sa njima. Sankcije su zadnji put proširene 29. maja 2017. i na snazi su do 1. juna 2018. Trenutno su na snazi sankcije protiv 261 pojedinca i 67 subjekata.³⁶⁶

Od 2011.godine EU je odgovorila na tešku humanitarnu situaciju obezbjeđivanjem principijelne pomoći i zaštite stanovništvu u potrebi. EU podržava humanitarne programe svojih partnera (UN, međunarodne organizacije i međunarodne nevladine organizacije) u pogledu humanitarnih principa humanosti, nepristrasnosti, neutralnosti i nezavisnosti, bez obzira na političku, vjersku ili etničku pripadnost korisnika. EU i njeni humanitarni partneri odgovaraju na primarne potrebe najugroženijih. EU je obezbjedila humanitarnu pomoć za rješavanje problema hitne pomoći, hrane, vode, hitne medicinske pomoći, higijene, zaštite, obrazovanja u hitnim slučajevima i skloništa milionima Sirijaca u Siriji i sirijskim izbjeglicama u susjednim zemljama. Od decembra 2014. godine nehumanitarna pomoć (obrazovanje, izdržavanje, lokalna uprava, zdravstvo, pristup osnovnim uslugama) za susjedne zemlje Sirije usmjerena je preko MADAD Regionalnog fonda EU kao odgovor na sirijsku krizu (EU Trust Fund Madad).³⁶⁷ EU i zemlje članice su obezbijedile više od 10 milijardi dolara pomoći od početka sukoba kako bi pomogli stanovnicima Sirije koji su pobjegli iz rata, kako unutar tako i izvan Sirije. Regionalni fond EU kao odgovor na sirijsku

³⁶³ European External Action Service, Press Releases, Second round of meetings in the framework of the EU regional initiative on the future of Syria, 10.01.2017., https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en (pristupljeno 18.04.2018.)

³⁶⁴ European External Action Service, Factsheets, The EU and the crisis in Syria, 16.04.2018. (https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/22664/eu-and-crisis-syria_en (pristupljeno 18.04.2018.))

³⁶⁵ Ibidem

³⁶⁶ European Council, Council of the European Union, Syria: Council response to the crisis, <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/syria/> (pristupljeno 18.04.2018.)

³⁶⁷ European External Action Service, Factsheets, The EU and the crisis in Syria, 16.04.2018.

krizu (Fond Madad) sada je dostigao skoro 1,4 milijarde eura u kombinovanom finansiranju od EU i država članica.³⁶⁸

EU i međunarodni donatori su na međunarodnoj konferenciji održanoj u Briselu 5. aprila 2017. godine obećali pomoć od 5,6 milijardi dolara za 2017. godinu kako bi zadovoljili ogromne potrebe Sirijaca. Donatori su obećali pomoć od 3,47 milijardi eura za 2018.-2020. EU i UN su 24. i 25. aprila 2018. ko-predsjedavali drugom Briselskom konferencijom o podršci budućnosti Sirije i regiona. Međunarodni donatori su obećali pomoć od 3,5 milijardi eura za 2018. godinu i 2,7 milijardi eura za period 2019.-2020.³⁶⁹ Donatorska sredstva su od ciljne cifre UN-a za 2018. manja nakon što SAD nisu objavile svoju donaciju. Konferencija je okupila oko 85 predstavnika vlada i humanitarnih grupa. Obećanja za 2018.godinu su manja od sredstava prikupljenih za 2017. nakon što je američki predsjednik ukinuo stranu pomoć.³⁷⁰

EU je među prvima upozorila na opasnost od upotrebe hemijskog oružja od strane Asadovog režima. Na sastanku održanom 23. jula 2012. godine Vijeće je upozorilo da "EU ozbiljno zabrinjava mogućnost korištenja hemijskog oružja u Siriji".³⁷¹ Hemijsko oružje je korišteno u Siriji 21. avgusta 2013. godine. Na svom sastanku 21. oktobra 2013.godine Vijeće za vanjske poslove je pozdravilo postignuti dogovor o uništenju preostalog hemijskog oružja.³⁷² EU je nakon upotrebe hemijskog oružja 7.aprila 2018.godine u Istočnoj Guti, Sirija, zajedno sa drugim članicama G7 podržala vojnu intevenciju SAD-a, Velike Britanije i Francuske od 13.aprila, kao ograničen, proporcionalan i neophodan odgovor nakon što je iscrpljena diplomatska opcija za održanje međunarodne norme protiv upotrebe hemijskog oružja. G7, uključujući EU, ostaje posvećena diplomatskom rješenju sukoba u Siriji, te podržava specijalnog izaslanika UN-a Stefana de Misturu u njegovim naporima ka političkoj tranziciji u skladu sa Rezolucijom 2254 Vijeća sigurnosti UN-a i Ženevskim kominikeom.³⁷³

³⁶⁸ European Council, Council of European Union: The European Council, Syria: Council response to the crisis, <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/syria/> (11.05.2018.)

³⁶⁹ Ibidem

³⁷⁰ Web portal „klix“, Međunarodni donatori prikupili 4,4 milijarde dolara pomoći za Siriju, 25.04.2018., <https://www.klix.ba/vijesti/svijet/medjunarodni-donatori-prikupili-4-4-milijarde-dolara-pomoci-za-siriju/180425153> (prisutpljeno 25.04.2018.)

³⁷¹ Council of the European Union, Press Release, 3183rd Council Meeting, Foreign Affairs, Brussels, 23 July 2012, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-12-345_en.htm (prisutpljeno 25.04.2018.)

³⁷² Council of the European Union, Press Release, 3267th Council meeting, Foreign Affairs, Luxembourg, 21 October 2013, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/139093.pdf (prisutpljeno 25.04.2018.)

³⁷³ Council of the EU, G7 Leaders' Statement on Syria, Press, Statements And Remarks, 200/18, 17/04/2018, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/04/17/g7-leaders-statement-on-syria/pdf> (prisutpljeno 14.05.2018.)

5.6. Libija

Nakon pobuna u Tunisu i Egiptu do revolta u Libiji dolazi u februaru 2011. Libijski decenijski lider Muamer Gadafi je pružio mnogo jači otpor pobunjenicima u odnosu na onaj u Egiptu i Tunisu. Protesti protiv pukovnika Muamera Gadafija u Libiji počeli su 15. februara 2011.godine u Bengaziju na istoku zemlje da bi se zatim prošili na Tripoli, Misuratu, Zawiju, Zuwaru i Zintan u zapadnom dijelu Libije.³⁷⁴ Gadafi je doveo afričke plaćenike da se bore na njegovoj strani te su oni postali glavna komponenta njegovih snaga.

Na sastanku 21. februara 2011. godine Vijeće za vanjske poslove je izjavilo da "osuđuje trenutnu represiju protiv demonstranata u Libiji i žali zbog nasilja i smrti civila. Vijeće poziva na hitan prekid upotrebe sile protiv demonstranata, a sve strane da se pridržavaju. Sloboda izražavanja i pravo na mirno okupljanje su ljudska prava i osnovne slobode svakog ljudskog bića koje se moraju poštovati i zaštititi. Legitimne težnje i zahtjevi ljudi za reformama moraju se riješiti otvorenim, inkluzivnim, smislenim i nacionalnim dijalogom pod vodstvom Libije koji bi donio konstruktivnu budućnost za zemlju i za ljude. U tom smislu snažno ohrabujemo sve strane."³⁷⁵ S obzirom na situaciju pregovori o Okvirnom sporazumu između EU i Libije su suspendovani.³⁷⁶ Već u februaru 2011.godine dolazi do formiranja Prelaznog nacionalnog vijeća (National Transitional Council) kao alternativne vlade. Francuska je postala prva zemlja koja je zvanično priznala Prelazno nacionalno vijeće kao "legitimnog predstavnika libijskog naroda".³⁷⁷ Vijeće je de facto bio vlada Libije tokom deset mjeseci od svrgavanja Gadafija do prenosa svih ovlasti na Generalni nacionalni kongres u avgustu 2012.godine, koji je formiran nakon izbora održanih prethodni mjesec.³⁷⁸

26.februara 2011.godine Vijeće sigurnosti UN-a je usvojilo Rezoluciju 1970 kojom traži prestanak nasilja. Vijeće je odlučilo da se u vezi sa situacijom u Libiji od 15.februara 2011.godine obrati tužitelju Međunarodnog krivičnog suda. Rezolucijom 1970 je nametnut embargo na uvoz oružja u Libiju te su uvedene zabrana putovanja i zamrzavanje imovine određenom broju lica. Uprkos embargu na uvoz oružja u Libiju, prema pisanju francuskog

³⁷⁴ Human Rights Watch, World Report 2012, Events of 2011, str.595.

³⁷⁵ Council of the European Union, Press Release, 3069th Council Meeting, Foreign Affairs, Brussels, 21 February 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-11-32_en.htm?locale=EN (pristupljeno 14.05.2018.)

³⁷⁶ Ashton, Catherine, Remarks by HR/VP Catherine Ashton at the end of her visit to Egypt, SPEECH/11/117, 22 February 2011

³⁷⁷ National Transitional Council (NTC), <http://www.ntclibya.com/InnerPage.aspx?SSID=7&ParentID=3&LangID=1> (pristupljeno 27.04.2018.)

³⁷⁸ Ibidem

časopisa Le Figaro, Francuska je prekršila Rezoluciju UN dostavom oružja u „znatnim količinama“ libijskim pobunjenicima.³⁷⁹

Sljedeću Rezoluciju o Libiji Vijeće sigurnosti UN-a je usvojilo 17.marta 2011.godine. Radi se o Rezoluciji 1973 kojom je naložena uspostava zabrane svih letova u vazдушnom prostoru Libijske Arapske Džamahirije. Rezolucija je odobrila državama članicama da preduzmu sve neophodne mjere radi zaštite civila i naseljenih područja pod prijetnjom napada u Libijskoj Arapskoj Džamahiriji i preduzmu sve neophodne mjere osim okupacije za sprovođenje poštivanja zabrane letova. Do prvog udara protiv Gadafijevih snaga dolazi za manje od 48 sati nakon odobrenja UN-a. Kako bi se u skladu sa Rezolucijom 1973 UN-a obezbijedila „zona zabrane letenja“ pokrenuta je međunarodna vojna Operacija Odisejeva zora. Operacije su započele 19.marta 2011.godine udarima francuskih aviona, a zatim udarima snaga SAD-a i Velike Britanije sa američkih i britanskih brodova i podmornica sa kojih je ispaljeno preko 110 Tomahawk krstarećih raketa.³⁸⁰

Do trenutka kada se Vijeće EU za vanjske poslove sastalo 21. marta 2011. godine, Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija usvojilo je dvije rezolucije o Libiji: Rezoluciju 1970 usvojenu 26. februara 2011. i Rezoluciju 1973 usvojenu 17. marta 2011. Zaključcima sa sastanka Vijeća za vanjske poslove 21. marta 2011. godine Vijeće izražava svoje "zadovoljstvo nakon usvajanja Rezolucije 1973 Vijeća sigurnosti i naglašava svoju odlučnost da doprinese njenoj implementaciji." Vijeće je takođe izjavilo da će "Vijeće i države članice EU podržati radnje predviđene Rezolucijom 1973 Vijeća sigurnosti UN-a neophodne za zaštitu civila i naseljenih područja pod prijetnjom napada".³⁸¹

Bombardovanje Libije počela je Francuska, a ubrzo su joj se pridružile Velika Britanija i SAD. Izgovor za bombardovanje bila je prekomjerna upotreba sile prema pobunjenicima. Operacija "Odisejeva zora" počela je 19.marta 2011.godine u cilju "zaštite ljudi od Gadafijevih trupa". Tada je postalo sasvim jasno kakvu je sudbinu Zapad namjenio Gadafiju. Pravi razlozi bombardovanja Libije, naravno, nisu posljedica iznenadne zabrinutosti zapadnih demokratija za sudbinu Gadafijevih podanika, nego su, po svjedočenju zapadnih izvora, mnogo prizemniji - otimanje bogatih izvorišta nafte i gasa u Libiji i sprečavanje

³⁷⁹ Gelie, Philippe, La France a parachuté des armes aux rebelles libyens, Le Figaro, 28/06/2011, <http://www.lefigaro.fr/international/2011/06/28/01003-20110628ARTFIG00704-la-france-a-parachute-des-armes-aux-rebelles-libyens.php> (pristupljeno 27.04.2018.)

³⁸⁰ CNN, Gunfire, explosions heard in Tripoli, 20.03.2011 <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/africa/03/19/libya.civil.war/index.html> (pristupljeno 27.04.2018.)

³⁸¹ Council of the European Union, Press Release, 3078th Council Meeting, Foreign Affairs, Brussels, 21 March 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-11-66_en.htm (pristupljeno 09.07.2018.)

Gadafijevog plana da Afrička unija preraste u monetarnu uniju sa sopstvenom valutom utemeljenom na 20 milijardi američkih dolara iz Centralne banke Libije.³⁸²

Operacija Odisejeva zora je završena 31. marta 2011. Za zločine počinjene tokom bombardovanja Libije, a za koje ogromnu odgovornost snose predsjednik SAD-a Barak Obama, bivši predsjednik Francuske Nikolas Sarkozy i bivši premijer Velike Britanije David Cameron, nijedan međunarodni sud nikada nije razmatrao da krivično goni tu trojicu lidera, iako postoji osnovana sumnja da su svojim odlukama izazvali smrt velikog broja nedužnih civila.³⁸³ Barak Obama, dobitnik Nobelove nagrade za mir, pokušao je da se opravda u martu 2016.godine, rekavši da je bombardovanje Libije greška na koju ga je nagovorio Cameron, a za haos koji je zavladao u Libiji poslije svrgavanja Gadafija okrivio je Camerona i Sarkozya.³⁸⁴

Kada je 2011. Gadafi nakanio uništiti svoje oponente u Bengaziju, to je bio osnov za rezoluciju Vijeća sigurnosti koja je omogućila NATO-u upotrebu vojne sile u Libiji.³⁸⁵ Nakon završetka operacije Odisejeva zora NATO je u okviru operacije kodnog naziva Ujedinjeni zaštitnik (Unified Protector) preuzeo komandu nad vojnim operacijama u Libiji. Dana 27. marta 2011. godine NATO je odlučio da preuzme kontrolu nad svim vojnim operacijama u Libiji vođenim u skladu sa Rezolucijama 1970 i 1973 Vijeća sigurnosti UN-a. Cilj Operacije Ujedinjeni zaštitnik je ponovo bila zaštita civila i naseljenih mjesta pod napadom ili pod prijetnjom od napada. Misija se sastojala od tri elementa: embarga na oružje, zone zabrane letova i akcija za zaštitu civila od napada ili prijetnje od napada.³⁸⁶

Postavlja se pitanje zašto libijski pobunjenici zaslužuju savezničku zračnu podršku više od bahreinskih? Zašto SAD i zapadne sile općenito, uključujući vodeće zemlje Evropske unije, selektivno biraju kada i koje će režime rušiti, a druge pozivati na dijalog? Ne treba zaboraviti da Bahrein pruža "smještaj" Petoj floti SAD-a. Očito je da vanjska politika nema jednaku mjeru za sve, odnosno da se u vanjskoj politici u velikoj mjeri primjenjuju dupli standardi. Samo površnom analizom ovih slučajeva dolazi se do zaključka da će vojni i

³⁸² Đorelijevski, Miloš, Libija posle Gadafija: Zločin NATO i zapadnih sila, mondo.rs, 20.10.2016., <http://mondo.rs/a949119/Info/Svet/Libija-posle-Gadafija-Zlocin-NATO-SAD-Velike-Britanije-i-Francuske.html> (pristupljeno 14.05.2018.)

³⁸³ Ibidem

³⁸⁴ Walker, Tim, i Morris, Nigel, Barack Obama says David Cameron allowed Libya to become a 's*** show', INDEPENDENT, 10 March 2016, <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/barack-obama-says-david-cameron-allowed-libya-to-become-a-s-show-a6923976.html> (pristupljeno 14.05.2018.)

³⁸⁵ Radio Slobodna Evropa, Sirija i intervencijska dilema, 12.jun 2012, <https://www.slobodnaevropa.org/a/intervencijska-dilema-i-sirija/24610807.html> (pristupljeno 09.06.2018.)

³⁸⁶ NATO and Libya, Operation Unified Protector, Key facts and figures <https://web.archive.org/web/20111005142505/http://www.jfcnaples.nato.int/resources/24/Documents/110406-placemat-libya.pdf> (pristupljeno 27.04.2018.)

strateški rizici intervencije uvijek prevagnuti nad humanitarnim pitanjem te da razlozi za intervenciju u tuđe sukobe imaju malo veze s pojmovima kao što je nacionalna sigurnost ili odgovornost da se civili zaštite od ubijanja.³⁸⁷

SAD i EU su bile odlučne u reakciji na represiju dvije arapske vlade. U Libiji su nametnuli sankcije i pozvali Međunarodni krivični sud. Nekoliko zemalja, uključujući članice EU Francusku i Veliku Britaniju, je „falsifikovalo“ brz vojni odgovor na navodnu predstojeću katastrofu ljudskih prava. Ipak, zapadni pristup prema nekim zemljama u okruženju je bio oprezniji. Vlada SAD nije željela da ospori egipatskog predsjednika Hosnija Mubaraka, percipiranog kao faktor "stabilnosti", sve dok njegova sudbina nije bila praktično zapečaćena. Francuska je ostala slično vezana za predsjednika Tunisa Ben Alija dok se njegova vladavina konačno nije završila.³⁸⁸ Slično tome, zapadne vlade nisu nametnule nikakve značajne posljedice za ubistvo demonstranata vladi jemenskog predsjednika Ali Abdullah Saleha koju su smatrali odbranom od Al Kaide na Arapskom poluostrvu. Osudili su suzbijanje demokratskog pokreta u Bahreinu i pozvali na neke reforme, ali nisu primjenili nikakav pravi pritisak na vladu zbog brige za sudbinu baze pete flote SAD-a. Zapadne vlade su pozvale na reforme u monarhijama regiona, poput ustavnih amandmana u Maroku i promjena u Jordanu, ali su njihove reakcije bile slabe kada su monarhije preduzele antidemokratske akcije kao što je usvajanje novih represivnih zakona u Saudijskoj Arabiji i zatvaranje pet demokratskih aktivista u Ujedinjenim Arapskim Emiratima.³⁸⁹

22. avgusta 2011. pobunjenici su ušli u Tripoli, a posljednje teške borbe završene su 20. oktobra te godine u gradu Sirtu gdje je Gadafi zarobljen i ubijen.³⁹⁰

Libija je od tada podijeljena među brojnim rivalskim naoružanim milicijama u različitim regionima, gradovima i plemenima, dok je centralna vlada slaba i nije u stanju da efikasno upravlja zemljom.³⁹¹ U takvom kontekstu kada zemlja koju karakteriziraju složene političke, teritorijalne, društvene i plemenske podjele, klizi u građanski rat, EU podržava posredovanje UN-a u cilju okončanja neprijateljstava i pokušava uspostaviti diplomatske kontakte s libijskim i regionalnim sudionicima. Ne postoje ugovorne veze između Libije i

³⁸⁷ Web portal „index“, „Kako opravdati vojnu intervenciju u Libiji? Pitajte kolumnista časopisa Time“, B.Z., 29.3.2011., <http://www.index.hr/sport/clanak/kako-opravdati-vojni-intervenciju-u-libiji-pitajte-kolumnista-casopisa-time/544519.aspx>, (pristupljeno 30.04.2018.)

³⁸⁸ Human Rights Watch, World Report 2012, Events of 2011, str.7-8.

³⁸⁹ Ibidem

³⁹⁰ Le Monde.fr, Le Monde Afrique, Guerre en Libye: la chronologie des événements, 17.08.2011, http://www.lemonde.fr/afrique/article/2011/08/17/la-guerre-en-libye-chronologie-des-evenements_1559992_3212.html#eU8w3eRMU3m21hTm.99 (pristupljeno 02.05.2018.)

³⁹¹ BBC, Rival Libya militias in fresh clashes near Tripoli, 16 November 2013, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-24971765> (pristupljeno (27.04.2018.)

EU-a, ali Libija zadovoljava uvjete za finansiranje u okviru Evropskog instrumenta za susjedstvo.³⁹² Libija nema Sporazum o pridruživanju (Association Agreement) sa EU i na taj način ostaje izvan većine struktura Evropske susjedske politike. Ima samo status posmatrača u Barcelonskom procesu i Uniji za Mediteran, ali je podobna za finansiranje u okviru Evropskog instrumenta susjedstva (ENI) i ENI regionalnih programa. Libija je koristila sredstva iz Instrumenta evropskog susjedstva i partnerstva za period 2007.-2013. uglavnom za potrebe zdravstva i migraciju.³⁹³

U saopštenju "Partnerstvo za demokratiju i zajednički prosperitet sa južnim Mediteranom" od 8.marta 2011.godine se navodi da je „EU bila čvrsta u osudi akata koje je počinio Gadafijev režim“. Odmah je suspendovala pregovore o okvirnom sporazumu EU-Libija i svu tehničku saradnju. Pored sankcija UN-a, 28.februara 2011.godine EU je usvojila i druge restriktivne mjere, kao što je embargo na opremu koja bi se mogla koristiti za unutrašnju represiju i listu osoba koje bi mogle biti predmet zabrane putovanja i zamrzavanja imovine. Predložene su dodatne mjere.³⁹⁴

Nakon amandmana UN-a u septembru 2011. godine sankcije EU su takođe olakšane, npr.kraj zamrzavanja imovine za Libijsku nacionalnu naftnu korporaciju. U decembru 2011. UN je isključio Libijsku centralnu banku i Libijsku arapsku stranu banku, ali druge finansijske institucije podliježu zamrzavanju imovine. EU je dodatno samostalno uvela sankcije za subjekte koje UN nisu navele, iako je većina njih sada pod sankcijama.³⁹⁵

Što se tiče oblika sankcija, radi se o zabrani putovanja, zamrzavanju imovine i embargu na oružje. Restriktivne mjere i sankcije se odnose na osobe i subjekte koji se smatraju odgovornim za nasilnu represiju u Libiji (članovi porodice Gadafi i članovi režima Gadafi) i preduzeća i institucije povezane sa Gadafijevim režimom.³⁹⁶ Na snazi su sljedeće odredbe EU koje se odnose na sankcije osoba i subjekata iz Libije u vezi sa događajima iz 2011.godine:

-Odluka Vijeća (CFSP) 2015/1333 (SL L 58, 1. avgust 2015) koja sadrži: embargo na oružje, embargo na opremu koja se može koristiti za unutrašnju represiju, zabranu pružanja

³⁹² Evropski parlament, Informativni članci o EU, Južni partneri,

http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_5.5.7.pdf (pristupljeno 27.04.2018.)

³⁹³ European Commission, European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations, Libya,

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/countries/libya_en (pristupljeno 27.04.2018.)

³⁹⁴ European Commission, High Representative of The Union for Foreign Affairs and Security Policy, „Joint Communication to The European Council, The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee and The Committee of The Regions: „A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with The Southern Mediterranean“, Brussels, 8.3.2011, Com(2011) 200 Final7

³⁹⁵ European Sanctions by Maya Lester and Michael O’Kane, <https://europeansanctions.com/eu-sanctions-in-force/libya/> * (pristupljeno 05.05.2018.)

³⁹⁶ Ibidem

određenih usluga, zabranu nabavke oružja i opreme koja bi se mogla koristiti za unutrašnju represiju, mjere koje se bave inspekcijom plovila i aviona u ili iz Libije, zamrzavanje imovine i ograničenja prijema,³⁹⁷ i

-Uredba Vijeća (EU) 2016/44 (SL L 12, 19. januar 2016.) koja sadrži: embargo na opremu koja se može koristiti za unutrašnju represiju, zabranu nabavke opreme koja se može koristiti za unutrašnju represiju, zabranu pružanja određenih usluga, zamrzavanje imovine i specifična ograničenja na određena plovila kako bi se spriječio ilegalni izvoz sirove nafte iz Libije.³⁹⁸

U maju 2011.godine Visoka predstavnik EU Catherine Ashton je među prvima posjetila Libiju nakon izbijanja pobune kako bi izrazila podršku novim organima vlasti i službeno otvorila Ured EU u Bengaziju. Ona će takođe otvoriti Delegaciju EU u Tripoliju u novembru 2011.³⁹⁹ U to vrijeme EU je već bila obezbijedila više od 140 miliona eura za humanitarne potrebe.⁴⁰⁰

Što se tiče oblasti sigurnosti, EU nije adekvatno odgovorila na krizu u Libiji. Umjesto toga države članice EU su preduzimale akcije jednostrano i pod okriljem NATO-a. Vijeće je na sastanku 12.aprila 2011. izrazilo spremnost EU za pružanje podrške u kojoj se navodi da je "EU odlučila da će, ako to zatraži Kancelarije UN-a za koordinaciju humanitarnih poslova (UN OCHA United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs) provesti operaciju Zajedničke sigurnosne i odbrambene politike "EUFOR Libija" za podršku humanitarnoj pomoći u regionu uz puno poštovanje principa koji regulišu humanitarnu akciju, posebno nepristrasnosti i neutralnosti. EU je imenovala operativnog komandanta i oformila Operativni štab u Rimu kako bi mogla brzo reagovati na razvoj događaja u pogledu humanitarne i sigurnosne situacije."⁴⁰¹ Operacija EUFOR Libija kao vojno-humanitarna misija nikada nije pokrenuta jer je zavisila od zahtjeva UN OCHA koji nikad nije došao. Budući da članice EU nisu mogle postići sporazum o operaciji Zajedničke sigurnosne i odbrambene politike, operacija EUFOR Libija je predstavljena kao misija podrške

³⁹⁷ Council Decision (CFSP) 2015/1333 of 31 July 2015 concerning restrictive measures in view of the situation in Libya, and repealing Decision 2011/137/CFSP, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015D1333&from=en> (pristupljeno 05.05.2018.)

³⁹⁸ Council Regulation (EU) 2016/44 of 18 January 2016 concerning restrictive measures in view of the situation in Libya and repealing Regulation (EU) No 204/2011, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0044&from=EN> (pristupljeno 05.05.2018.)

³⁹⁹ European Union, EU's Response To The "Arab Spring": The State-Of-Play After Two Years, Brussels, 08 February 2013, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/135292.pdf (pristupljeno 02.05.2018.)

⁴⁰⁰ Gomes, Ana, „Was EUFOR Libya an April fool's joke?“, EUobserver, 13. Jul 2011, <https://euobserver.com/opinion/32624>, (pristupljeno 02.05.2018.)

⁴⁰¹ Council Of The European Union, Press Release, 3082nd Council meeting, Foreign Affairs, Luxembourg, 12 April 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-11-96_en.htm (pristupljeno 02.05.2018.)

humanitarnoj pomoći. To je po nekima bila greška jer je kao operacija ZSOP-a trebala imati i vojne komponente. Uloga NATO-a u Libiji nije smjela služiti kao izgovor za neaktivnost EU u oblasti sigurnosti. EU je propustila ogromnu priliku da djeluju na koordinisan način, unutar okvira ZSOP-a i u bliskoj saradnji sa NATO-om.⁴⁰²

Libijska nacionalna prelazna vlada je 23. oktobra 2011. godine proglasila zemlju oslobođenom. Sedmicu dana kasnije, operacija NATO-a Unified Protector u Libiji je završena, a 14. novembra 2011. godine Vijeće za vanjske poslove je u ime EU izrazilo podršku novom rukovodstvu i spremnost EU da podrži novu Libiju u različitim sektorima.⁴⁰³ Vijeće je na sastanku u julu 2012.godine, koji je uslijedio nakon izbora Libijskog narodnog kongresa, u svojim zaključcima čestitalo Libiji i libijskom narodu za uspješno vođenje izbora i naglasilo postignute rezultate u Libiji i predstojeće izazove.⁴⁰⁴

Nekoliko godina nakon svrgavanja Gadafija Libija je još uvijek u dubokoj političkoj i sigurnosnoj krizi, sa institucionalnim vakuumom i rasprostranjenim nasiljem od ljeta 2014. Politička, institucionalna, ekonomska kao i vojna dominacija u kombinaciji sa ideološkim razlikama u pogledu budućeg razvoja libijske države predstavljaju srž sukoba. Na nacionalnom i institucionalnom nivou, konflikt se u velikoj mjeri može okarakterisati kao sukob između Predstavničkog doma u Tobruku i Generalnog nacionalnog kongresa u Tripoliju. Ispod ovog nivoa postoje brojni lokalni sukobi, rivalstva i plemenske podjele, te prisustvo većeg broja političkih i vojnih aktera. Nijedan od blokova nije monolitan. Lokalna rivalstva, interesi i lični animoziteti su svojstveni svakom bolku, a savezi mogu biti promjenljivog karaktera.⁴⁰⁵ U osnovi libijske krize je konkurencija za kontrolu nad naftnim resursima u zemlji. Borba utiče na naftna polja, cjevovode i izvozne terminale, kao i sjedišta nacionalnih finansijskih institucija. U kombinaciji sa prekomjernom potrošnjom zbog korupcije i smanjenjem prihoda zbog pada izvoza i cijena energije, finansijska situacija se suočava s kolapsom u kontekstu duboke fragmentacija političke, ekonomske i vojne moći. Disfunkcionalni sigurnosni sistem, usljed neuspjeha da se nakon pobune 2011. godine

⁴⁰² Gomes, Ana, „Was EUFOR Libya an April fool's joke?“, EUobserver, 13. Jul 2011

⁴⁰³ Council Of The European Union, Subject: Libya - Council conclusions, Brussels, 14 November 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-11-442_en.htm?locale=en (pristupljeno 02.05.2018.)

⁴⁰⁴ Council Of The European Union, Press Release, 3183rd Council meeting Foreign Affairs, Brussels, 23 July 2012, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-12-345_en.htm (pristupljeno 15.05.2018.)

⁴⁰⁵ European External Action Service, European Commission, Directorate General For Neighbourhood And Enlargement Negotiations, Programming Of The European Neighbourhood Instrument (ENI) - 2014-2016, Strategy Paper/Multi-Annual Indicative Programme Libya (2014-2016), https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/libya_spmip_2014-2016_en.pdf (pristupljeno 26.04.2018.)

integriše u sektor nacionalne sigurnosti, predstavlja primamljivu metu za IS militante.⁴⁰⁶ Milicije su preuzele kontrolu naftnih polja, cjevovoda i izvoznih objekata širom zemlje iz čega je očito da se sukob u Libiji ne vodi primarno zbog ideologije, religije ili suparničkih tvrdnji o legitimitetu, nego za kontrolu nafte i petrodolara u zemlji.⁴⁰⁷

Libijski politički sporazum je potpisan 17. decembra 2015. u Maroku pod pokroviteljstvom UN-a.⁴⁰⁸ U dijalogu su učestvovali ključni akteri u procesu demokratizacije Libije, tj. predstavnici dvije rivalske vlade: Generalnog nacionalnog kongresa (General National Congress) sa sjedištem u Tripoliju koji je upravljao procesom tranzicije od 2012. godine, te Predstavničkog doma (House of Representatives) čije sjedište je premješteno u Tobruk. U procesu dijaloga i zaključenju Sporazuma su učestvovali i drugi nezavisni akteri. Oružane grupe, opštinska vijeća, političke partije, plemenske vođe i ženske organizacije doprinijeli su drugim elementima dijaloga da promovišu istinsko i stabilno pomirenje.⁴⁰⁹

Sporazumom je formirano:

- devetočlano Predsjedničko vijeće (Presidential Council),
- privremena Vlada nacionalnog sporazuma (Government of National Accord) od sedamnaest članova do održavanja novih izbora u roku od dvije godine,
- Predstavnički dom (House of Representatives), nastavio da postoji kao zakonodavni organ, i
- Državno vijeće (State Council) kao savjetodavno tijelo.⁴¹⁰

Prema ocjeni Međunarodne krizne grupe iz 2016. godine ovaj Sporazum je više pregrupisao nego što je uspio riješiti unutrašnje podjele. Prije njegovog potpisivanja sukob je postojao između rivalskih parlamenata i njihovih vlada, dok je nakon potpisivanja došlo do sukoba između onih koji ga podržavaju i njegovih oponenta. Stoga plan Sporazuma više nije

⁴⁰⁶ International Crisis Group, Middle East & North Africa, The Prize: Fighting for Libya's Energy Wealth, Report 165, 3 December 2015, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/north-africa/libya/prize-fighting-libya-s-energy-wealth> (pristupljeno 15.05.2018.)

⁴⁰⁷ El Amrani, Issandr, „Chaos in Libya: It's the oil, stupid“, International Crisis Group, Middle East & North Africa, Originally published in Reuters, 13 December 2015, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/north-africa/libya/chaos-libya-it-s-oil-stupid> (pristupljeno 15.05.2018.)

⁴⁰⁸ Kingsley, Patrick, Libyan politicians sign UN peace deal to unify rival governments, The Guardian International edition, 17 Dec 2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/dec/17/libyan-politicians-sign-un-peace-deal-unify-rival-governments> (pristupljeno 14.05.2018.)

⁴⁰⁹ Libyan Political Agreement as signed on 17 December 2015, <https://unsmil.unmissions.org/sites/default/files/Libyan%20Political%20Agreement%20-%20ENG%20.pdf> (pristupljeno 30.04.2018.)

⁴¹⁰ Fitzgerald, Mary, i Toaldo, Mattia, „A Quick Guide to Libyan Main Players“, European Council of Foreign Affairs, MENA Programme, http://www.ecfr.eu/mena/mapping_libya_conflict (pristupljeno 14.05.2018.)

moguće implementirati bez izmjene samog Sporazuma.⁴¹¹ U tom smislu EU čvrsto podržava napore Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara UN-a dr.Ghassana Salaméa da provede Akcioni plan UN-a u cilju izmjene Libijskog političkog sporazuma, usvajanja Ustava i održavanja izbora 2018.

EU je član Kvarteta Libije za unapređenje političkog procesa i pomoći Libiji u njenoj demokratskoj tranziciji. Kvartet pored EU čine Arapska liga, Afrička unija i UN.⁴¹² Kvartet je u svom Zajedničkom saopštenju sa sastanka održanog u Kairu 30.aprila 2018.godine ponovio svoju posvećenost suverenosti, nezavisnosti, teritorijalnom integritetu i nacionalnom jedinstvu Libije i podršku međunarodno prizatom Predsjedničkom vijeću Vlade nacionalnog sporazuma te naglasio važnost održavanja parlamentarnih i predsjedničkih izbora u okviru ustavnog i izbornog zakona prije kraja godine prema akcionom planu Misije UN-a u Libiji.⁴¹³

Delegacija EU za Libiju, koja je nakon izbivanja sukoba u ljeto 2014.godine dislocirana iz Tripolija u Tunis, učestvuje u međunarodnom koordinacionom radu pod nadzorom Misije UN-a za podršku u Libiji (UNSMIL). Nakon uspostave Vlade nacionalnog sporazuma i postizanja Libijskog političkog sporazuma, EU je ponovo aktivirala postojeće programe i pokrenula nekoliko novih projekata. Za programski period 2014.-2015., koji je produžen 2016., pomoć EU Libiji fokusirana je na tri prioriteta sektora: demokratsko upravljanje, omladina - aktivno građanstvo i socioekonomska integracija i zdravlje.⁴¹⁴

S obzirom da su programi za Libiju za period 2014.-2016. istekli te da je politička situacija u Libiji i dalje vrlo nestabilna, Evropska komisija je odlučila da koristi posebne mjere programiranja. Ova posebna mjera obuhvata program EU o zdravlju i odgovornosti u Libiji. Maksimalni doprinos EU za sprovođenje posebne mjere je 10.900.000 EUR iz budžeta Unije za 2017. godinu.⁴¹⁵ Evropska komisija pruža humanitarnu pomoć onima kojima je to najviše potrebno uz puno poštovanje međunarodnog humanitarnog prava. EU je obezbijedila humanitarna sredstva za Libiju u iznosu od 10 miliona eura u 2017. godini i 10,8 miliona eura

⁴¹¹ International Crisis Groupe, Middle East and North Africa Report N°170, The Libyan Political Agreement: Time for a Reset, 4 November 2016, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/north-africa/libya/libyan-political-agreement-time-reset> (pristupljeno 14.05.2018.)

⁴¹² European External Action Service, Factsheets, EU – Libya relations, 22.01.2018., https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/19163/EU-Libya%20relations (pristupljeno 14.05.2018.)

⁴¹³ Joint Communique of the Quartet meeting on Libya, Cairo, 30 April 2018, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/30_april_2018_libya_quartet_joint_communique.pdf (pristupljeno 14.05.2018.)

⁴¹⁴ European Commission, European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations, Libya

⁴¹⁵ European Commission, „Commission Implementing Decision of 8.11.2017 on the Special measure 2017 in favour of Libya to be financed from the general budget of the Union“, Brussels, 8.11.2017, C(2017) 7365 final, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/special_measure_2017_in_favour_of_libya-v2.pdf (pristupljeno 14.05.2018.)

u 2016.⁴¹⁶ Pomoć se dodjeljuje stanovništvu raseljenom usljed sukoba u vidu osiguranja pristupa primarnoj zdravstvenoj zaštiti i hitnim lijekovima, obrazovanju u hitnim slučajevima, psihosocijalnoj podršci, pomoći u hrani. Finansiranje je obezbijeđeno samo humanitarnim organizacijama i strogo se prati. Organizacije kojima se dodjeljuju sredstva mogu uključivati agencije UN-a, međunarodne organizacije i nevladine organizacije.

5.6.1. Zajednička sigurnosna i odbrambena politika - misije i operacije

EU se u okviru Zajedničke sigurnosne i odbrambene politike (ZSOP) angažuje na pružanju fokusirane podrške Libiji kroz misije i operacije: EUBAM Libija, EUNAVFOR Med Operacija Sofija, i EULPC – Kancelarija EU za vezu i planiranje (EU Liaison and Planning Cell).

5.6.1.1. EUNAVFOR Med Operacija Sofija

EUNAVFOR Med Operacija Sofija je pokrenuta u junu 2015. godine u sklopu šire akcije EU kao sveobuhvatnog odgovora na globalnu migracionu i izbjegličku krizu. Cilj Operacije je borba protiv trgovine ljudima i krijumčarenja preduzimanjem akcija protiv kriminalnih mreža. Operacija Sofija je doprinijela hvatanju većeg broja osumnjičenih krijumčara i trgovaca ljudima, kao i spasavanju velikog broja migranata na otvorenom moru od utapanja. Područje operacije je centralni dio južnog Mediteranskog mora. U junu 2016. godine mandat operacije Sofija je proširen tako da uključuje dva prateća zadatka, odnosno izgradnju kapaciteta i obuku pripadnika Libijske mornarice i Libijske obalske straže i doprinos implementaciji embarga UN-a na uvoz oružja u skladu sa Rezolucijom 2292 Vijeća sigurnosti UN-a. Doprinos borbi protiv krijumčarenja oružja na otvorenom moru ima za cilj da spriječi dodatno pogoršanje sigurnosne situacije. Sa druge strane odluka o podršci izgradnji kadrovskih kapaciteta Libije ima za cilj poboljšanje sposobnosti Libijske mornarice i Libijske obalske straže da ometaju krijumčarenje i trgovinu ljudima, vrše aktivnosti pretraživanja i spašavanja i poboljšaju ukupnu sigurnost u libijskim teritorijalnim vodama.⁴¹⁷ Osnovni zadaci Operacije EUNAVFOR Med Operacija Sofija se mogu rezimirati u nekoliko tačaka:

- podrška otkrivanju i praćenju migracionih mreža kroz prikupljanje informacija i patroliranje na otvorenom moru,

⁴¹⁶ European External Action Service, Factsheets, EU – Libya relations, 22.01.2018.

⁴¹⁷ Ibidem

- provođenje ukrcavanja, pretraživanja, oduzimanja i preusmjeravanja na otvorenom moru brodova za koje se sumnja da se koriste za krijumčarenje ili trgovinu ljudima,
- doprinos razmjeni informacija, kao i provedba embarga UN-a na oružje na otvorenom moru na obali Libije na osnovu Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a,
- izgradnja kapaciteta i obuka i razmjena informacija sa Libijskom obalnom stražom i Libijskom mornaricom na osnovu zahtjeva legitimnih libijskih vlasti.⁴¹⁸

25. jula 2017. godine Vijeće EU je produžilo Operaciju Sofija za još 17 mjeseci tj.do 31. decembra 2018. U okviru promijenjenog mandata Operacije uspostavljen je mehanizam praćenja pripravnika čiji je cilj osiguranje dugoročne efikasnosti pružene obuke. Novina su i nadzorne aktivnosti i prikupljaju informacije o ilegalnoj trgovini i izvozu nafte iz Libije u skladu sa Rezolucijom 2146 (2014) i 2362 (2017) UN-a, kao i razmjena informacija o trgovini ljudima sa organima za sprovođenje zakona u državama članicama, FRONTEX i EUROPOL.⁴¹⁹ Lideri EU su 3. februara 2017.godine na Malti donijeli Deklaraciju povodom migrantske krize koja se fokusira na mjere za zaustavljanje protoka migranata iz Libije u Italiju i EU. U Deklaraciji je istaknuto da EU tijesno saraduje sa Libijom u ovoj oblasti putem akcija kao što je Operacija Sofija i obuka Libijske obalske straže.⁴²⁰ Operacija Sofija trenutno može računati na 4 broda (1 italijansku platformu za slijetanje, 1 njemačku fregatu, 1 špansku fregatu, 1 britanski brod), 2 helikoptera (1 italijanski, 1 španski) i 4 vazдушna sredstva (2 iz Luksemburga, 1 iz Španije, 1 iz Poljske). Operativni budžet za vojnu imovinu i osoblje obezbjeđuju države članice koje plaćaju tekuće troškove i kadrovske troškove na nacionalnoj osnovi. Za period od 27. jula 2017. do 31. decembra 2018. godine iznos za zajedničke troškove operacije EUNAVFOR MED SOPHIA iznosi 6 miliona eura.⁴²¹

Politika EU prema migrantskoj i izbjegličkoj krizi je doživjela velike kritike. Operacijom se u stvari više štite granice EU nego što se spašavaju migranti. Komesar UN-a za ljudska prava Zeid Ra'ad al-Husein je izjavio da je politika EU prilikom pružanja pomoći organima Libije da zadrže migrante „nehumana“. Inspektori UN-a su počektom novembra 2017.godine u četiri migraciona pritvorska centra u Tripoliju, Libija, vidjeli „nezamislive

⁴¹⁸ European External Action Service, Working document of the European External Action Service, Strategic Review on EUBAM Libya, EUNAVFOR MED Op Sophia & EU Liaison and Planning Cell, 15/05/2017, <http://www.statewatch.org/news/2017/jun/eu-eeas-strategic-review-libya-9202-17.pdf> (pristupljeno 14.05.2018.)

⁴¹⁹ European External Action Service, Factsheets, EU – Libya relations, 22.01.2018.

⁴²⁰ Council of the EU, Malta Declaration by the members of the European Council on the external aspects of migration: addressing the Central Mediterranean route, PRESS, 03/02/2017 <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/02/03/malta-declaration/pdf> (pristupljeno 15.05.2018.)

⁴²¹ EUNAVFOR Med MISSION, Operation Sophia, 20 March 2018, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/march_2018-factsheet_on_eunavfor_med_mission_english.pdf (pristupljeno 15.05.2018.)

užase“ kojima je bilo izloženo skoro 20.000 migranata. Zeid je dodao da su oni vidjeli dokaze raširenog mučenja, silovanja i prisilnog rada. Uniji bi se moglo pripisati saučesništvo u ovakvom postupanju prema migrantima s obzirom da je italijanska vlada potpisala dogovore sa Libijskom obalnom stražom u ljeto 2017.g. koje je EU podržala. Prema sporazumima, EU i Libija sarađuju u presretanju migranata na Mediteranu i njihovom vraćanju u pritvor u Libiji.⁴²² Žaklina Novičić iz Instituta za međunarodnu politiku i privredu u svom naučnom radu „Operacija Sofija: vojni odgovor EU na migrantsku krizu“ elaborira ovaj vojni odgovor EU na krivična djela krijumčarenja migranata i trgovine ljudima. U radu se ukazuje na pravne kontroverze operacije „Sofija“ u pogledu međunarodnog prava mora i prava ljudskih prava te pravila upotrebe sile.⁴²³

5.6.1.2. EUBAM Libija

Tokom 2013. godine Libija je bila predmet nekoliko zaključaka Vijeća u kojima su migracije zauzimale centralni položaj. U januaru 2013. godine Vijeće je usvojilo Koncept upravljanja kriznim situacijama za eventualnu civilnu misiju u Libiji⁴²⁴ koja bi imala dva cilja. Evropski eksperti bi pružali podršku libijskim vlastima za razvoj kapaciteta za unapređenje sigurnosti granica te razvoj održivog koncepta i strategije upravljanja granicama, uključujući potrebne strukture u skladu sa prioritetima dogovorenim sa libijskim vlastima.⁴²⁵ EUBAM (EU Border management mission) Libija je inicijalno pokrenuta u maju 2013. godine kao misija za upravljanje granicom u Libiji. Misija je smanjena 2014. usljed pogoršanja sigurnosne situacije u zemlji i preseljena u Tunis. U februaru 2016. godine njen mandat je izmijenjen kako bi se osigurala mogućnost izgradnje civilnih kapaciteta i pomoći u upravljanju kriznim situacijama u oblasti reforme sektora sigurnosti sa fokusom na policiju, krivično pravosuđe, sigurnost granica i migracije. Vijeće je 17. jula 2017. godine produžilo mandat EUBAM Libije do 31. decembra 2018.godine. EUBAM Libija sarađuje i doprinosi naporima UNSMIL-a, sarađuje sa libijskim vlastima i drugim relevantnim sagovornicima iz

⁴²² DW, UN:EU cooperation with Libya has led to 'unimaginable horrors' for migrants, 14.11.2017., <http://www.dw.com/en/un-eu-cooperation-with-libya-has-led-to-unimaginable-horrors-for-migrants/a-41380660> (pristupljeno 15.05.2018.)

⁴²³ Novičić, Žaklina, Operacija Sofija: vojni odgovor na migrantsku krizu, str.63., u: Miša Đurković, Milan Igrutinović, 2016., Zajednička spoljna i bezbednosna politika EU, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd

⁴²⁴ Council of European Union, Draft Crisis Management Concept for a possible CSDP Border Security Mission in Libya, Approval, 26 February 2013

⁴²⁵ Council of the European Union, EU prepares support to border management in Libya, Brussels, 31 January 2013, PRESSE 37, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/135129.pdf (pristupljeno 15.05.2018.)

oblasti sigurnosti. Misija se trenutno nalazi u Tunisu, ali je obezbijeđeno ograničeno prisustvo u Tripoliju, što je povećalo kapacitet za angažman sa libijskim vlastima.⁴²⁶

5.6.1.3. EULPC – Kancelarija EU za vezu i planiranje

Kancelarija EULPC (EU Liaison and Planning Cell) je osnovana u aprilu 2015. od strane EEAS-a kao ad hoc aranžman sa UNSMIL-om koji predvodi međunarodne napore u podršci procesu mira i sigurnosti u Libiji. Svrha misije je podizanje svijesti o pitanjima sigurnosti u Libiji i planiranju pomoći EU-a i UNSMIL-a. EULPC djeluje pod političkim nadzorom šefa Delegacije EU.⁴²⁷ Osnovni cilj EULPC-a je podrška UNSMIL-u u operacionalizaciji vojnih i policijskih izazova sigurnosne situacije u Libiji. EULPC pruža vitalno vojno planiranje i obavještajne kapacitete UNSMIL-u koji se trenutno fokusiraju na implementaciju Plana sigurnosti u Tripoliju, predsjedničku gardu i podršku daljim aktivnostima kada sjedište misije UN-a pređe iz Tunisa u Libiju. Kancelarija EULPC je, s obzirom na visok nivo svijesti o situaciji i poznavanje političko-sigurnosne dinamike, takođe zadužena da pruži informacije za potrebe planiranja potencijalnog angažovanja ZSOP-a. EULPC se sastoji od osam vojnih planera pod vodstvom eksperta za sigurnost šefa Delegacije EU u Libiji.⁴²⁸

Uticaj i angažovanje EULPC-a s ključnim libijskim sagovornicima ima dobar efekat s obzirom na njegov vojni sastav. Konkretno, Kancelarija je koristila svoju blizinu libijskim sagovornicima kako bi djelovala kao glavni kanal komunikacije između Operacije Sofije i višeg rukovodstva Libijske obalske straže. Nedavno je više pažnje posvećeno prikupljanju i analizi obavještajnih podataka / informacija. Ova druga funkcija je takođe važna u pružanju podrške Delegaciji EU sa sveobuhvatnim pregledom ključnih libijskih sagovornika. Zauzvrat, Delegacija EU i EULPC se redovno sastaju sa libijskim političkim kolegama, uključujući i predstavnike civilnog društva, kako bi razvili zajednički uvid u relevantne političke i sigurnosne tokove.⁴²⁹

⁴²⁶ European External Action Service, Factsheets, EU-Libya relations, 22/01/2018

⁴²⁷ European External Action Service, Working document of the European External Action Service, Strategic Review on EUBAM Libya, EUNAVFOR MED Op Sophia & EU Liaison and Planning Cell, 15/05/2017

⁴²⁸ European External Action Service, Factsheets, EU-Libya relations, 22/01/2018

⁴²⁹ European External Action Service, Working document of the European External Action Service, Strategic Review on EUBAM Libya, EUNAVFOR MED Op Sophia & EU Liaison and Planning Cell, 15/05/2017

ZAKLJUČAK

Ovo poglavlje predstavlja rezultate rada na osnovu evaluacije vanjske politike EU u arapskom svijetu sa fokusom na palestinsko-izraelski sukob i Arapsko proljeće.

Od osnivanja EEZ do danas odnosi EEZ, kasnije EU, sa arapskim i mediteranskim državama su uokvireni nizom inicijativa: Globalna mediteranska politika, Euro-arapski dijalog, Obnovljena mediteranska politika, Euro-mediteransko partnerstvo, Evropska politika susjedstva i Unija za Mediteran. Pokrenuto je i više regionalnih inicijativa, kao što su: Dijalog 5+5 (zapadni Mediteran), Mediteranski forum „FOROMED“, EU-GCC saradnja (27 + 6). Svi sporazumi između EU i mediteranskih i arapskih zemalja uključivali su klauzulu o ljudskim pravima zasnovanu na poštovanju demokratskih principa. Uprkos tome EU je uvijek saradivala sa autoritarnim arapskim režimima koji nikada nisu bili u pravom procesu demokratizacije.

Inicijativa EU iz 1995.godine za organizaciju i unapređenje odnosa sa partnerima na Bliskom istoku i sjevernoj Africi - Euro-mediteransko partnerstvo – EUROMED može se ocjeniti kao neuspješno u postizanju bilo kojeg od svojih ciljeva u tri oblasti koje je identifikovala: političko i sigurnosno partnerstvo, finansijsko i ekonomsko partnerstvo i kulturno partnerstvo. 20 godina nakon lansiranja EUROMED-a politika i sigurnost su u tragičnom stanju, a cijeli region se suočava sa teškim sigurnosnim izazovima. Očigledno da je i druga prioritetna oblast bila neuspješna u postizanju tri dugoročna cilja:

- 1) ubrzanje tempa održivog socio-ekonomskog razvoja,
- 2) poboljšanje uslova života stanovništva, povećanje nivoa zaposlenosti i smanjenje razvojnog jaza u Euro-mediteranskom regionu,
- 3) podsticanje regionalne saradnje i integracije.⁴³⁰

Što se tiče Evropske politike susjedstva (ENP), to je najbolje što EU ima u svom alatnom okviru. Revizija ENP-a u odgovoru na Arapsko proljeće nije donijela nikakve prave promjene. Princip "više za više" već je uključen u ENP. Potrebno je više kolektivne političke volje i eksplicitne indikacije o tome šta će biti ponuđeno u zamjenu za koje konkretne reforme. Već je jasno da će trgovinska i vizna liberalizacija u nedostatku „posljednje mrkve“ tj.perspektive članstava u EU morati biti dio nagodbe. ENP je osmišljena nakon iskustva EU sa proširenjem, ali mu nedostaje centralna komponenta, a to je proširenje. Suštinski problem je to što ENP pokušava prenijeti norme, vrijednosti i regulaciju EU u susjedne zemlje na način sličan u velikoj mjeri prenošenju normi i pravila EU na zemlje kandidate, ali ovaj put

⁴³⁰ Barcelona Declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference 27-28/11/95

bez obećanja članstva. Bilateralizam ENP-a ne nudi dovoljan i efikasan okvir za koordinaciju multilateralnih akcija. Mnogi problemi regiona su zapravo regionalni i, ako EU želi da bude dio rješenja, potrebno je priznati neophodnost regionalnog okvira.

Dana 4. marta 2015. godine, Visoka predstavnica i Komisija su izdali zajednički konsultativni dokument "U susret novoj politici susjedstva"⁴³¹ sa ciljem da se revidira i poboljša ENP. Dokument postavlja važna pitanja o ENP-u i daje zanimljive prijedloge, kao što je veća uključenost država članica. Uprkos naporima za revidiranje ENP-a neophodno je shvatiti da nesposobnost ENP-a da se realizuje ne proističe iz strukture i dizajna ENP-a. Politika je vjerovatno dobro koncipirana od samog početka. Međutim, ENP je samo vodič prema kojem su napravljeni akcioni planovi za pojedine zemlje koji su poput samog ENP-a opšti i ambiciozni dokumenti. Ono što ostaje malo poznato je način na koji se ovi akcioni planovi implementiraju. Planovi pokušavaju da pokriju sve sektore navedene u ENP-u, ali je pitanje šta se od toga realizuje i implementira. Bilo bi zanimljivo istražiti stvarno izvršenje akcionih planova u cilju procjene omjera promocije normi i promocije interesa EU u zemljama partnerima.

2008.godine EUROMED je prepravljen u Uniju za Mediteran (Union for the Mediterranean UfM). UfM je ponovio jednu od grešaka EUROMED-a i prisilio Arape i Izraelce da uđu u isti politički okvir. EU svakako može pokušati dovesti Arape i Izraelce za isti sto, ali mora postojati svijest o rizicima takvih pokušaja. Sukob između Izraela i Palestine je imao značajan uticaj na razvoj institucionalnih i političkih dimenzija UfM-a. UfM je pokrenut u julu 2008. Samo nekoliko mjeseci kasnije, u decembru 2008. i januaru 2009. godine rat u Gazi je rezultirao pogoršanjem odnosa između Izraela i Palestinske samouprave što je direktno uticalo na planirane sastanke unutar organizacionog okvira UfM-a. Napad Izraela na Gazu je doveo do zamrzavanja same inicijative na neko vrijeme. Tek 2010. godine Sekretarijat je mogao početi sa radom do čijeg odlaganja je došlo zbog vojne operacije i nespremnosti arapskih država da sjednu za isti sto sa Izraelcima. Danas su prioritetne oblasti UfM-a vrlo ograničene po obimu i fokusu i, sudeći po prioritetnim područjima rada, kao što su ljudski razvoj i održivi razvoj, kroz implementaciju konkretnih projekata sa vidljivim uticajem na građane,⁴³² ne pruža dovoljan politički okvir za tako veliku i značajnu grupu

⁴³¹ European Commission, High Representative Of The European Union For Foreign Affairs And Security Policy, Joint Consultation Paper Towards a new European Neighbourhood Policy, Brussels, 4.3.2015 , JOIN(2015) 6 final, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/neighbourhood/consultation/consultation.pdf> (pristupljeno 19.05.2018.)

⁴³² Web stranica Union for the Mediterranean, <http://ufmsecretariat.org/what-we-do/> (pristupljeno 23.05.2018.)

država članica. Naime, ministri vanjskih poslova zemalja članica se sastaju samo jedanput godišnje radi definisanja strategija i prioriteta.⁴³³

Palestinsko-izraelski sukob

Palestinsko-izraelski sukob je jedan od najstarijih sporova na međunarodnom planu. Uključenost Unije u sukob datira još iz 1970-ih kada se razvijaju stavovi u vezi sa njenim akterstvom u međunarodnim pitanjima. Poseban odnos između EU i regije Bliskog istoka obično se pripisuje istorijskim vezama (npr. nedavnoj kolonijalnoj prošlosti Evrope na Bliskom istoku) i geografskoj blizini. Unija ima vitalne ekonomske i sigurnosne interese u regionu koji uključuju pitanje terorizma, imigracije i snabdijevanja energijom. Činjenica da su neke zemlje članice EU nedavno bile kolonijalne sile na Bliskom istoku predstavlja veliki izazov za njenu ulogu na Bliskom istoku, što svakako utiče na arapsko povjerenje u namjere i kredibilitet EU. Niz različitih faktora u rasponu od potrebe za političkom i ekonomskom stabilnošću do istorijskih i kulturnih veza sa regionom obavezali su Uniju da se uključi u rješavanje sukoba.

Geopolitički uslovi Hladnog rata pružili su Uniji relativno više autonomnog političkog prostora da djeluju jednostrano i neovisno od stavova SAD-a. Venecijanska deklaracija iz 1980. godine, koja se bavi pitanjima samoopredjeljenja Palestinaca i rješenja sa dvije države, bila je prekretnica u vanjskoj politici Unije prema sukobu. Ona se može shvatiti kao orijentir iako izražene aspiracije nikada nisu ispunjene.

Poslije relativno proaktivne političke pozicije Unije tokom sedamdesetih i osamdesetih godina u pogledu palestinsko-izraelskog sukoba Unija je završetkom Hladnog rata izgubila prostor za svoje jednostrane inicijative od kada SAD kao svjetski hegemon jača svoje prisustvo na Bliskom istoku. Shodno tome Unija je postala uključena u američke mirovne pregovore devedesetih godina i učestvovala je u grupama koje su uglavnom bile zadužene za ekonomski razvoj Palestine. Nedostatak koordinacije među državama članicama Unije u bipolarnom i unipolarnom svjetskom uređenju može se smatrati jednim od glavnih razloga za njenu neefikasnu poziciju u palestinsko-izraelskom sukobu mada joj je njen položaj sponzora i finansijskog faktora u Kvartetu dozvolio da poveća svoju vidljivost i kao politički akter. Izbijanje Druge intifade, kasniji razvoj događaja u smislu vladinih promjena u

⁴³³ Ibidem

sukobljenim stranama, izgradnja novih naselja u Istočnom Jerusalemu i Zapadnoj obali doveli su do erozije mirovnih pregovora.

U cilju stvaranja za sebe stabilnog susjedstva Unija je istakla važnost demokratizacije i liberalizacije kao procesa koji bi mogli okončati ovaj dugotrajni spor i pokušala je uspostaviti jake bilateralne političke i ekonomske odnose sa sukobljenim stranama. Ni njena bilateralna politika prema regionu (uspostavljanje EUROMED-a, ENP-a i UfM-a) niti multilateralne inicijative (Sporazum iz Osla i Kvartet) nisu mogle donijeti trajno rješenje u regionu. Može se reći da Unija još uvijek nije postigla profil efikasnog političkog igrača u rješavanju ovog sukoba zbog nekoliko internih i eksternih razloga. Međuvladina priroda postupka donošenja odluka u oblasti vanjske i sigurnosne politike, nedosljednosti politika država članica i tekući proces političke integracije mogu se navesti kao unutrašnji elementi koji su ograničili efikasnost Unije. Što se tiče vanjskih faktora, glavni je dominantni položaj SAD-a u regionu uglavnom nakon Hladnog rata. Nedostatak perspektive za članstvo ograničava efikasnost Unije u odnosu na konfliktne strane. Ne treba zaboraviti da su aktivnosti Unije prema sukobu uvijek motivisane ekonomskim, energetske i sigurnosnim pitanjima. EU na Bliskom istoku ostavlja utisak neefikasnog i prvenstveno ekonomskog aktera. EU na međunarodnoj političkoj sceni bira pragmatizam i depolitizaciju kao glavne ideje u svojim naporima vezanim za sukob između Izraela i Palestine na Bliskom istoku.

Nakon potpisivanja Sporazuma iz Osla EU se fokusirala na projekte ekonomskog razvoja i izgradnje državnih institucija na teritorijama Palestinske samouprave pri tome ne uzimajući u obzir realnost okupacije koja je ostala pozadinsko pitanje. Primjenjen je postkonfliktni mirovni pristup kao da ne postoji nastavak sukoba i okupacije. Suočavajući se sa realnošću Druge intifade i izbornom pobjedom Hamasa 2006.godine EU je prešla sa podrške za ekonomski i institucionalni razvoj na humanitarnu pomoć kako bi ublažila patnje Palestinaca pod okupacijom. Očito je da EU u velikoj mjeri vodi pragmatičnu politiku prema teškim političkim i sigurnosnim pitanjima na Bliskom istoku. Razvoj ENP-a i UfM-a u kojima učestvuju i Izrael i Palestinska samouprava može se tumačiti i analizirati kao nova dimenzija vanjske politike EU sa njenim specifičnim karakterom i ulogom kao faktora u međunarodnoj politici.

EU bi trebalo da pokaže stvarno učešće u rješavanju sukoba, uglavnom u osnovnom sukobu koji je arapsko-izraelski sukob. Od 1967. godine EU je u više navrata ponovila osudu izraelske politike na okupiranim teritorijama. Ova deklarativna politika nije pokrivena konkretnim akcijama, što ne podrazumijeva finansijsku pomoć Palestincima koja u stvarnosti

pokriva troškove okupacije⁴³⁴. Krajnje je vrijeme da EU uskladi svoje riječi i djela. EU jača svoje veze sa Izraelom kao okupacionom silom koja na okupiranim teritorijama vrši konfiskaciju zemlje i kolektivno kažnjavanje Palestinaca blokadom Gaze. Čak ni nakon nedavnih protesta palestinskog stanovništva Gaze i ubistva većeg broja demonstranata, EU niti ne pomišlja na bilo kakav oblik sankcija protiv Izraela, kao što je embargo, bojkot na uvoz oružja i sl., naprotiv njen stav djeluje kao saučesnička šutnja. Treba se prisjetiti munjevite reakcije zemalja članica EU protiv Gadafija u Libiji.

EU se angažovala u upravljanju konfliktima, a ne na rješavanju konflikata na Bliskom istoku.⁴³⁵ Stoga bi trebala ponovo razmotriti svoj pristup rješavanju sukoba na Bliskom istoku i u koordinaciji sa drugim akterima povući odlučnije poteze u skladu sa svojim proklamovanim verbalnim načelima i principima zaštite ljudskih prava i vladavine prava te primjenjivati iste standarde u svojoj vanjskoj politici prema zemljama regiona. Kako bi se EU uspješnije suočila sa rastućim problemima na terenu te povjerenje i mir učiniti dostižnim, neophodno je da premosti jaz između svoje retorike i političke volje i podrži svoje deklarativne politike konkretnim i djelotvornim akcijama.

Arapsko proljeće

Dominantna politika EU prema arapskom svijetu tradicionalno je bila održavanje statusa quo. EU je u drugim regionima podsticala širenje demokratije, ali na Bliskom istoku i severnoj Africi (MENA), kao da je podržavala niz arapskih autokrata sve dok su oni provodili zapadne interese. U praksi Unija je često preferirala stabilnost u regiji MENA kojim su vladali autoritarni režimi od njihovog sporog i vjerovatno krvavog transformisanja. Mnogi u EU su polazili od pretpostavke da su „autoritarni režimi bili garancija stabilnosti u regionu“.⁴³⁶ Svjetska promocija ljudskih prava imala je arapski izuzetak jer su zapadne vlade vjerovale da će stabilne autoritarne vlade mnogo bolje štiti njihove interese u regionu nego možda neke buduće vlade izabrane na demokratskim izborima.

Pet osnovnih razloga objašnjava zašto su zapadne vlade prihvatale autokrate u arapskom svijetu. Prvi je obuzdavanje bilo kakve prijetnje zapadnim interesima od političkog

⁴³⁴ Khader, Bichara, „The European Union and the Arab World: from the Rome Treaty to the Arab Spring“, str.46.

⁴³⁵ Asseburg, Muriel, „European Conflict Management in the Middle East Toward a More Effective Approach“, Carnegie Middle East Center, Number 14, February 2009, Carnegie PAPERS, http://carnegieendowment.org/files/EU_mid_east_conflict_management.pdf (pristupljeno 23.05.2018.)

⁴³⁶ Füle, Štefan, „Speech on the recent events in North Africa, Committee on Foreign Affairs (AFET), European Parliament“, Brussels, SPEECH/11/130, 28 February 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-11-130_en.htm (pristupljeno 23.05.2018.)

islama prema kojem su zapadne vlade i njihovi saveznici uvijek imali snažan otklon - promovišući ga kada se smatra korisnim ili kada je u skladu sa interesima Zapada (npr. mudžahedini protiv Sovjeta). Drugi razlog je percepcija Zapada da arapski moćnici mogu pomoći u suzbijanju prijetnje terorizma. Treće, Zapad je vjerovao da arapske autokrate mogu ostvariti modus vivendi sa Izraelom. To znači da je Zapad više mario za odnos arapskih vlada prema Izraelu nego za njihov odnos prema vlastitim narodima. Četvrto, Zapad je znao da su korumpirane arapske autokratije najbolji način za održavanje tokova nafte. Konačno, Zapad, a posebno EU, tražio je autoritarne vlade u regionu da pomognu u prevenciji migracija. Sjeverna Afrika je izvor i važna tranzitna ruta za neregularne migracije u Evropu. Zapad se oslanjao na vlade koje su sprečavale migrante na putu prema Evropi, a EU ih je, zauzvrat, nagradila prećutnom tolerancijom njihovog postojanja.⁴³⁷

Ovdje moramo napomenuti da sve države imaju ekonomske, političke i sigurnosne interese koji zahtijevaju saradnju sa autoritarnim režimima, ali da bi EU trebala biti iskrena u pogledu sopstvenih interesa i jasno ih naznačiti, umjesto da se kriju kroz deklaracije.

Arapsko proljeće je pokazalo do koje su mjere mnogi ljudi u arapskom svijetu bili nezadovoljni autokratskim vladarima te nisu željeli da budu pasivni posmatrači života u svojim zemljama. Nakon arapskog proljeća mogla se očekivati promjena paradigme u stavu EU prema regiji MENA - bar u pogledu promocije demokratije. Međutim, odgovor EU nije bio dosljedan niti koherentan. EU je reagovala zato što je postojala očigledna potreba da se reaguje, ali je u tome strateška vizija jednostavno bila odsutna.

Analiza neujednačenog odgovora EU na Arapsko proljeće ukazuje na prirodu vanjske i sigurnosne politike EU. Čak se može ustvrditi da bi koherentniji odgovor predstavljao iznenađenje s obzirom da je EU paralizovana u sektorima u kojima su Ugovori zadržali nacionalni suverenitet svojih država članica i gdje su se interesi država članica razlikovali. Unija ne posjeduje puni suverenitet koji je preduslov za autonomno i koherentno međunarodno delovanje.

EU je bila u mogućnosti da koristi raspoložive instrumente tj. posredovanje podstaknuto politikom ekonomske podrške u zamjenu za političko prilagođavanje. Jedan zanimljiv aspekt neujednačene reakcije EU jeste to što su iste države koje su bile jednoglasne u zahtjevu da Gadafi odstupi imale različita mišljenja o tome kako bi to trebalo da se desi. Francuska i Velika Britanija su podržale Rezoluciju Vijeća sigurnosti UN koja je dozvoljavala

⁴³⁷ Balfour, Rosa, 2012, „EU Conditionality after the Arab Spring“, 16 PAPERS IEMed European Institute of the Mediterranean, Euromesco, 2012., str.19., Human Rights Watch, World Report 2012, Events of 2011, str.3-6.

upotrebu sile, i obje su učestvovala aktivnostima NATO-a. Njemačka se uzdržala na tom glasanju i nije djelovala na terenu.

U vojnoj sferi, gdje jednoglasnost predstavlja pravilo donošenja odluka, do izraza su došle nerješene nacionalne specifičnosti. Unija ne posjeduje moć u ovom domenu jer se zajednički stav EU svaki put mora pregovarati od strane šefova država i vlada u Briselu. U sferi gdje je EU razvila dovoljno iskustvo - npr. međunarodna diplomatija i ENP - uspjela je djelovati direktno i koherentno. Unija je dosljedno koristila dva instrumenta vanjske politike koja posjeduje: posredovanje i ekonomski uticaj. U odsustvu odgovarajuće vojne sposobnosti Unija je ostvarila ograničenu međunarodnu ulogu koja je dozvoljena njenim ugovorima te je pokušala da oblikuje svoje blisko okruženje.

Arapsko proljeće navodi EU da ponovo razmisli o svojoj strategiji i partnerstvu sa svojim najbližim susjedstvom. U dva saopštenja iz marta i maja 2011.godine EU definiše novo partnerstvo na osnovu nekih već postojećih principa: "više za više", "uzajamna odgovornost" i "duboke i sveobuhvatne zone slobodne trgovine". Najavljeno je i osnivanje "Fonda za civilno društvo" i Evropske zadužbine za demokratiju. Očigledno je da je princip "više za više" trebao da bude kamen temeljac novog partnerstva. Ništa ne ukazuje na to da je taj stari pristup promijenjen. Princip "više za više" je vrlo sličan prethodnoj retorici prilagođenih pristupa koji se prekomjerno oslanja na neoliberalni kapitalistički tržišno-ekonomski recept zasnovan na vjerovanju u liberalizaciju i privatizaciju. Jednostavno rečeno princip „više za više" znači brže reforme - bolja nagrada, tj.veća pomoć, otvaranje tržišta, povećanje mobilnosti. Zar ne bi bilo mnogo važnije podržati demokratiju, doprinijeti izgradnji mira, učiti "slušati nepoznate glasove", komunicirati sa stvarnim akterima arapskog građanskog društva, a ne elitama koje su podobne u evropskim očima. Analizom odgovora EU na Arapsko proljeće dolazimo do zaključka da se EU fokusira na sopstvenu sigurnost, naročito u dijelu plana koji obuhvata sprečavanje migracija i suzbijanje terorizma, a ne na pitanja ljudskih prava i demokratije te da sprovodi pragmatičan, realistički program.

Od suštinskog je značaja da EU stvara jasnu i racionalnu strategiju prema regiji MENA. Reforma ENP-a neće riješiti ovo pitanje. Takođe je važno pronaći pouzdan multilateralni okvir koji će zajedno dovesti sve strane za isti sto kako bi razgovarali i pronašli rješenja za regionalne probleme. EU treba da izmijeni svoju idealističku retoriku koja donosi više štete nego dobra. Normativna moć EU može biti moćan alat i u arapskom svijetu, ali samo ako retorika odgovara akcijama. Ako je cilj retorike EU da maskira svoje postupke, onda se skrivanje iza normativnog diskursa ne može pokazati kao dobra politika.

Arapsko proljeće nije završeno i proces transformacije se nastavlja iako na krvav način. Revolucija se nastavlja. Gore izloženo, naravno, ne znači da je jedino EU kriva za nestabilnost u regionu, ali nedostatak strateške vizije i uključenosti EU u tekuće transformacije u arapskom svijetu znači da EU snosi dio krivice. EU je u stanju da bude dio ove oslobodilačke borbe, a ne da bude „pasivni posmatrač“. Novi geopolitički scenario nakon Arapskog proljeća u regiji MENA utiče na sposobnost EU da djeluje kao relevantan međunarodni akter u regionu. U Egiptu i Libiji kapaciteti EU za djelovanje su dramatično smanjeni zbog sve većeg prisustva drugih aktera poput Saudijske Arabije, Kine, Rusije ili UN-a. To nije slučaj u Tunisu i Maroku gdje EU ima značajan kapacitet da utiče na odgovarajuće vlade. Koliko EU koristi svoj potencijal da uđe u „duboku demokratiju“ u ove dvije zemlje, ostaje da se vidi.

EU mora da izvrši strateško preispitivanje uloge koju želi da igra u promjenljivom regionu kao što je MENA. Arapsko proljeće je bio poziv Uniji da se upusti u strateško razmišljanje zasnovano na pretpostavci prošlih grešaka. Arapsko proljeće je pružilo Uniji priliku da pokaže lidersku poziciju kao koherentan, konzistentan i vjerodostojan akter. Ova analiza je pokazala da je Arapsko proljeće još jedna propuštena prilika EU da ojača svoju poziciju važnog aktera na međunarodnoj i globaloj sceni.

BIBLIOGRAFIJA

A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy, June 2016, http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (pristupljeno 28.09.2017.)

ahramonline, *Ashton voices support to Egyptians ahead of constitutional referendum*, Ahram online, Sunday 12 Jan 2014
<http://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/0/91388/Egypt/0/Ashton-voices-support-to-Egyptians-ahead-of-consti.aspx> (pristupljeno 10.05.2018.)

Al Jazeera Balkans, *Al-Sisi izabran za predsjednika s 97 posto glasova*, 02.04.2018., <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/al-sisi-izabran-za-predsjednika-s-97-posto-glasova> (pristupljeno 13.04.2018.)

Al-Fattal, Rouba, „*The Foreign Policy of the EU in the Palestinian Territory*“, CEPS Working Document No.328 / May 2010, http://aei.pitt.edu/14582/1/WD328_Al-Fattal_on_EU_FP_in_Palestine.pdf (pristupljeno 10.03.2018.)

Al-Monitor, Pulse of the Middle East, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/01/abbas-europe-recognize-palestine-state.html> (pristupljeno 05.02.2018.)

Amnesty International 2017/18, *The State Of The World's Human Rights*, London, 2018, <https://Www.Amnesty.Org/En/Documents/Pol10/6700/2018/En/> (pristupljeno 25.02.2018.)

Amnesty International Report 2012, *The State of the World's Human Rights*, London, 2012., <https://www.amnestyusa.org/files/air12-report-english.pdf> (pristupljeno 22.03.2018.)

Ashton, Catherine, *Remarks by HR/VP Catherine Ashton at the end of her visit to Egypt*, SPEECH/11/117, 22. February 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-11-117_en.htm (pristupljeno 09.05.2018.)

Asseburg, Muriel, „*European Conflict Management in the Middle East Toward a More Effective Approach*“, Carnegie Middle East Center, Number 14 , February 2009, Carnegie PAPERS, http://carnegieendowment.org/files/EU_mid_east_conflict_management.pdf (pristupljeno 23.05.2018.)

Balfour, Rosa, 2012, „*EU Conditionality after the Arab Spring*“, 16 PAPERS IEMed European Institute of the Mediterranean, Euromesco, 2012., http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_2728_papersbalfour_for_euromesco16.pdf (pristupljeno 06.12.2016.)

Barcelona Declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference 27-28/11/95, https://ec.europa.eu/research/iscp/pdf/policy/barcelona_declaration.pdf (pristupljeno 11.03.2018.)

BBC News, *Egypt warship: First French-made Mistral ship handed over*, 2 June 2016, <http://www.bbc.com/news/world-europe-36433948> (pristupljeno 13.04.2018.)

BBC, *Rival Libya militias in fresh clashes near Tripoli*, 16 November 2013, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-24971765> (pristupljeno (27.04.2018.)

Berdar, Christophe, „*L'avènement de la Politique Méditerranéenne Globale de la CEE*“ Presses Universitaires de France | « Relations internationales » 2007/2 n° 130 | pages 87 à 109 <https://www.cairn.info/revue-relations-internationales-2007-2-p-87.htm> (pristupljeno 04.03.2018.)

Bindi, Federiga, *The Foreign Policy of EU*, Brookings Institution press Washington DC, Washington, 2010., str.24.

Biscop, Sven and Balfour, Rosa and Emerson, Michael, „*An arab springboard for EU foreign policy?*“ Academia Press for Egmont – The Royal Institute for International Relations, 2012.,
<https://www.ceps.eu/system/files/book/2012/01/Arab%20Springboard%20for%20EU%20Foreign%20Policy.pdf> (pristupljeno 17.06.2018.)

Charles de Gaulle, *Memoire d'éspoire*, PLON, 1970., str.1153.

Charter of the United Nations, <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> (pristupljeno 18.06.2018.)

CNN, *Gunfire, explosions heard in Tripoli*, 20.03.2011,
<http://edition.cnn.com/2011/WORLD/africa/03/19/libya.civil.war/index.html> (pristupljeno 27.04.2018.)

Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: *Wider Europe - Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*, Brussels, 11.3.2003, Com(2003) 104 Final, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0104:FIN:EN:PDF> (pristupljeno 05.03.2018.)

Commission of The European Communities, „*Communication From The Commission To The Council And The European Parliament, EC Support To The Middle East Peace Process*“, COM(93) 458 final, Brussels, 29 September 1993 <http://aei.pitt.edu/4300/1/4300.pdf> (pristupljeno 30.01.2018.)

Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, *Strengthening the Mediterranean Policy of the European Union: Establishing A Euro-Mediterranean Partnership*, Brussels, 19.10.1994., COM(94) 427 final, str.2., <http://aei.pitt.edu/2950/1/2950.pdf> (pristupljeno 04.03.2018.)

Commission of the European Communities, *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Strengthening the European Neighbourhood Policy*, COM(2006)726 final, Brussels, 4.12.2006
http://www.iemed.org/docs_officials_migracio/regionals/COM_2006_726_Strengthening/Strengthening_com06_726_en.pdf (pristupljeno 05.03. 2018.)

Council Decision (CFSP) 2015/1333 of 31 July 2015 concerning restrictive measures in view of the situation in Libya, and repealing Decision 2011/137/CFSP, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015D1333&from=en> (pristupljeno 05.05.2018.)

Council of the European Union, *Council conclusions on the ISIL/Da'esh crisis in Syria and Iraq*, Luxembourg, 20 October 2014, <http://www.consilium.europa.eu/media/21843/st07267en15.pdf> (pristupljeno 13.05.2018.)

Council of the European Union, NOTE from General Secretariat of the Council to Delegations, *Relations with Egypt - European Union's position for the Association Council's seventh meeting* (Brussels, 25 July 2017), Brussels, 25 July 2017, <https://www.consilium.europa.eu/media/23523/st11505en17.pdf> (pristupljeno 13.04.2018.)

Council of the European Union, Press Release, *3267th Council meeting, Foreign Affairs*, Luxembourg, 21 October 2013, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/139093.pdf

Council of European Union, *Draft Crisis Management Concept for a possible CSDP Border Security Mission in Libya*, Approval, 26 February 2013

Council of the European Union, *3183rd Council meeting, Foreign Affairs*, Brussels, 23 July 2012, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-12-345_en.htm (pristupljeno 21.06.2018.)

Council of the EU, *G7 Leaders' Statement on Syria*, Press, Statements And Remarks, 200/18, 17/04/2018, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/04/17/g7-leaders-statement-on-syria/pdf> (pristupljeno 14.05.2018.)

Council of the EU, *Malta Declaration by the members of the European Council on the external aspects of migration: addressing the Central Mediterranean route*, PRESS, 03/02/2017, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/02/03/malta-declaration/pdf> (pristupljeno 15.05.2018.)

Council of the European Union, *Council conclusions on the EU Regional Strategy for Syria and Iraq as well as the Da'esh threat - Council conclusions*, Brussels, 23 May 2016, 9105/16, <http://www.consilium.europa.eu/media/21843/st07267en15.pdf> (pristupljeno 15.05.2018.)

Council of the European Union, „*Council Conclusions on the Middle East Peace Process*“, *Foreign Affairs Council meeting*“, Brussels, 8 December 2009, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/wgme/dv/200/200912/20091216councilcon081209_en.pdf (pristupljeno 01.02.2018.)

Council of the European Union, „*Council Joint Action 2005/797/CFSP of 14 November 2005 on the European Union Police Mission for the Palestinian Territories*“, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/palestinian_territories_oj/palestinian_territories_oj_en.pdf (pristupljeno 02.02.2018.)

Council of the European Union, „*Political And Security Committee Decision extending the mandate of the Head of Mission of the European Union Border Assistance Mission for the Rafah Crossing Point*“, *EU BAM RAFAH*, Brussels, 4 July 2017, 10325/17 EU BAM Rafah/1/2017) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017D1280&from=EN> (pristupljeno 02.02.2018.)

Council of the European Union, 12584/13, Presse 339, Press Release, *3254th Council meeting Foreign Affairs*, Brussels, 22 July 2013, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/138317.pdf (pristupljeno 10.04.2018.)

Council of the European Union, *3091st Foreign Affairs Council meeting*, Brussels, 23 May 2011,
https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/122168.pdf
(pristupljeno 21.06.2018.)

Council of the European Union, *3130th Council meeting, Foreign Affairs*, Brussels, 30 November and 1 December 2011,
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/126518.pdf
(pristupljeno 21.06.2018.)

Council of the European Union, *3166th Council meeting, Foreign Affairs*, Brussels, 14 May 2012, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-12-166_en.htm?locale=en (pristupljeno 21.06.2018.)

Council of the European Union, *3288th Council meeting Foreign Affairs* Brussels, 20 January 2014, <https://www.consilium.europa.eu/media/29051/140673.pdf> (pristupljeno 18.04.2018.)

Council of the European Union, *Council Conclusions On Egypt, Foreign Affairs Council meeting*, Brussels, 10 February 2014,
<http://www.consilium.europa.eu/media/28977/140971.pdf> (pristupljeno 10.04.2018.)

Council of the European Union, *Council conclusions on Egypt, Foreign Affairs Council meeting*, Brussels, 21 August 2013,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/september/tradoc_151710.pdf (pristupljeno 10.04.2018.)

Council of the European Union, *Council conclusions on the EU Regional Strategy for Syria and Iraq as well as the ISIL / Da'esh threat*, Brussels, 16 March 2015, 7267/15,
<http://www.consilium.europa.eu/media/21843/st07267en15.pdf> (pristupljeno 14.05.2018.)

Council of the European Union, *Council Joint Action 96/676/CFSP (25 November 1996)*,
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996E0676&from=EN>
(pristupljeno 30.01.2018.)

Council of the European Union, *Council Regulation (EC) No 1488/96 of 23 July 1996 on financial and technical measures to accompany (MEDA) the reform of economic and social structures in the framework of the Euro-Mediterranean partnership*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996R1488&from=EN>
(pristupljeno 01.02.2018.)

Council of the European Union, *EU prepares support to border management in Libya*, Brussels, 31 January 2013, PRESSE 37,
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/135129.pdf,
(pristupljeno 15.05.2018.)

Council of the European Union, *EU–League of Arab States relations: joint communiqué of the EU Political and Security Committee and the League of Arab States Permanent Representatives*, Press Release 709/17, 28/11/2017,
<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/11/28/eu-league-of-arab-states-relations-joint-communique-of-the-eu-political-and-security-committee-and-the-league-of-arab-states-permanent-representatives/pdf> (pristupljeno 05.03.2018.)

Council of the European Union, Outcome Of Proceedings From: General Secretariat of the Council To: Delegations, *Council conclusions on an EU Strategy for Syria*, 3 April 2017; http://www.consilium.europa.eu/media/33736/syria-conclusions-7956_18.pdf (pristupljeno 16.04.2018.)

Council of the European Union, Press Release, *3069th Council Meeting, Foreign Affairs*, Brussels, 21 February 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-11-32_en.htm?locale=EN (pristupljeno 14.05.2018.)

Council of the European Union, Press Release, *3078th Council Meeting, Foreign Affairs*, Brussels, 21 March 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-11-66_en.htm (pristupljeno 09.07.2018.)

Council Of The European Union, Press Release, *3082nd Council meeting, Foreign Affairs*, Luxembourg, 12 April 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-11-96_en.htm (pristupljeno 02.05.2018.)

Council Of The European Union, Subject: *Libya - Council conclusions*, Brussels, 14 November 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-11-442_en.htm?locale=en (pristupljeno 02.05.2018.)

Council of the European Union, *Syria: Council response to the crisis*, <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/syria/> (pristupljeno 18.04.2018.)

Council Regulation (EU) 2016/44 of 18 January 2016 concerning restrictive measures in view of the situation in Libya and repealing Regulation (EU) No 204/2011, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0044&from=EN> (pristupljeno 05.05.2018.)

Crouzet, Guillemette, *Les Britanniques et l'invention du Moyen-Orient : essai sur des géographies plurielles*, Esprit, 2016/5 (May), p. 31-46. URL : <http://www.cairn.info/revue-esprit-2016-5-page-31.htm> (pristupljeno 21.08.2017.)

David, Olivier et Suissa, Jean-Luc, *La dissertation de géopolitique*, https://fr.wikipedia.org/wiki/Moyen-Orient#cite_ref- (pristupljeno 21.08.2017.)

Davignon Report, https://www.cvce.eu/content/publication/1999/4/22/4176efc3-c734-41e5-bb90-d34c4d17bbb5/publishable_en.pdf (pristupljeno 10.03.2018.)

Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements (DOP), 13 September 1993, <https://peacemaker.un.org/israelopt-osloaccord93>. (pristupljeno 18.06.2018.)

Delegation of EU to Turkey, *Statement by EU High Representative Catherine Ashton on the Constitutional Referendum in Egypt*, 01/21/2014, <https://www.avrupa.info.tr/en/eeas-news/statement-eu-high-representative-catherine-ashton-constitutional-referendum-egypt-3324> (pristupljeno 10.04.2018.)

Department of State, United State of America, Office of the Historian, „*The Madrid Conference, 1991*“, <https://history.state.gov/milestones/1989-1992/madrid-conference> (pristupljeno 29.01.2018.)

DW, *UN: EU cooperation with Libya has led to 'unimaginable horrors' for migrants*, 14.11.2017., <http://www.dw.com/en/un-eu-cooperation-with-libya-has-led-to-unimaginable-horrors-for-migrants/a-41380660> (pristupljeno 15.05.2018.)

Dworkin, Anthony, „*Europe and the Egyptian election: Do not congratulate*“, European Council of Foreign Affairs, 27.03.2018, http://www.ecfr.eu/article/commentary_europe_and_the_egyptian_election_do_not_congratulate (pristupljeno 14.04.2018.)

Đorelijevski, Miloš, *Libija posle Gadafija: Zločin NATO i zapadnih sila*, mondo.rs, 20.10.2016., <http://mondo.rs/a949119/Info/Svet/Libija-posle-Gadafija-Zlocin-NATO-SAD-Velike-Britanije-i-Francuske.html> (pristupljeno 14.05.2018.)

El Amrani, Issandr, „*Chaos in Libya: It's the oil, stupid*“, International Crisis Group, Middle East & North Africa, Originally published in Reuters, 13 December 2015, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/north-africa/libya/chaos-libya-it-s-oil-stupid> (pristupljeno 15.05.2018.)

Eldar, Akiva, *The Peace That Nearly Was at Taba*, Ha'aretz, 14 February 2002, <https://www.haaretz.com/1.5279753> (pristupljeno 09.03.2018.)

Emerson, Michael, and Noutcheva, Gergana, „*From Barcelona Process to Neighbourhood Policy, Assessments and Open Issues*“, Centre for European Policy Studies (CEPS), Brussels, CEPS Working Document No. 220/March 2005, str.6.-7., http://aei.pitt.edu/6664/1/1209_220.pdf (pristupljeno 24.06.2018.)

Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com/event/Arab-Spring>

Encyclopedia Of The Palestinians, Revised Edition Edited by Philip Mattar, Copyright © 2005, 2000

„*EU's Position on the Middle East Peace Process: Key Inconsistencies*“, September 2009, Amnesty International EU Office, Broederlijk Delen (Belgium), CAFOD (England and Wales), CCFD Terre Solidaire (France), CIDSE Working Group on Palestine/Israel, Defence for Children International, Diakonia (Sweden), Euro-Mediterranean Human Rights Network, medico international (Germany), MS ActionAid Denmark, Oxfam International, Pax Christi International, Trócaire (Ireland), United Civilians for Peace (a coalition of Dutch organisations - Oxfam Novib, Cordaid, ICCO and IKV Pax Christi), War Child UK, <https://www.diakonia.se/globalassets/documents/diakonia/policy-and-advocacy/letters-to-decision-makers/090901-eu-peace-process-in-the-middle-east.pdf> (pristupljeno 11.02.2018.)

„*EU-GCC Cooperation Agreement*“, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/september/tradoc_140300.pdf (pristupljeno 05.03.2018.)

EUNAVFOR Med MISSION, Operation Sophia, 20 March 2018, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/march_2018-factsheet_on_eunavfor_med_mission_english.pdf (pristupljeno 15.05.2018.)

EUPOL COPPS is the European Union Co-ordinating Office for Palestinian Police Support, <http://eupolcopps.eu/en/content/what-eupol-copps> (pristupljeno 02.02.2018.)

European Commission, *European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations, Egypt*, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/countries/egypt_en (pristupljeno 13.04.2018.)

European Commission, *European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations, Libya*, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/countries/libya_en (pristupljeno 27.04.2018.)

European Commission, „*Commission Implementing Decision of 8.11.2017 on the Special measure 2017 in favour of Libya to be financed from the general budget of the Union*“, Brussels, 8.11.2017, C(2017) 7365 final, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/special_measure_2017_in_favour_of_libya-v2.pdf (pristupljeno 14.05.2018.)

European Commission, *EU response to the Arab Spring: the Civil Society Facility*, MEMO/11/638, Brussels, 27 September 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-638_en.htm (pristupljeno 30.03.2018.)

European Commission, *EU response to the Arab Spring: the SPRING*, MEMO/11/636, Brussels, 27 September 2011, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-636_en.htm (pristupljeno 30.03.2018.)

European Commission, High Representative of the Union For Foreign Affairs and Security Policy, „*Joint Communication to The European Council, The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions „A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with The Southern Mediterranean*““, Brussels, 8.3.2011, COM(2011) 200 final7, <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2011/EN/1-2011-200-EN-F1-1.Pdf> (pristupljeno 30.03.2018.)

European Commission, High Representative Of The European Union For Foreign Affairs And Security Policy, „*Joint Staff Working Document Implementation Of The European Neighbourhood Policy In Israel Progress In 2014 And Recommendations For Actions*“, Brussels, 25.3.2015, Swd(2015) 72 final, http://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/2015/israel-enp-report-2015_en. (pristupljeno 11.02.2018.)

European Commission, High Representative Of The European Union For Foreign Affairs And Security Policy, „*Joint Staff Working Document Implementation Of The European Neighbourhood Policy In Palestine Progress In 2014 And Recommendations For Actions*“, Brussels, 25.3.2015, SWD(2015) 71 final, http://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/2015/enp-statistics-report-2014_en.pdf (pristupljeno 05.02.108.)

European Commission, High Representative Of The European Union for Foreign Affairs and Security Policy, „*Joint Communication to The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions, A New Response to a Changing Neighbourhood*“, Brussels, 25/05/2011, Com(2011) 303, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0303&from=EN> (pristupljeno 30.03.2018.)

European Commission, High Representative Of The European Union For Foreign Affairs And Security Policy, *Joint Communication To The European Parliament And The Council Elements For An EU Regional Strategy For Syria And Iraq As Well As The Da'esh Threat*, Brussels, 6.2.2015 Join(2015) 2 Final, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20150206_join_en.pdf (pristupljeno 13.05.2018.)

European Commission, High Representative Of The European Union For Foreign Affairs And Security Policy, *Joint Consultation Paper Towards a new European Neighbourhood Policy*, Brussels, 4.3.2015 , JOIN(2015) 6 final, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/neighbourhood/consultation/consultation.pdf> (pristupljeno 19.05.2018.)

European Commission, High Representative Of The Union For Foreign Affairs And Security Policy, Report on the Implementation of the European Neighbourhood Policy Review, Brussels, 18.5.2017, JOIN(2017) 18 final, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/2_en_act_part1_v9_3.pdf (pristupljeno 11.03.2018.)

European Commission, High Representative Of The Union For Foreign Affairs And Security Policy, *Joint Staff Working Document, Report On EU-Egypt Relations In The Framework Of The Revised ENP*, Brussels, 13.7.2017, Swd(2017) 271 Final, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/2017_report_on_eu-egypt_relations_2015-2017.pdf (pristupljeno 13.04.2018.)

European Commission, High Representative Of The Union For Foreign Affairs And Security Policy, *Joint Communication To The European Parliament And The Council, Elements for an EU Strategy for Syria*, Strasbourg, 14.3.2017, JOIN(2017) 11 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017JC0011&from=en> (pristupljeno 11.05.2018.)

European Commission, High Representative of The Union for Foreign Affairs and Security Policy, „*Joint Communication to The European Council, The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee and The Committee of The Regions: „A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with The Southern Mediterranean“*“, Brussels, 8.3.2011 , Com(2011) 200 Final7, <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2011/EN/1-2011-200-EN-F1-1.Pdf>, (pristupljeno 30.03.2018.)

European Commission, *Remarks of High Representative/Vice-President Catherine Ashton following her meeting with President Morsi*, MEMO/12/588, Cairo, 19 July 2012

European Commission, *Statement by President Barroso following his meeting with Mr Mohamed Morsi, President of Egypt*, Brussels, 13 September 2012, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-12-602_en.htm?locale=en (pristupljeno 31.03.2018.)

European Council, Council of European Union: *The European Council, Syria: Council response to the crisis*, <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/syria/> (pristupljeno 11.05.2018.)

European Council, „*European Council Meeting 29 and 30 June 1 977 in London, Presidency Conclusions*“, http://www.consilium.europa.eu/media/20785/london_june_1977_eng_.pdf (pristupljeno 18.06.2018.)

European Council, „*Presidency Conclusions, Berlin European Council, 24 And 25 March 1999*“, <https://www.consilium.europa.eu/media/21081/berlin-european-council-presidency-conclusions.pdf> (pristupljeno 08.01.2018.)

European Council, „*Seville European Council, 21 And 22 June 2002, Presidency Conclusions*“, <http://www.consilium.europa.eu/media/20928/72638.pdf> (pristupljeno 31.01.2018.)

European Council, Council of the European Union, *Syria: Council response to the crisis*, <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/syria/> (pristupljeno 13.05.2018.)

European External Action Service, „*Déclaration de la porte-parole sur les dernières annonces faites par les autorités israéliennes concernant de nouvelles implantations*“, Statements By The Spokesperson, 11.01.2018, http://eueuropaeas.fpfis.slb.ec.europa.eu:8084/headquarters/headquarters-homepage/38157/d%C3%A9claration-de-la-porte-parole-sur-les-derni%C3%A8res-annonces-faites-par-les-autorit%C3%A9s_en (pristupljeno 05.02.2018.)

European External Action Service, „*EU Border Assistance Mission at Rafah Crossing Point (EUBAM RAFAH)*“, September 2016, <http://www.eubam-rafah.eu/en> (pristupljeno 02.02.2018.)

European External Action Service, „*Middle East Peace Process: „This Is Not Time To Disengage*“, Mogherini tells Abbas“, 22.01.2018, http://eueuropaeas.fpfis.slb.ec.europa.eu:8084/headquarters/headquarters-homepage/38555/middle-east-peace-process-not-time-disengage-mogherini-tells-abbas_en (pristupljeno 23.01.2018.)

European External Action Service, *Middle East Peace Process*, 15 June 2016, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/337/middle-east-peace-process_en (pristupljeno 29.01.2018.)

European External Action Service, „*Remarks By HR/VP Federica Mogherini At The Joint Press Point Ahead Of The Extraordinary Session Of The International Donor Group For Palestine (Ad Hoc Liaison Committee, AHLIC)*“ Bruxelles, 31/01/2018, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/39171/palestine-%E2%80%9Cwe-will-work-two-state-solution-our-partners%E2%80%9D-mogherini-says-ahead-meeting_en (pristupljeno 02.02.2018.)

European External Action Service, *Declaration Adopted at Third European Union–League of Arab States Foreign Affairs Ministerial Meeting Athens*, Greece, June 10-11, 2014 https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/7987/declaration-adopted-third-eu-las-foreign-affairs-ministerial-meeting-june-2014_en (pristupljeno 05.03.2018.)

European External Action Service, *Egypt and EU*, 11 May 2016, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/1156/egypt-and-eu_en (pristupljeno 10.05.2018.)

European External Action Service, *EU election observation mission to Egypt in 2014*, 20/04/2014, https://eeas.europa.eu/topics/election-observation-missions-eueoms_en/23909/EU%20election%20observation%20mission%20to%20Egypt%20in%202014 (pristupljeno 11.04.2018.)

European External Action Service, EUPOL COPPS, EU Coordinating Office for Palestinian Police Support, „*EUPOL COPPS is the European Union Co-ordinating Office for Palestinian Police Support*“, <http://eupolcopps.eu/en/content/what-eupol-copps> (pristupljeno 02.02.2018.)

European External Action Service, European Commission, Directorate General For Neighbourhood And Enlargement Negotiations, *Programming Of The European Neighbourhood Instrument (ENI) - 2014-2016*, Strategy Paper/Multi-Annual Indicative Programme Libya (2014-2016), https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/libya_spmip_2014-2016_en.pdf (pristupljeno 26.04.2018.)

European External Action Service, *European Neighbourhood Policy (ENP)*, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/330/european-neighbourhood-policy-enp_en (pristupljeno 05.03.2018.)

European External Action Service, European Union, Office of the European Union Representative (West Bank and Gaza Strip, UNRWA), „*Six-Month Report on Israeli settlements in the occupied West Bank, including East Jerusalem, (Reporting period January - June 2017)*“, 15 December 2017, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_report_on_israeli_settlements_in_the_occupied_west_bank_including_east_jerusalem_january_-_june_2017.pdf (pristupljeno 18.06.2018.)

European External Action Service, Factsheets, *EU – Libya relations*, 22.01.2018., https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/19163/EU-Libya%20relations (pristupljeno 14.05.2018.)

European External Action Service, Factsheets, *The EU and the crisis in Syria*, 16.04.2018., https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/22664/eu-and-crisis-syria_en (pristupljeno 18.04.2018.)

European External Action Service, *Gulf Cooperation Council (GCC) and the EU*, 2 May, 2016, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/338/gulf-cooperation-council-gcc-and-eu_en (pristupljeno 05.03.2018.)

European External Action Service, *League of Arab States (LAS)*, 8 August, 2016, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/7933/league-arab-states-las_en (pristupljeno 08.03. 2018.)

European External Action Service, Press Releases, *Second round of meetings in the framework of the EU regional initiative on the future of Syria*, 10.01.2017., https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en (pristupljeno 18.04.2018.)

European External Action Service, *The EU and the crisis in Syria*, 16.04.2018. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/22664/eu-and-crisis-syria_en (pristupljeno 18.04.2018.)

European External Action Service, *Union for the Mediterranean*, 2 May 2016, https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/union-mediterranean-ufm/329/union-for-the-mediterranean-ufm_en (pristupljeno 25. decembar 2017.)

European External Action Service, Working document of the European External Action Service, *Strategic Review on EUBAM Libya, EUNAVFOR MED Op Sophia & EU Liaison and Planning Cell*, 15/05/2017, <http://www.statewatch.org/news/2017/jun/eu-eeas-strategic-review-libya-9202-17.pdf> (pristupljeno 14.05.2018.)

European External Action Service: „*Federica Mogherini Speaks About Middle East Peace Process With Foreign Ministers Of Norway And Jordan*“, Press Release, 08.01.2018, <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/38060/federica-mogherini->

[speaks-about-middle-east-peace-process-foreign-ministers-norway-and-jordan_en](#)
(pristupljeno 05.02.2018.)

European Parliament, Library Briefing Library of the European Parliament, „*European Endowment for Democracy: hopes and expectations*“, 30/04/2013,
http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130458/LDM_BRI%282013%29130458_REV1_EN.pdf (pristupljeno 30.03.2018.)

European Sanctions by Maya Lester and Michael O’Kane, <https://europeansanctions.com/eu-sanctions-in-force/libya/> (pristupljeno 14.05.2018.)

European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World, Brussels, 12 December 2003, <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world> (pristupljeno 11.03.2018.)

European Union, *Election Observation Mission, Arab Republic Of Egypt, Final Report, Presidential Election, 26/27 May 2014.*, http://www.eods.eu/library/eucom-egypt2014-final-report_en.pdf

European Union, *Declaration by the High Representative Catherine Ashton, on behalf of the European Union, on the situation in Egypt*, Brussels, 14 July 2013, 12306/1/13 REV 1, PRESSE, 331,
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/138072.pdf
(pristupljeno 10.04.2018.)

European Union, *Declaration by the High Representative on behalf of the European Union on the Middle East Peace Process*, Brussels, 29 November 2012, 16079/2/12 REV 2, PRESSE 470, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/cfsp/133902.pdf
(pristupljeno 08.01.2018.)

European Union, *EU-Egypt Task Force agrees major package of economic and political assistance for Egyptian transition*, Brussels, 14 november 2012 , A 516/12,
http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/dmas/dv/taskforce-econ-polassistance_/taskforce-econ-polassistance_en.pdf (pristupljeno 10.04.2018.)

European Union, *EU-Egypt task force fact sheet*, Brussels, 14 November 2012, A 515/12,
http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/dmas/dv/task_force_fact_sheet/task_force_fact_sheet_en.pdf (pristupljeno 10.04.2018.)

European Union, *EU's Response To The “Arab Spring”: The State-Of-Play After Two Years*, Brussels, 08 February 2013,
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/135292.pdf
(pristupljeno 02.05.2018.)

European Union, Factsheet, *The Euro-Mediterranean Partnership (EMP) - The Barcelona Process*, Februar 2005.,
http://www.economy.gov.lb/public/uploads/files/5957_3250_6640.pdf (pristupljeno 05.03.2018.)

Europska unija, *EU ukratko*, https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-in-brief_hr
(pristupljeno 17.08.2017.)

Europski parlament, *Informativni članci o EU, Južni partneri*,
http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_5.5.7.pdf (pristupljeno 27.04.2018.)

Europski parlament, *Informativni članci o EU, Vanjska politika: ciljevi, instrumenti i postignuća*,

http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hr/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.1.1.html
(pristupljeno 21.08.2017.)

Europski parlament, *Informativni članci o EU, Zemlje Perzijskog zaljeva, Iran, Irak i Jemen*,
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2017/N54379/04A_FT\(2017\)N54379_HR.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2017/N54379/04A_FT(2017)N54379_HR.pdf) (pristupljeno 05.03.2018.)

Eyes on Europe, *The EU in Egypt: supporting a dictatorship or ensuring stability?*, 24 mars, 2017, <http://eyes-on-europe.eu/supporting-a-dictator-or-stability-in-egypt/> (pristupljeno 10.04.2018.)

Fitzgerald, Mary, i Toaldo, Mattia, „*A Quick Guide to Libyan Main Players*“, European Council of Foreign Affairs, MENA Programme,
http://www.ecfr.eu/mena/mapping_libya_conflict (pristupljeno 14.05.2018.)

Frisch, Dieter, *La politique de développement de l'Union européenne. Un regard personnel sur 50 ans de coopération internationale*, 2008. str.16., (Rapport ECDPM 15). Maastricht: ECDPM. www.ecdpm.org/pmr15fr (pristupljeno 11.03.2018.)

Füle, Štefan, „*Speech on the recent events in North Africa, Committee on Foreign Affairs (AFET), European Parliament*“, Brussels, SPEECH/11/130, 28 February 2011,
http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-11-130_en.htm (pristupljeno 23.05.2018.)

Gale, Thompson, „*Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa*“, 2nd Edition Philip Mattar, 2004.

Gelie, Philippe, *La France a parachuté des armes aux rebelles libyens*, Le Figaro, 28/06/2011, <http://www.lefigaro.fr/international/2011/06/28/01003-20110628ARTFIG00704-la-france-a-parachute-des-armes-aux-rebelles-libyens.php> (pristupljeno 27.04.2018.)

Gomes, Ana, „*Was EUFOR Libya an April fool's joke?*“, EUobserver, 13. Jul 2011,
<https://euobserver.com/opinion/32624> (pristupljeno 02.05.2018.)

Greenslade, Roy, „*Four Al-Jazeera journalists arrested in Egypt for broadcasting 'false news'*“, The Guardian International Edition, Mon 30 Dec 2013,
<https://www.theguardian.com/media/greenslade/2013/dec/30/journalist-safety-egypt>
(pristupljeno 13.04.2018.)

Grupa autora, *Mali leksikon Europskih integracija*, Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija RH, Zagreb, 2010.

Grupa autora, *Pojmovnik evropskih integracija*, Direkcija za evropske integracije BiH, Vijeće ministara BiH, Sarajevo, 2010.

Guasconi, Maria Eleonora, „*Europe and the Mediterranean in the 1970s. The Setting Up of the Euro-Arab Dialogue*“, Les cahiers Irice 2013/1 (n° 10), p. 163-175., DOI 10.3917/lci.010.0163,

Halilović, Safet, *Evropske integracije i Bosna i Hercegovina*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 2013.,

Heinrich Böll Stiftung, „20 Years Since Oslo: Palestinian Perspectives“ Perspectives, Political Analyses and Commentary from the Middle East & North Africa, Issue 5, December 2013, <https://www.boell.de/en/2013/12/01/perspectives-5-20-years-oslo-palestinian-perspectives> (pristupljeno 24.06.2018.)

Hill, Christopher and Smith, Karen E., *European Foreign Policy: Key Documents*, Routledge, Taylor & Francis e-Library, 2003.

Hollis, Rosemary „*The basic stakes and strategy of the EU and Member States*“ in „European Involvement in the Arab-Israeli Conflict“, Edited by Esra Bulut Aymat, Chaillot Papers, European Union Institute for Security Studies, December 2010

House of Lords, European Union Committee, 26th Report of Session 2006–07, The EU and the Middle East Peace Process, 24.07.2007, <https://publications.parliament.uk/pa/ld200607/ldselect/ldeucom/132/132i.pdf> (pristupljeno 18.06.2018.)

Human Rights Watch, World Report 2012, Events of 2011, <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/wr2012.pdf> (pristupljeno 08.05.2018.)

Human Rights Watch, World Report 2013, Events of 2012, str.536., https://www.hrw.org/sites/default/files/wr2014_web_0.pdf (pristupljeno 08.05.2018.)

Human Rights Watch, World Report 2014, Events of 2013, str.533., https://www.hrw.org/sites/default/files/wr2014_web_0.pdf (pristupljeno 09.04.2018.)

Human Rights Watch, World Report 2015, Events of 2014, str.211., https://www.hrw.org/sites/default/files/wr2015_web.pdf (pristupljeno 10.04.2018.)

Human Rights Watch, World Report 2016, Events of 2015, str.232., <https://www.hrw.org/world-report/2016> (pristupljeno 10.04.2018.)

Human Rights Watch 2017, Events of 2016, https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2017-web.pdf (pristupljeno 10.04.2018.)

Human Rights Watch 2018, Events of 2017, https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/201801world_report_web.pdf (pristupljeno 10.04.2018.)

International Crisis Group, Middle East & North Africa, „*The Prize: Fighting for Libya’s Energy Wealth, Report 165*“, 3 December 2015, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/north-africa/libya/prize-fighting-libya-s-energy-wealth> (pristupljeno 14.05.2018.)

International Crisis Group, Middle East and North Africa Report N°170, *The Libyan Political Agreement: Time for a Reset*, 4 November 2016, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/north-africa/libya/libyan-political-agreement-time-reset> (pristupljeno 14.05.2018.)

Israeli Ministry of Foreign Affairs, *Israel-Palestinian Negotiations, The Madrid Framework*, <http://www.mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Peace/Guide/Pages/The%20Madrid%20Framework.aspx> (pristupljeno 29.01.2018.)

Israeli Ministry of Foreign Affairs, *The Multilateral Negotiations-Diagram*, <http://www.mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Peace/Guide/Pages/The%20Multilateral%20Negotiations-%20Diagram.aspx> (pristupljeno 29.01.2018.)

Israeli Ministry of Foreign Affairs, *Regional Economic Development Working Group*, <http://www.mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Peace/Guide/Pages/Regional%20Economic%20Development%20Working%20Group.aspx> (pristupljeno 29.01.2018.)

„Joint Communiqué of the Quartet meeting on Libya“, Cairo, 30 April 2018, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/30_april_2018_libya_quartet_joint_communique.pdf (pristupljeno 14.05.2018.)

„Joint Statement by the Quartet“, December 20, 2002, https://unsco.unmissions.org/sites/default/files/quartet_statement_-_20_december_2002.pdf (pristupljeno 23.01.2018.)

Karasik, Theodore, „Sisi's visit to Europe: More than meets the eye“ Al Arabiya English, Middle East 30 November 2014, <https://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2014/11/30/Sisi-s-visit-to-Europe-More-than-meets-the-eye.html> (pristupljeno 09.05.2018.)

Keukeleire, Stephan & Delreux, Tom, „*The Foreign Policy of the European Union*“, Palgrave Macmillan, London, 2014.

Khader, Bichara, „*L'Europe Pour La Méditerranée De Barcelone À Barcelone (1995-2008)*“, L'Harmattan, 2009.

Khader, Bichara, „*The European Union and the Palestinian Question (1957-2013): soft diplomacy and hard realities*“, http://cejm.udl.cat/wp-content/uploads/2013/10/khader_eu_palestine_1957_-2013_general.pdf (pristupljeno 09.03.2018.)

Khader, Bichara, „*The European Union and the Arab World: from the Rome Treaty to the Arab Spring*“, 17 PAPERS IEMed European Institute of the Mediterranean, Euromesco, 2013., <http://ftp.euromesco.net/images/papers/papersiemed17.pdf> (pristupljeno 25.06.2018.)

Khader, Bichara, „*La Question Palestinienne et les Arabes (1917-2017): Soutien populaire, enjeu étatique*“, http://www.iemed.org/publicacions-fr/historic-de-publicacions/anuari-de-la-mediterrania-fr/sumaris/observatori/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2017/french/IEMed_MedYearbook2017fr_question_palestinienne_arabes_khader.pdf (pristupljeno 10.03.2018.)

Khader, Bichara, „*L'Europe et la question palestinienne (1957-2017) : l'acteur enchaîné*“, <http://paixjuste.lu/wp-content/uploads/2017/11/K.-Bichara-LUE-et-la-Palestine.pdf> (pristupljeno 02.01.2018.)

Kingsley, Patrick, „*Al-Jazeera journalists jailed for seven years in Egypt*“, The Guardian International Edition, Cairo, 23 Jun 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/23/al-jazeera-journalists-jailed-seven-years-egypt> (pristupljeno 13.04.2018.)

Kingsley, Patrick, „*Egypt's new constitution gets 98% 'yes' vote*“, The Guardian, International Edition, Cairo, 18.01.2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/jan/18/egypt-constitution-yes-vote-mohamed-morsi> (pristupljeno 13.04.2018.)

Kingsley, Patrick, „*Libyan politicians sign UN peace deal to unify rival governments*“, The Guardian International edition, 17 Dec 2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/dec/17/libyan-politicians-sign-un-peace-deal-unify-rival-governments> (pristupljeno 14.05.2018.)

Le Monde.fr, Le Monde Afrique, „*Guerre en Libye: la chronologie des événements*“, 17.08.2011, http://www.lemonde.fr/afrique/article/2011/08/17/la-guerre-en-libye-chronologie-des-evenements_1559992_3212.html#eU8w3eRMU3m21hTm.99 (pristupljeno 02.05.2018.)

Leigh, Michael, „*Europe's Response to the Arab Spring*“, The German Marshall Fund of the United States (GMF), Policy Brief, Foreign Policy Program (oktobar 2011.)

Lerin, Francois et Costesec, Cecile, „*Les relations Union Européenne - zone méditerranéenne : Les relations institutionnelles entre l'Union Européenne et la zone méditerranéenne*“. In: Jacqu et F. (ed.), Lerin F. (ed.). Libre-échange, agriculture et environnement : L'Euro-Méditerranée et le développement rural durable : état des lieux et perspectives. Montpellier: CIHEAM, 2003. p.211 -235 (Options Méditerranéennes: Série A. Séminaires Méditerranéens; n.52) <http://ressources.ciheam.org/om/pdf/a52/03400088.pdf> (pristupljeno 04.03.2018.)

Libyan Political Agreement as signed on 17 December 2015, <https://unsmil.unmissions.org/sites/default/files/Libyan%20Political%20Agreement%20-%20ENG%20.pdf> (pristupljeno 30.04.2018.)

Manfreda, Primož, "10 Reasons for the Arab Spring.", Sep 1, 2017, <https://www.thoughtco.com/the-reasons-for-the-arab-spring-2353041> (pristupljeno 22.03.2018.)

Marcovitz, Hal., 2014., *The Arab spring uprisings*, ReferencePoint Press

Mark, Clyde, „*Palestinians and Middle East Peace:Issues for the United States*“, Congressional Research Service, The Library of Congress, Order Code IB92052, April 26, 2005, str.7. <https://fas.org/sgp/crs/mideast/IB92052.pdf> (pristupljeno 18.06.2018.)

MEDEA European Institute for Research and Mediterranean and Euro-Arab cooperation, „*Euro-Mediterranean cooperation (historical)*“, <http://www.medeabe/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/euro-mediterranean-cooperation-historical/> (pristupljeno 01.12.2017.)

MEDEA European Institute for Research and Mediterranean and Euro-Arab cooperation, „*Euro-Arab Dialogue, Information Sheet*“, 12 November 2012, <http://www.medeabe/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/euro-arab-dialogue/>(pristupljeno 01.12.2017.)

MEDEA European Institute for Research and Mediterranean and Euro-Arab cooperation, „*Euro-Mediterranean cooperation (historical), MEDA Programme*“, <http://www.medeabe/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/meda-programme/> (pristupljeno 01.12.2017.)

Meyer-Resende, Michael, *Egypt: In-Depth Analysis Of The Main Elements of The New Constitution, European Union*, European Parliament, Directorate General For External Policies, 2014.,

http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2014/433846/EXPO-AFET_NT%282014%29433846_EN.pdf (pristupljeno 10.04.2018.)

Möckli, Daniel „*The Middle East conflict, transatlantic ties and the Quartet*“ in „European Involvement in the Arab-Israeli Conflict“, Edited by Esra Bulut Aymat, Chaillot Papers, European Union Institute for Security Studies, December 2010.

Mohammad, El-Sayed Selim, „*The EU and the Arab-israeli conflict, In search of a new approach*“, in Al-Siyasa Al-Dawliya, Europe and the Middle East perspectives on Major Policy Issues

Morrison, David, March 2010, „*UN Security Council resolutions contravened by Israel*“
http://www.david-morrison.org.uk/sadaka/briefings/BRIEFING-UN_Security_Council_resolutions_contravened_by_Israel.pdf (pristupljeno 18.06.2018.);

Musu, Constanza, „*European Union Foreign Policy And The Middle East Peace Process: 1991-2002*“, ProQuest LLC 789 East Eisenhower Parkway, 2014.,
<http://etheses.lse.ac.uk/1717/1/U183179.pdf>

National Transitional Council (NTC),
<http://www.ntclibya.com/InnerPage.aspx?SSID=7&ParentID=3&LangID=1> (pristupljeno 27.04.2018.)

NATO and Libya, Operation Unified Protector, Key facts and figures,
<https://web.archive.org/web/20111005142505/http://www.jfcnaples.nato.int/resources/24/Documents/110406-placemat-libya.pdf> (pristupljeno 27.04.2018.)

NILE TV International, Cairo, *World leaders congratulate President El-Sisi on winning second term*, 02.04.2018. <http://www.nileinternational.net/en/?p=94708> (pristupljeno 13.04.2018.)

Novičić, Žaklina, „Novine u spoljnoj i bezbednosnoj politici EU posle Ugovora iz Lisabona“, Časopis: Međunarodni problemi, Vol. LXII, br. 3, 2010. (str. 397–417)

Novičić, Žaklina, *Operacija Sofija: vojni odgovor na migrantsku krizu*, str.63., u: Miša Đurković, Milan Igrutinović, 2016., Zajednička spoljna i bezbednosna politika EU, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd

Palestinian National Council Declaration of Independence, (November 14, 1988),
<http://www.multaqa.org/pdfs/PNC%20INDEPENDANCE%20DECLERATION.pdf>
(pristupljeno 10.03.2018.)

Pročišćene inačice Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o funkcioniranju Europske unije,
<http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/pregovori/111221-lisabonski-prociscena.pdf>
(pristupljeno 17.06.2018.)

Prodi, Romano, „*A Wider Europe - A proximity policy as the key to the stability*“, SPEECH/02/619, Peace, Security And Stability – International Dialogue and the Role of the EU, Sixth ECSA-World Conference, Jean Monnet Project, Brussels, 5-6 december 2002

Protocol Concerning the Redeployment in Hebron, January 17, 1997,
<http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/protocol%20concerning%20the%20redeployment%20in%20hebron.aspx> (pristupljeno 29.01.2018.)

Radić, Ivana, „Zajednička spoljna i bezbedonosna politika, Centar za slobodne izbore i demokratiju, Beograd, 2005., str.24.

Radio Slobodna Evropa, *Sirija i intervencijska dilema*, 12.jun 2012,
<https://www.slobodnaevropa.org/a/intervencijska-dilema-i-sirija/24610807.html>
(pristupljeno 09.06.2018.)

REUTERS World News, *Macron avoids 'lecturing' Egypt on rights, Sisi defends his record*, 24.10.2017, <https://uk.reuters.com/article/uk-france-egypt/macron-avoids-lecturing-egypt-on-rights-sisi-defends-his-record-idUKKBN1CT2M3> (pristupljeno 13.04.2018.)

Saint-Prot, Charles, *Les aleas d'un partenariat indispensable*, str.8,
<http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/54321/5/> Geopolitique des relations euro-arabes (pristupljeno 05.12.2017.)

Sater, James N., „Morocco's “Arab” Spring“, web: Middle East Institute, Oct 1, 2011,
<http://www.mei.edu/content/morocco%E2%80%99s-%E2%80%9Carab%E2%80%9D-spring>
(pristupljeno 22.03.2018.)

Sharm el-Sheikh: Fact-finding committee report (Also known as the Mitchel Report),
http://www.ucdenver.edu/academics/internationalprograms/CIBER/GlobalForumReports/Documents/Mitchel_Report.pdf (pristupljeno 08.01.2018.)

Smith, Michael E., „Europe's Foreign and Security Policy, *The Institutionalization of Cooperation*“, Cambridge University Press, 2004.

Summary of remarks by Javier SOLANA, EU High Representative for CFSP at the 19th Arab League Summit Riyadh, 28 March 2007,
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/discours/93397.pdf
(pristupljeno 05.03.2018.)

Statebuilding For Peace In The Middle East: An Eu Action Strategy, Joint paper by EU High Representative Javier Solana and EU Commissioner for External Relations Benita Ferrero-Waldner, S378/07,
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/reports/97949.pdf
(pristupljeno 05.07.2018.)

The Bulletin of the European Communities, br.12, 1973., str.6., <http://aei.pitt.edu/57092/>
(pristupljeno 28.01.2018.)

The Bulletin of the European Communities, br.6, 1977., str.62.,
<http://aei.pitt.edu/57738/1/BUL136.pdf> (pristupljeno 28.01.2018.)

The European Union's Blind Eye, Ireland Palestine Solidarity Campaign, October 2008,
http://www.ipsc.ie/docs/pdf/ipsc_eu_submission_2008.pdf (pristupljeno 02.01.2018.)

The Washington Post, *The death of Yemen's strongman sets the stage for even more chaos*, by Ishaan Tharoor, December 5, 2017
https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/12/05/the-death-of-yemens-strongman-sets-the-stage-for-even-more-chaos/?noredirect=on&utm_term=.a1f6c2ae4800
(pristupljeno 25.02.2018.)

The Wye River Memorandum, October 23, 1998,
https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/IL%20PS_981023_The%20Wye%20River%20Memorandum.pdf (pristupljeno 18.06.2018.)

Traités de Rome, 25 mars 1957, Déclaration d'intention en vue de l'association à la Communauté économique européenne des pays indépendants appartenant à la zone franc,
http://www.m-pep.org/IMG/pdf/Acte_final_traite_de_Rome.pdf (pristupljeno 04.03.2018.)

Trilateral Statement on the Middle East Peace Summit at Camp David, 25 July 2000,
<http://www.mfa.gov.il/MFA/MFA-Archive/2000/Pages/Trilateral20Statement%20on%20the%20Middle%20East%20Peace%20Summ.aspx> (pristupljeno 31.01.2018.)

UN Resolution 242, 22 November 1967, <http://unscr.com/en/resolutions/242> (pristupljeno 26.01.2018.)

Union for the Mediterranean, Final Statement, Marseille, 3-4 November 2008,
<http://ufmsecretariat.org/history/> (pristupljeno 11.03.2017.)

Union for the Mediterranean, 2016 Annual Report UfM, <http://ufmsecretariat.org/wp-content/uploads/2017/05/2016-Annual-Report-UfM.pdf> (pristupljeno 05.03.2018.)

Union for the Mediterranean, *Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean*, Paris, 13 July 2008, <http://ufmsecretariat.org/history/> (pristupljeno 11.03.2017.)

Union for the Mediterranean, *Roadmap for Action: The Union For The Mediterranean: An Action-Driven Organisation With A Common Ambition*, Adopted by the UfM Ministers of Foreign Affairs, on 23 January 2017 in Barcelona, str.8., <http://ufmsecretariat.org/wp-content/uploads/2017/10/UfM-Roadmap-for-action-2017.pdf> (pristupljeno 17.06.2018)

United Nations General Assembly, *Resolution adopted by the General Assembly on 29 November 2012 67/19. Status of Palestine in the United Nations*,
https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/67/19 (pristupljeno 18.06.2018.)

Video snimak „Meeting between Federica Mogherini, High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy and Vice-President of the EC, and Mahmoud Abbas, Palestinian President: welcome and joint press statement“,
<https://ec.europa.eu/avservices/video/player.cfm?ref=I149575> (pristupljeno 02.02.2018.)

Vukadinović, Radovan, *Teorije vanjske politike*, Zagreb, 2005., Politička kultura

Vukadinović., Radovan i Čehulić Vukadinović, Lidija, *Politika europskih integracija*, Zagreb, 2011.

Walker, Tim, and Morris, Nigel, *Barack Obama says David Cameron allowed Libya to become a 's*** show'*, INDEPENDENT, 10 March 2016,
<https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/barack-obama-says-david-cameron-allowed-libya-to-become-a-s-show-a6923976.html> (pristupljeno 14.05.2018.)

Web portal „index“, „Kako opravdati vojnu intervenciju u Libiji? Pitajte kolumnista časopisa Time“, B.Z., 29.3.2011., <http://www.index.hr/sport/clanak/kako-opravdati-vojnu-intervenciju-u-libiji-pitajte-kolumnista-casopisa-time/544519.aspx> (pristupljeno 30.04.2018.)

Web portal „klix“, *Međunarodni donatori prikupili 4,4 milijarde dolara pomoći za Siriju*, 25.04.2018., <https://www.klix.ba/vijesti/svijet/medjunarodni-donatori-prikupili-4-4-milijarde-dolara-pomoci-za-siriju/180425153> (prisutpljeno 25.04.2018.)

Web stranica Ad Hoc Liaison Committee: <http://www.lacs.ps/article.aspx?id=6> (pristupljeno 29.01.2018.)

Web stranica College of Europe, El Hiwar project–Building a partnership between the EU and the League of Arab States, <https://www.coleurope.eu/news/el-hiwar-project-building-partnership-between-eu-and-league-arab-states> (pristupljeno 05.03.2018.)

Web stranica Ministarstva evropskih poslova Crne Gore: http://www.mep.gov.me/organizacija/dep/o_eu/Istorija-evropskih-integracija (pristupljeno 15.08.2017.)

Web stranica Union for the Mediterranean, <http://ufmsecretariat.org/what-we-do/> (pristupljeno 23.05.2018.)

Web stranica: The Barcelona Process or Euro-Mediterranean Partnership

Zunes, Stephen, 01.10.2002., *United Nations Security Council Resolutions Currently Being Violated by Countries Other than Iraq*, Foreign Policy In Focus, https://fpif.org/united_nations_security_council_resolutions_currently_being_violated_by_countries_other_than_iraq/ (prustupljeno 18.06.2018.)

SKRAĆENICE

ACP zemlje	Zemlje Afrike, Kariba i Pacifika
AHLC	Ad hoc komitet za vezu (Ad Hoc Liaison Committee - AHLC)
ASEAN	Savez država Jugoistočne Azije (Association of Southeast Asian Nations)
EEAS	Evropska služba za vanjsko djelovanje (European External Action Service)
EEZ	Evropska ekonomska zajednica
ENI	Instrument evropskog susjedstva (European Neighborhood Instrument)
ENP	Evropska politika susjedstva (European Neighborhood Policy)
ENPI	Instrument evropskog susjedstva i partnerstva (European Neighborhood And Partnership Instrument)
EU	Evropska unija
EUBAM	Misija Evropske unije za graničnu pomoć (EU Border Assistance Mission)
EUFOR	Snaga Evropske unije (European Union Force)
EULPC	Kancelarija EU za vezu i planiranje (EU Liaison and Planning Cell)
EUNAVFOR	European Union Naval Force (Pomorske snage Evropske unije)
EUORMED	Euro-mediteranskog partnerstva (ili Barcelonskog procesa)
EUPOL COPPS	Kancelarija Evropske unije za koordinaciju podrške policiji Palestine (EU Coordinating Office for Palestinian Police Support)
EZUČ	Evropska zajednica za uglj i čelik
GCC	Vijeće za saradnju zemalja Zaliva (Gulf Cooperation Council)
ISIL	Islamska država Iraka i Sirije (The Islamic State of Iraq and the Levant)
MENA	Bliski istok i Sjeverna Afrika (Middle East and North Africa)
MMF	Međunarodni Monetarni Fond
NATO	Sjevernoatlantski savez (North Atlantic Treaty Organization)
OAPEC	Organizacija arapskih zemalja izvoznica nafte (Organization of Arab Petroleum Exporting Countries)
OPEC	Organizacija zemalja izvoznica nafte (Organization of the Petroleum Exporting Countries)

PLO	Palestinska oslobodilačka organizacija (Palestine Liberation Organization)
REDWG	Radne grupe za regionalni ekonomski razvoj (Regional Economic Development Working Group)
SAD	Sjedinjene Američke Države
SPRING -	Podrška partnerstvu, reformi i inkluzivnom rastu (Support for Partnership, Reform and Inclusive Growth)
UEU	Ugovor o Evropskoj uniji
UFEU	Ugovor o funkcionisanju Evropske unije
UfM	Uniju za Mediteran (Union for the Mediterranean)
UN	Ujedinjene nacije
UNOCHA	Kancelarije UN-a za koordinaciju humanitarnih poslova (UN OCHA United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs)
UNRWA	Agencija UN-a za pomoć i radove za palestinske izbjeglice na Bliskom istoku (UN Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East)
UNSMIL	UN Misija podrške u Libiji (United Nations Support Mission in Libya)
ZSOP	Zajednička sigurnosna i odbrambena politika
ZVSP	Zajednička vanjska i politika